

Vanhempien epätyypillisten työaikojen yhteys kouluikäisen lapsen psyykkiseen hyvinvointiin

Kari-Vanhatalo Pauliina & Pukkila Heidi

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Syksy 2013
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kari-Vanhatalo, P. & Pukkila, H. 2013. Vanhempien epätyypillisten työaikojen yhteys kouluikäisen lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. 78 sivua.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää vanhempien epätyypillisten työaikojen sekä niihin liittyvien lastenhoitojärjestelyiden yhteyttä kouluikäisten lasten psyykkiseen hyvinvointiin. Psyykkisellä hyvinvoinnilla tarkoitettiin tunne-elämän ongelmien, käytösongelmien, kaverisuhteiden ongelmien ja tarkkaavaisuuden ongelmien puuttumista sekä prososiaalisuutta. Lisäksi tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, eroaako epätyypilliseen työaikaan työtä tekevien yksinhuoltajaperheiden lasten psyykkinen hyvinvointi säännöllistä päivätyötä tekevien yksinhuoltajaperheiden ja kahden vanhemman perheiden tai epätyypilliseen työaikaan työtä tekevien kahden vanhemman perheiden lasten psyykkisestä hyvinvoinnista.

Tutkimus on luonteeltaan määrällinen survey -tutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeella talven 2012-2013 aikana. Tutkimukseen osallistui 24 miestä ja 55 naista, joilla oli vähintään yksi kouluikäinen lapsi. Tulokset osoittivat, että tutkittavana olleista vanhemmista 20 teki säännöllistä päivätyötä ja 59 työskenteli epätyypilliseen työaikaan. Yleisimmät lastenhoitojärjestelyt olivat lapsen ajanvietto kotona sisaruksen tai ystävien kanssa, lapsen ajanvietto kotona toisen vanhemman tai puolison hoidossa ja lapsen ajanvietto kotona yksin. Pojat viettivät tyttöjä enemmän vanhemman työssäoloaikaa toisen vanhemman tai vanhemman puolison seurassa. Nuoremmat lapset (6-8 -vuotiaat) viettivät aikaa ennen koulun alkua sekä koulun jälkeen useammin kerhossa, kun taas vanhemmat lapset (9-12 -vuotiaat) viettivät tuota aikaa enemmän yksin. Tutkimuksen mukaan epätyypillistä työaikaan tekevien vanhempien lapsilla oli merkitsevästi ($p < .05$) enemmän tunne-elämän ongelmia sekä kaverisuhteiden ongelmia verrattuna säännöllistä päivätyötä tekevien vanhempien lapsiin. Lapsilla, jotka viettivät vanhempien työssäoloaikaa yksin, sisaruksen tai ystävien kanssa (so. ilman aikuisen seuraa) oli enemmän käytösongelmia kuin aikuisen (esimerkiksi toisen vanhemman tai sukulaisen) seurassa aikaansa viettävillä lapsilla. Tutkimuksessa selvisi myös, että epätyypillistä työaikaan tekevien yksinhuoltajien lapsilla oli merkitsevästi enemmän tunne-elämän ongelmia ($p < .05$) ja suuntaa-antavasti enemmän ($p < .10$) kaverisuhteiden ongelmia verrattuna säännöllistä päivätyötä tekevien yksinhuoltajien tai kahden vanhemman perheen lapsiin. Tulokset osoittivat, että vanhempien epätyypilliseen aikaan tehtävä työ heikentää kouluikäisen lapsen psyykkistä hyvinvointia. Myös lapsen hoitojärjestelyt vaikuttivat lapsen psyykkiseen hyvinvointiin siten, että ilman vanhemman seuraa aikaansa viettävä lapsi voi psyykkisesti huonommin kuin aikuisen seurassa aikaansa viettävä lapsi.

Avainsanat: Epättyypillinen työaika, lastenhoitojärjestelyt, lapsen psyykinen hyvinvointi, yksinhuoltajuus, työ ja perhe

SISÄLTÖ

Johdanto	6
1 TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMINEN.....	8
1.1 Työn ja perheen vuorovaikutus	8
1.1.1 Työn vaikutus perhe-elämään	8
1.1.2 Työn ja perheen vuorovaikutuksia kuvaavia malleja	10
1.2 Epätyypillinen työaika perheissä	12
1.3 Miksi työtä tehdään epätyypillisiin aikoihin?	14
1.4 Epätyypillisen työajan edut ja haitat perheissä	16
2 LAPSEN KEHITYS JA HOITOJÄRJESTELYT	20
2.1 Lapsen kehitys ja hoivan tarve.....	20
2.2 Lastenhoitojärjestelyt vanhemman tehdessä epätyypillistä työaika... 25	
2.2.1 Kuntien tarjoamat lastenhoitopalvelut.....	26
2.2.2 Epäviralliset hoitomahdollisuudet.....	27
2.2.3 Koululaisten yksinolo ja aika ilman aikuisen valvontaa	29
3 EPÄTYYPILLISTEN TYÖAIKOJEN HEIJASTUMINEN LAPSEN PSYKKISEEN HYVINVOINTIIN	31
3.1 Siirräntämalli vanhempien työn ja lasten hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä	32
3.2 Epätyypilliseen aikaan tehtävän työn kielteisten vaikutusten heijastuminen lasten hyvinvointiin.....	34
4 LAPSEN PSYKKINEN HYVINVOINTI	37
4.1 Hyvinvoinnin ja psyykkisen hyvinvoinnin käsitteet	37
4.2 Lapsen tunne-elämän, kaverisuhteiden ja käyttäytymisen ongelmat .. 38	
4.2.1 Internaaliset eli sisäänpäin suuntautuneet ongelmat.....	38
4.2.2 Prososiaalisuus.....	39
4.2.3 Eksternaaliset eli ulospäin suuntautuneet ongelmat	40
5 YKSINHUOLTAJUUS.....	44
5.1 Yhden vanhemman perheet	44
5.2 Yksinhuoltajat, työelämä ja lastenhoitojärjestelyt.....	45
6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	49
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	50
7.1 Tutkimuksen kohderyhmä	50
7.2 Menetelmät	51
7.3 Aineiston analyysi	54
7.4 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelua	54
8 TULOKSET	57
8.1 Lastenhoitojärjestelyt.....	58
8.2 Epätyypilliseen aikaan tehtävän työn ja lastenhoitojärjestelyiden yhteydet lapsen psyykkiseen hyvinvointiin.....	60
8.2.1 Epätyypilliseen aikaan tehtävän työn yhteys lapsen psyykkiseen hyvinvointiin.....	60

8.2.2	Lastenhoitojärjestelyiden vaikutus lapsen psyykkiseen hyvinvointiin.....	61
8.3	Yksinhuoltajavanhempien ja kaksivanhempaisten perheiden lasten psyykkisen hyvinvoinnin erot.....	61
9	POHDINTA.....	64
9.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustulokset.....	64
9.2	Johtopäätökset sekä jatkotutkimushaasteet.....	69
9.3	Tutkimuksen yleistettävyyys ja rajoitukset.....	71
	LÄHTEET	73

Johdanto

Vanhempien työssäkäynti on kokenut suuria muutoksia yhteiskunnan muutosten mukana. Kun aiemmin ainoastaan toinen lapsen vanhemmista kävi työssä hankkimassa perheen elannon, nykyään yleisempää on molempien vanhempien työssäkäynti. Muutokset vanhempien työssäkäynnissä koskettavat suomalaisia perheitä (esimerkiksi Perheet 24/7 -hanke), mutta ilmiö on maailmanlaajuinen. Esimerkiksi Yhdysvalloissa 40 vuotta sitten kahdella kolmesta lapsesta oli ainakin toinen vanhempi kotona, mutta nykyään enää yhdellä lapsella kolmesta toinen vanhempi on kotona. 46 prosentilla lapsista molemmat vanhemmat käyvät töissä ja 20 prosenttia elää työssäkävyn yksinhuoltajavanhemman kanssa. (Waldfogel 2007, 63.) 40 vuotta sitten Yhdysvalloissa äitien ei odotettu työskentelevän ennen kuin heidän lapsensa täyttää 16 vuotta, vuonna 1979 tuo ikä laski 6 vuoteen ja vuonna 1988 jo 3 vuoteen. Vuonna 1996 ikärajoja ei enää ollut, vaan äitien odotettiin työskentelevän lapsen iästä riippumatta. (Waldfogel 2007, 63.) Myös vanhempien työajoissa on tapahtunut muutoksia, sillä enää työtä ei tehdä aina säännöllisesti maanantaista perjantaihin kahdeksasta neljään. Elämme nykyään 24/7 yhteiskunnassa, jossa palveluiden tulee olla saatavilla päivästä ja kellonajasta riippumatta. Yhä useampi lapsi elää perheessä, jossa joko toinen tai molemmat vanhemmista tekevät työtä epätyypillisiin aikoihin. Strazdinsin, Kordan, Limin, Broomin ja D'Souzan (2004, 1518) mukaan yhteiskunnasta on tullut 24/7 yhteiskunta kulutustottumuksissa tapahtuneiden muutosten, teknologian ja työmarkkinasuhteiden lainsäädännössä tapahtuneiden muutosten sekä globalisaation seurauksena. Nykyään yhä useampi vanhempi tekee töitä niin sanottuna "perheen aikana", kuten sunnuntaisin (La Valle, Arthur, Millward, Scott & Clayden 2002, 1). Kun lapsi aloittaa koulun, ei lapsen hoidon järjestäminen vanhemman työssäoloajalle ole enää itsestään selvyys. Jos vanhempi tekee kokopäivätyötä, kattaa lapsen koulussa viettämä aika vanhemman työssä viettämästä ajasta ainoastaan noin kolmasosan. Vanhempien yleistyneestä työssäkäynnistä huolimatta työnantajat eivät ole huomioineet työn ja perheen yhteensovittamista kovinkaan hyvin: työnantajat eivät edelleenkään tarjoa perheellisille työntekijöilleen etuja, kuten palkallista

vapaata, apua lastenhoidon järjestämisessä tai joustavuutta työaikoihin. (Waldfoegel 2007, 64.)

Työ ja perhe-elämä ovat tiukasti kietoutuneet toistensa ympärille, toisessa näistä tapahtuvat asiat vaikuttavat väistämättä myös toiseen elämän osa-alueeseen (Miettinen & Manninen 2006, 15). Työn ja perhe-elämän kaksisuuntainen vuorovaikutus (Miettinen & Manninen 2006, 15) saa aikaan sen, että työn vaikutukset heijastuvat vanhemman kautta lapseen ja tämän psyykkiseen hyvinvointiin. Psyykkisellä hyvinvoinnilla ymmärretään tässä tutkimuksessa lapsen tunne-elämän ongelmien, kaverisuhteongelmien, käytösongelmien ja tarkkaavaisuuden ongelmien puuttumista sekä prososiaalisuutta. Lapselle perhe on keskeinen tuen ja turvan lähde. Vanhempien epävarma työmarkkina-asema saattaa johtaa jatkuviin ylitöihin työpaikan säilyttämiseksi tai työpaikan puutteeseen. (Lämsä 2009, 23.) Nämä tekijät saattavat aiheuttaa vanhemmille stressiä, minkä seurauksena vanhemmilla ei ole aikaa eikä energiaa huomata lastensa tarpeita, välittää heistä ja olla heille läsnä (Lämsä 2009, 24). Näin työn vaikutukset heijastuvat myös lapsen psyykkiseen hyvinvointiin.

Tässä pro gradu -tutkimuksessa tarkastellaan vanhempien epätyypillisten työaikojen ja niihin liittyvien lastenhoitojärjestelyiden yhteyksiä kouluikäisten lasten psyykkiseen hyvinvointiin. Tutkimuksessa halutaan saada tietoa siitä, miten moni tutkimuksen kohderyhmästä tekee työtä epätyypilliseen aikaan sekä miten vanhemmat järjestävät kouluikäisten lastensa hoidon työskennellessään epätyypillisinä aikoina. Tavoitteena on selvittää, ovatko vanhempien epätyypilliseen aikaan tehtävä työ ja erilaiset hoitojärjestelyt yhteydessä lapsen tunne-elämän ongelmiin, käytösongelmiin, tarkkaavaisuuden ongelmiin, kaverisuhteiden ongelmiin ja prososiaalisuuteen. Tutkimuksessa pyritään myös selvittämään, eroavatko epätyypillistä työaikaa tekevien yksinhuoltajaperheiden lasten psyykinen hyvinvointi säännöllistä päivätyötä tekevien yksinhuoltajaperheiden lasten psyykkisestä hyvinvoinnista tai säännöllistä päivätyötä/ epätyypilliseen työaikaan työtä tekevien kahden vanhemman perheiden lasten psyykkisestä hyvinvoinnista.

Tutkimusaiheen valintaan vaikutti ensisijaisesti kiinnostus aihetta kohtaan. Tutkimuksia työn ja perheen välisestä vuorovaikutuksesta on tehty jo ennestään, mutta tässä tutkimuksessa keskitytään tutkimaan nimenomaan epätyypilliseen aikaan tehtävän työn vaikutuksia lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Vaikka yhteiskunta on muuttunut siten, että palveluita on saatava päivästä ja kellonajasta riippumatta koko ajan, vanhempien epätyypilliseen aikaan tehtävän työn vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja arkeen on tutkittu vain vähän. Tämän tutkimuksen pohjana olevassa Suomen Akatemian rahoittamassa "Perheet 24/7" -tutkimushankkeessa pyritään korjaamaan tätä puutetta. Tämä pro gradu -tutkimus keskittyy Suomessa asuviin kouluikäisiin lapsiin ja heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa. Tutkimus on luonteeltaan määrällinen ja siinä käytettiin "Perheet 24/7" -tutkimushankkeessa kerättyä kyselyaineistoa. Aineisto kerättiin talven 2012-2013 aikana Internet -kyselynä ja se analysoitiin tarkastelemalla jakaumatietoja,

ristiintaulukoimalla, käyttämällä riippumattoman otoksen t-testiä sekä käyttämällä yksisuuntaista varianssianalyysiä.

Vanhemman tekemän työn vaikutukset lapsen hyvinvointiin voivat olla merkittävät ja tämän tutkimuksen tavoitteena on avata erityisesti epätyypilliseen aikaan tehtävän työn vaikutuksia lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan miettiä, tulisiko jatkossa epätyypillistä työaikaa tekevien vanhempien työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen kiinnittää enemmän huomiota lasten psyykkisen hyvinvoinnin parantamiseksi. Tulosten perusteella voidaan pohtia, onko nykyinen lastenhoitojärjestelmä riittävä myös epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien perheissä, vai tulisiko sitä kehittää heidän aikatauluihinsa paremmin sopivaksi. Tämän tutkimuksen avulla voidaan pyrkiä tekemään päätelmiä myös julkisessa keskustelussa paljon esillä olleesta yksinolon haitallisuudesta lapsen hyvinvoinnille: onko lapselle parempi viettää vanhempien työssäoloaikaa ilman aikuisen seuraa, vai pääsääntöisesti aikuisen seurassa.

1 TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMINEN

Työelämän muutokset tapahtuvat hyvin nopeasti, mikä vaikuttaa ihmisen elämään kokonaisuudessaan. Uuden tekniikan ja talouden piti tuoda ihmisille lisää vapausasteita, mutta näyttääkin siltä, että työssäkäyvän ihmisen vapausasteet ennemmin supistuvat kuin laajenevat. (Rantanen 2002, 10.) Sähköposti, puhelinvastaajat, matkapuhelimet ja kannettavat tietokoneet ovat rapauttaneet työajan ja vapaa-ajan välistä rajaa. Ne edistävät odotuksia siitä, että ihmiset ovat tavoitettavissa 24 tuntia vuorokaudessa. (Galinsky 2000, 103.)

Suomessa on yli 580 000 perhettä, joissa vanhemmat asuvat 0-17-vuotiaiden lasten kanssa samassa taloudessa (Suomen virallinen tilasto 2011). Noin 1,1 miljoonalla työikäisellä on huollettavia lapsia ja heidän lisäksi monet työikäiset hoitavat lapsenlapsiaan tai auttavat ikääntyviä ja sairaita perheenjäseniään (Lammi-Taskula, Salmi & Savolainen 2004, 21). Monet kokevat säännöllisen päivätöiden itselleen mieluisimmaksi, koska vuorotyö sekä yö-, ilta- ja viikonlopputyöt saattavat aiheuttaa hankaluuksia omien aikataulujen ja perheen sekä muun sosiaalisen elämän yhdistämisessä. Toisaalta epätyypilliseen aikaan tehtävä työ saattaa sopia joidenkin ihmisten elämäntilanteeseen. (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 45.)

Seuraavassa luvussa lähestymme työn ja perheen yhteensovittamista tutustumalla siihen, miten työ ja perhe vaikuttavat toinen toiseensa. Tuomme esiin myös erilaisia työn ja perheen vuorovaikutuksia kuvaavia malleja, jotka auttavat työn ja perheen välisen vuorovaikutuksen laajempaan ymmärtämiseen.

1.1 Työn ja perheen vuorovaikutus

1.1.1 Työn vaikutus perhe-elämään

Jotta vanhemman epätyypilliseen aikaan tehtävän työn vaikutuksia lapsen psyykkiseen hyvinvointiin voidaan ymmärtää paremmin, on tarpeen tutustua ensin yleisesti vanhempien työelämästä lapsiperheisiin aiheutuviin

vaikutuksiin. Jos vanhempi käy työssä, tapahtui se mihin vuorokauden aikaan tahansa, vaikuttaa työ väistämättä jollain tavoin perhe-elämään, samoin kuin perhe-elämä vaikuttaa työhön. Nykyään yleistä on ajatella, että työ ja perhe-elämä kytkeytyvät toisiinsa monin eri tavoin ja niiden vuorovaikutus toisiinsa on kaksisuuntaista (Miettinen & Manninen 2006, 15), työ ja perhe kuuluvat siis samaan elämään ja jokaisella työntekijällä on muutakin elämää työnsä lisäksi (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 15). Työ ja perhe -tutkimuksessa havaittiin, että työnsä vuoksi kotiasioita laiminlöi noin puolet akateemisesti koulutetuista, kun taas ei-korkeakoulutetuista vastaajista perhettä työnsä vuoksi koki laiminlyövänsä kolmannes. Alle puolet akateemisesti koulutetuista ei ajatellut työasioita enää kotona ja ei-korkeakoulutetuista kotona työasioita ajattelevien osuus oli vain yksi neljästä. (Salmi 2004, 121.) Useat vanhemmat uskoivat, että työssäkäynti vaikuttaa negatiivisesti myös lapsiin. Työssäkäyvistä vanhemmista reilu kolmannes uskoi, että heidän 8-11 -vuotias lapsensa oli joskus surullinen tai masentunut ja että lapsella oli vaikeuksia keskittyä ja kiinnittää huomionsa tiettyyn asiaan. Lisäksi noin viidennes työssäkäyvistä vanhemmista uskoi, että heidän lapsensa ei tule aina toimeen toisten lasten kanssa tai lapsi on liikeherkkä, hermostunut ja jännittynyt. (Galinsky 2000, 162-164.) Hieman harvemmat lapset tunsivat vanhempien mukaan myös huonommuuden ja alemmuuden tunteita (Galinsky 2000, 164). Työn ja perheen yhteensovittamisessa ei ole kyse ainoastaan aikatauluista, vaan siinä on kyse kahdesta erilaisesta elämänalueesta, joilla molemmilla on erilaiset odotukset ja käytännöt. Näiden yhdistäminen voi tuottaa joissain tilanteissa vaikeuksia. (Blom & Melin 2006, 219.) Työn ja perheen yhteensovittamisessa tulisi huomioida elämänkokonaisuus, jolloin työelämän joustavuutta voitaisiin käyttää kaikenlaisen muun elämän tarpeiden mukaan, mukaan lukien perheen tarpeet (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 15).

Työn ja perheen yhteensovittaminen koskettaa koko työpaikan henkilöstöä, eikä se ole pelkästään pikkulapsiperheiden asia, vaikka lainsäädäntö Suomessa tukeekin parhaiten pikkulapsiperheiden asemaa työn ja perheen yhteensovittamisessa (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 15). Pikkulapsiperheissä työn ja perheen yhteensovittamista tukee muun muassa osittainen hoitovapaa, jota työntekijä voi saada taloudessaan asuvan lapsen hoitamiseksi siihen asti, kunnes perusopetuksessa olevan lapsen toinen lukuvuosi päättyy (Työsopimuslaki 55/2001). Huomion kääntäminen työn ja perheen yhteensovittamisesta laajemmaksi, koko elämänkokonaisuuden huomioimiseksi, tekee työn ja perheen yhteensovittamisesta koko henkilöstön asian. Elämänkokonaisuuden huomioiminen, ja joustaminen sen suhteen, auttaa koko henkilöstöä keskittymään työpaikalla oleellisimpaan asiaan eli työntekoon. (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 16.) Työn ja perhe-elämän yhteensovittamisessa koetaan haasteita lapsen aloittaessa koulun, koska on pohdittava, miten lapsi viettää aikansa ennen koulun alkua ja miten iltapäivisin koulun jälkeen. Täytyy myös miettiä, saako lapsi äidin tai isän kiinni työpaikalta tai voivatko vanhemmat soittaa tarkistuspuhelun kotiin. (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 25.)

Jännitettä perheen arjessa aiheuttaa muun muassa perheen aikataulujen yhteensovittaminen. Vanhempien työajat eivät ole ainoa asia, jotka raamittavat perheen elämää, vaan myös päivähoidon, koulun ja harrastusten rytmit ovat osallisia siinä. (Rönkä, Kinnunen & Sallinen 2005, 295.) Röngän ym. (2005, 296) tutkimuksessa selvisi, että suurin osa vanhemmista kokee työn ja perheen yhteensovittamisessa kaikkein kuormittavimmaksi työaikojen huonon sopivuuden perheen aikatauluihin. Perhe-elämää häiritsevät myös vanhempien työpaineet, työväsytys sekä ilta- ja matkatöiden huono sopivuus perheen arkeen (Rönkä ym. 2005, 299). Työssäkäynti voikin yleisesti vaikuttaa lasten hyvinvointiin aiheuttamalla lapselle erilaisia ongelmia (Galinsky 2000).

1.1.2 Työn ja perheen vuorovaikutuksia kuvaavia malleja

Kun työ ja perhe ovat tasapainossa keskenään, tulisi työntekijän kokea vähäistä työ- ja perheroolien kuormittavuutta ja voimakasta näiden roolien toisiaan vahvistavuutta (Rantanen & Kinnunen 2005, 237). Rantanen ja Kinnunen (2005, 233) kirjoittavat erilaisista työn ja perheen vuorovaikutuksia kuvaavista malleista. Nykyisiin malleihin kuuluviksi he luettelevat mallit moniroolisuudesta, työn ja perheen vuorovaikutuksen syistä ja seurauksista, sekä työn ja perheen välisen rajan hallinnasta (Rantanen & Kinnunen 2005, 233).

Moniroolisuuden mallin mukaan ihmisellä on kaksi keskeistä roolia: rooli työelämässä sekä rooli perheessä. Työn ja perheen vuorovaikutuksessa on kaksi suuntaa, yhteydet työstä perheeseen ja perheestä työhön. (Rantanen & Kinnunen 2005, 233-234.) Nämä roolit voivat joko kuormittaa tai vahvistaa toisiaan. Roolien kuormittavuus -hypoteesissa oletetaan, että yksilön käytettävissä olevat voimavarat ovat rajallisia ja useat roolit elämässä kuluttavat näitä voimavaroja. (Rantanen & Kinnunen 2005, 233-234.) Yhteen elämänalueeseen käytetyt voimavarat siis vähentävät toiseen elämänalueeseen käytettävissä olevia voimavaroja, mikä vaikeuttaa toisella elämänalueella toimimista. Roolien kuormittavuus -hypoteesiin liittyvät roolien väliset ristiriidat, työn ja perheen välinen häirintä ja kielteinen siirranta. (Rantanen & Kinnunen 2005, 233-234.) Roolien vahvistavuus -hypoteesin mukaan yksilön käytettävissä olevat voimavarat uusiutuvat ja lisääntyvät juuri useiden roolien ansiosta. Useissa rooleissa toimiminen on hyväksi yksilölle, sillä useat roolit palkitsevat ja ne voivat suojata yksilöä jollain elämänalueella ilmenevien vaikeuksien edessä. (Rantanen & Kinnunen 2005, 234.) Roolien vahvistavuus -hypoteesiin liittyvät myönteinen siirranta, helppous ja yhdistyminen työn ja perheen vuorovaikutuksessa (Rantanen & Kinnunen 2005, 234). Tutkimusten (esim. Rantanen & Kinnunen 2005, 235) mukaan työssäkävien naisten psyykinen terveys on samaa luokkaa tai jopa parempi kuin kotona olevien naisten. Myös lasten kehitys ja hyvinvointi ovat pysyneet entisellään, vaikka aluksi naisten töihin siirtymisellä epäiltiin olevan näihin epäsuotuisia vaikutuksia. (Rantanen & Kinnunen 2005, 235.) Epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien roolit työssä ja perhe-elämässä koetaan todennäköisesti enemmän toisiaan kuormittavina kuin vahvistavina tekijöinä. Työelämä vaatii vanhemmilta enemmän, koska työajat saattavat ajoittua perhe-elämän kannalta

huonoihin aikoihin, esimerkiksi lastenhoitojärjestelyiden kannalta, ja näin rooli työssä vie voimavaroja roolilta perheessä.

Mallit työn ja perheen vuorovaikutuksen syistä ja seurauksista kuvaavat työn ja perheen yhteensovittamista vaikeuttavia tai edistäviä tekijöitä sekä seurauksia, joita yhteensovittamisen ongelmista syntyy. Rantanen ja Kinnunen kuvaavat Fronen ym. (1997) esittämää teoriaa, jonka mukaan työstä perheeseen ja perheestä työhön suuntautuva kuormittavuus ovat kaksi erillistä ilmiötä, minkä vuoksi niillä on omat syynsä ja seurauksensa. (Rantanen & Kinnunen 2005, 244-245.) Työstä perheeseen ja perheestä työhön suuntautuvalla kuormituksella on vastavuoroinen suhde, joka pahimmassa tapauksessa johtaa itseään ylläpitäväksi kehäksi. Työ- ja perheroolleissa kuormittavuuden ja yksilön hyvinvoinnin kannalta olennaista on niiden laatu. (Rantanen & Kinnunen 2005, 244-246.) Jos työhön tai perheeseen liittyy ainoastaan stressitekijöitä, lisää se työ- ja perheroolien kuormittavuutta ja samalla uhkaa yksilön hyvinvointia ja toimintakykyä. Mikäli taas työhön tai perheeseen liittyy voimavaratekijöitä, ehkäisevät ne työ- ja perheroolien kuormittavuuden kokemusta ja samalla lisäävät yksilön hyvinvointia. (Rantanen & Kinnunen 2005, 246.)

Malleja työn ja perheen välisen rajapinnan hallinnasta kutsutaan hallintateorioiksi. Näissä teorioissa paneudutaan siihen, miten työ- ja perheroolien yhdistelmät vaikuttavat yksilön kykyyn ja mahdollisuuksiin hallita työn ja perheen yhteensovittamista. (Rantanen & Kinnunen 2005, 248.) Hallintateorioissa pyritään huomioimaan yksilöllinen vaihtelu niissä toimintatavoissa, joiden avulla työn ja perheen välinen tasapaino on saavutettavissa. Yksilöllä on aktiivinen rooli työn ja perheen välisen rajan hallinnassa: ainoastaan työn ja perheen ominaisuudet eivät vaikuta yksilön kokemuksiin, vaan myös yksilö vaikuttaa työhönsä sekä perheeseensä ja samalla hän muokkaa työ- ja perhetilannettaan itselleen sopivaksi tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. (Rantanen & Kinnunen 2005, 248-249.) Esimerkkinä oman työ- ja perhetilanteen muokkaamisesta itselleen sopivaksi voidaan mainita epätyypilliset työajat, jotka joissakin tapauksissa mahdollistavat esimerkiksi lastenhoidon järjestämisen itselle sopivalla tavalla. Rajan hallintaan kuuluvat ne strategiat, periaatteet ja käytännöt, joita yksilö soveltaa vastatakseen työ- ja perhe-elämään liittyviin vaatimuksiin ja odotuksiin. Niihin sisältyvät sekä henkinen, eli näkymätön työ, että näkyvä käytännön toiminta. (Rantanen & Kinnunen 2005, 249.)

Yksilö voi ylläpitää joko lujaa tai väljää rajaa työn ja perheen välillä: lujan rajanpitoon kuuluu muun muassa läpäisemättömyys, joustamattomuus ja sulautumattomuus, kun taas väljään rajanpitoon kuuluu läpäisevyys, joustavuus ja sulautuneisuus. Läpäisevyys kuvastaa sitä, miten yksilö sallii toisen elämänalueen vaikuttavan toiseen elämänalueeseen, joustavuus kuvastaa sitä, miten yksilö sallii toisen elämänalueen venyvän toisen elämänalueen puolelle ja sulautuminen kertoo läpäisevyyden ja joustavuuden määrästä. (Rantanen & Kinnunen 2005, 249.) Rajan hallintaa määrittää rajanpidon lujuuden tai väljyyden lisäksi myös yksilön omistautuneisuus ja samastuminen

työ- ja perherooliinsa. Nämä heijastuvat yksilön tekemissä valinnoissa ajan- ja energiankäyttönsä suhteen. (Rantanen & Kinnunen 2005, 249.) Väljää rajaa pidetään yleensä lujaa rajaa tasapainoisempana työn ja perheen yhteensovittamisen strategiana, mutta yhtä ihannestrategiaa ei ole olemassa. Paras strategia riippuu aina kunkin yksilön omasta elämäntilanteesta, sillä jokaisen yksilön omat sekä työn ja perheen ominaisuudet ovat ainutlaatuisia. (Rantanen & Kinnunen 2005, 251-252.) Työn ja perheen välisen rajan hallinnassa saattaa ilmetä enemmän ongelmia epätyypillistä työaika tekevien vanhempien perheissä kuin säännöllistä päivätyötä tekevien vanhempien perheissä, koska epätyypilliseen aikaan työskentelevät vanhemmat tekevät työtä myös esimerkiksi iltaisin, joka säännöllistä päivätyötä tekevillä vanhemmilla on perheen yhteistä aikaa. Tällöin voi olla haasteellisempaa erottaa työ- ja perhe-elämä toisistaan, kun niille ei ole arjessa omia määrättyjä paikkojaan.

Työn ja perheen vuorovaikutuksen kuvaaminen ja ilmiön syvälinen ymmärtäminen on vasta alussa johtuen siitä, että tutkimukset ovat pohjautuneet suurimmaksi osaksi oletukseen roolien kuormittavuudesta ja vasta 2000-luvun taitteessa näitä teorioita on alettu kehittää monitasoisemmiksi. Työn ja perheen yhteensovittamisessa on kuitenkin kyse yksilöstä ja perheistä, sekä valinnoista, joita he tekevät. (Rantanen & Kinnunen 2005, 260-261.)

1.2 Epätyypillinen työaika perheissä

Tässä tutkimuksessa keskitytään erityisesti epätyypillistä työaika tekevien vanhempien lasten psyykkiseen hyvinvointiin, minkä vuoksi on tärkeää määritellä epätyypillinen työaika ja tarkastella, kuinka yleistä sen tekeminen nykyään on.

Säännöllinen viikkotyöaika on se työaika, jota työntekijä tavallisesti tekee sisältäen myös säännöllisen ylityön. Sen keskiarvoon vaikuttaa työaikamuoto, esimerkiksi onko kyseessä koko- vai osa-aikatyö. (Suomen virallinen tilasto 2009.) Vuonna 2009 73 prosentilla palkansaajista säännöllinen viikkotyöaika oli 35-40 tuntia ja lyhyt, alle 35-tuntinen, mutta tyypillisesti 30-34-tuntinen, työviikko oli noin 17 prosentilla palkansaajista (Suomen virallinen tilasto 2009). Pitkää, eli yli 40-tuntista työviikkoa teki noin yhdeksän prosenttia palkansaajista. Yleisimmin pitkä säännöllinen viikkotyöaika oli yrittäjillä, joista 46 prosenttia teki pitkää säännöllistä työaika. (Suomen virallinen tilasto 2009.) Miesten säännöllinen ja tehty työaika ovat pidempiä kuin naisten (Suomen virallinen tilasto 2009). Niin sanottua normaalia työaika (35-40 tuntia viikossa) tekevien osuus on ollut vähenemässä, miehet ovat siirtyneet enemmän pitkiin työaikoihin ja naiset sekä lyhyisiin että pitkiin työaikoihin. Työtunnit näyttäisivät kasautuvan lapsiperheisiin ja erityisesti pienimpien lasten isille. (Rönkä ym. 2005, 289.) Esimerkiksi Englannissa vuonna 2002 tehdyn tutkimuksen mukaan äideistä 37 prosenttia ja isistä 48 prosenttia työskenteli 30-40 tuntia viikossa, kun taas äideistä 13 prosenttia ja isistä jopa 50 prosenttia työskenteli yli 40 tuntia viikossa. Tämän saman tutkimuksen mukaan isille

epätyypilliseen aikaan työskentely on tyypillisempää kuin äideille. (La Valle ym. 2002, 7-8.)

Tilastokeskus määrittelee päivätyön työksi, joka alkaa ja päättyy kello 6.00 ja 18.00 välillä (Suomen virallinen tilasto 2013). Näin ollen säännöllisen päivätyön voidaan ajatella olevan työtä, joka alkaa ja päättyy kello 6.00 ja 18.00 välillä ja päivittäinen sekä viikoittainen työtuntimäärä toistuu joka viikko lähes samanlaisena.

Tarkkaa määritelmää sille, mitä kaikkea epätyypillisen työajan sisälle kuuluu, ei ole tehty, mutta nykyään suuressa osassa tutkimuksista (esim. Barnes, Bryson ja Smith 2006; La Valle ym. 2002) näytetään ajattelevan epätyypilliseen työaikaan kuuluvaksi säännöllisestä päivätyöstä poikkeavat ajat, eli maanantaista perjantaihin aamukuudesta iltakuuteen välisen ajan ulkopuolelle osuva työ. Esimerkiksi La Vallan ym. (2002, 3) tutkimuksessa epätyypilliseksi työajaksi on määritelty arkisin joko ennen klo 8.30 tai klo 17.30 jälkeen tehtävä työ sekä viikonloppuisin tehtävä työ. Barnes ym. (2006, 9) tarkentavat epätyypilliseen aikaan työskentelyyn kuuluviksi työskentelyn aikaisin aamulla, iltaisin, öisin, viikonloppuisin, työskentelyn vaihtelevissa vuoroissa tai päivystyksessä. Tässä tutkimuksessa epätyypilliseen aikaan tehtäväksi työksi lasketaan aamu-, ilta-, yö- ja viikonlopputyö sekä vuorotyö. Epätyypillinen työaika on kuitenkin nimityksenä jokseenkin harhaanjohtava, koska niin sanotun virka-ajan ulkopuolella tapahtuva työnteko on yleistä. Esimerkiksi englantilaisen tutkimuksen mukaan ainoastaan 17 prosenttia pikkulapsiperheiden vanhemmista tekee töitä kello yhdeksän ja viiden välillä (Barnes ym. 2006, 27).

Epätyypilliseen aikaan työtä tekevät muodostavat heterogeenisen joukon, jotka voidaan jakaa kolmeen suurempaan ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä ovat he, jotka tekevät vuorotyötä. (La Valle ym. 2002, 12.) Tilastokeskus (2012) määrittelee vuorotyön työksi, jossa vuorot vaihtuvat säännöllisesti ennalta sovituin ajanjaksoin. Vuorotyötä tekeväksi ei lasketa henkilöä, joka työskentelee pysyvästi samassa vuorossa, esimerkiksi yövuorossa (Tilastokeskus 2012). Vuorotyö on yleisin epätyypillisen työajan muoto. On arvioitu, että epätyypillistä työaikaan tekevien suhteellinen osuus tulee todennäköisesti lisääntymään eläköitymisen seurauksena, kun työvoiman absoluuttinen lukumäärä pienentyy. (Partinen 2012.) Noin viidennes työllisistä tekee vuorotyötä, lapsiperheiden vanhemmat jonkin verran harvemmin kuin lapsettomat. Lapsiperheiden vanhemmat olivat vuorotyössä yleisimmin silloin, kun lapset olivat pieniä. (Hulkko 2007, 259.) Tähän kuitenkin vaikuttaa osittain se, että vuorotyön tekeminen kokonaisuudessaan vähenee iän myötä (Hulkko 2007, 259).

Toiseen ryhmään kuuluvat he, jotka työskentelevät epätyypillisiin aikoihin vain satunnaisesti tai heidän työnsä sisältää vain pienen osan epätyypilliseen aikaan tehtävää työtä (La Valle ym. 2002, 12). Kolmantena ryhmänä ovat sellaiset, joiden työ sisältää epätyypilliseen aikaan tehtävää ylityötä, eikä heidän epätyypilliseen aikaan työskentelynsä ole millään tavalla säännöllistä tai minkään kierron mukana kulkevaa, kuten vuorotyössä. Tämä

kolmas ryhmä vaatii tekijöiltään eniten joustavuutta ja nopeaa aikataulujen muuttamista. (La Valle ym. 2002, 12.) La Vallen ym. (2002) esittelemien ryhmien lisäksi on työntekijöitä, jotka työskentelevät jatkuvasti esimerkiksi yöaikaan.

Paljonko Suomessa sitten on epätyypilliseen aikaan työskenteleviä vanhempia? Aiemmin toteutetun suomalaisen empiirisen tutkimuksen perusteella miehistä 58 prosenttia ja naisista 51 prosenttia oli tehnyt työtä epätyypilliseen aikaan joko säännöllisesti tai silloin tällöin neljän viime viikon aikana. Joukkoon lasketaan mukaan sekä vuorotyötä tekevät, että he, jotka olivat tehneet ylityötä iltaisin. (Hulkko 2007, 259.) Säännöllisesti epätyypillistä työaikaan vuonna 2010 teki 25 prosenttia palkansaajamiehistä ja 35 prosenttia palkansaajanaisista. Säännöllistä ilta- tai yötyötä teki vain pari prosenttia palkansaajista. (Miettinen & Rotkirch 2012, 48.) Vuorotyötä teki palkansaajanaisista useampi kuin joka neljäs ja miehistä noin joka viides (Suomen virallinen tilasto 2009). Vuonna 2009 lauantaisin työtä teki Tilastokeskuksen tutkimusviikolla noin 14 prosenttia palkansaajista. Sunnuntaina tutkimusviikolla työskenteli palkansaajista 9 prosenttia. (Suomen virallinen tilasto 2009.) Yhteenvetona näyttää siltä, että suomalaisista jopa yli puolet tekee satunnaisesti työtä epätyypilliseen aikaan, mutta säännöllisesti epätyypilliseen aikaan työskentelee ainoastaan vajaa kolmannes kaikista suomalaisista. Myös lapsiperheiden vanhemmilla yleisin työaikamuoto on säännöllinen päivätyö. (Miettinen & Rotkirch 2012, 47).

Aiheesta on tehty myös kansainvälisiä tutkimuksia, joista mainittakoon esimerkkinä La Vallen ym. (2002) Englannissa tekemä tutkimus, jonka mukaan vanhemmista isät työskentelevät äitejä enemmän epätyypillisiin aikoihin: isistä jopa 79 prosenttia työskenteli epätyypilliseen aikaan, kun äideillä tuo luku oli 53 prosenttia. Yleisimmät ajat, jolloin töitä tehdään säännöllisen päivätyön ulkopuolella, ovat aikaiset aamut, myöhäiset iltapäivät sekä lauantait. (La Valle ym. 2002, 9, 12.)

Erilaiset työaikajärjestelmät varsinkin palveluammateissa ovat yleisiä. Työaikojen erilaistumisen myötä on epätyypilliseen aikaan tehtävän työn määrän arvioitu lisääntyneen viime vuosikymmenen kuluessa myös monilla muilla aloilla. (Miettinen & Rotkirch 2012, 46.) Työvoimatutkimus kuitenkin paljastaa, ettei epätyypillistä työaikaan säännöllisesti tekevien osuus näytä kohonneen merkittävästi 2000-luvulla koko väestön tasolla (Miettinen & Rotkirch 2012, 46). Sen sijaan naisilla epätyypilliseen aikaan työskentely on viimeisen parin vuosikymmenen aikana yleistynyt. Varsinkin pienten lasten äideillä epätyypilliseen aikaan työskentely on verraten yleistä: esimerkiksi vuonna 2010 yli 35 prosenttia pienten lasten äideistä oli töissä epätyypilliseen aikaan. (Miettinen & Rotkirch 2012, 47.)

1.3 Miksi työtä tehdään epätyypillisiin aikoihin?

Euroopassa epätyypilliseen aikaan tehtävän työn määrät ovat korkeita huolimatta siitä, että työnantajat joutuvat maksamaan viikonloppuisin jopa 50

prosenttia korkeampaa palkkaa työntekijöilleen kuin muulloin (Presser 2003, 46). Seuraavaksi käsittelemme syitä miksi vanhemmat tekevät työtä epätyypilliseen aikaan.

Yleisimpiin syihin työskennellä epätyypilliseen aikaan kuuluvat toiveet työn ja lasten kanssa vietetyn ajan tasapainottamisesta, halu helpottaa elämää tai olla tehokkaampi, lapsenhoidon tarpeet, työn nautinnollisuus tai ammatilliset haaveet, työn vaatimukset ja luonne tai taloudellinen pakko (Barnes ym. 2006, 11). Toiveisiin työn ja lasten kanssa vietetyn ajan tasapainottamisesta sisältyy vanhemman työskentely epätyypilliseen aikaan silloin, kun tämän puolisolla on mahdollisuus hoitaa lasta. Tällöin työvuorot on yleensä järjestetty toisen vanhemman työvuorojen mukaan, eivätkä ne sisällä ylitöitä. (La Valle ym. 2002, 16.) Urahaaveet on laitettu syrjään odottamaan siksi aikaa, kun lapsi on vielä pieni. Tämä syy oli useimmiten parisuhteessa olevilla naisilla, mutta myös joillain miehillä. (La Valle ym. 2002, 16.) Työn nautinnollisuus tai urahaaveet olivat yleensä yhteydessä työntekijän korkeaan sitoutumiseen ja lojaaliuteen työtä kohtaan, joka joissain tilanteissa tarkoitti halua työskennellä pitkään ja epätyypillisiin aikoihin tulosten saavuttamiseksi. Epätyypillinen työaika voi tällöin sisältää vapaaehtoisia ylityötunteja iltaisin tai viikonloppuisin, tai sitten vuorotyötä, joka hyväksytään osaksi työtä ilman, että siitä saadaan ylimääräistä palkkaa, esimerkkinä tästä hoitajan tai poliisin työ. (La Valle ym. 2002, 17.) Taloudelliset syyt olivat yleensä vanhemmilla, jotka kokivat, että heidän tekemänsä työ on ainoa, jonka he kykenevät saamaan ja johon he ovat tarpeeksi päteviä. Epätyypilliseen aikaan työskentely johti usein myös lisäpalkan ansaitsemiseen. (La Valle ym. 2002, 17.)

Presserin (2003) Yhdysvalloissa tekemässä tutkimuksessa selvitettiin tarkemmin syitä, miksi ihmiset työskentelevät epätyypillisiin aikoihin. Tutkimuksessa selvitettiin, työskentelevätkö epätyypilliseen aikaan työtä tekevät epätyypillisiin aikoihin omista henkilökohtaisista syistä vai aiheuttaako työn luonne sen, että heidän täytyy sopeutua epätyypilliseen aikaan tehtävän työn rytmiin (Presser 2003, 18). Noin kuusi prosenttia sai epätyypilliseen aikaan tehtävän työn avulla hoidettua paremmin perheenjäseniään, 11 prosentilla oli enemmän aikaa omalle opiskelulle ja noin viidellä prosentilla syynä oli parempi palkka. Työhön liittyviä syitä oli noin 63 prosentilla: noin kuusi prosenttia ei voisi saada muuta työtä, 11 prosentilla työnantaja velvoitti siihen ja noin 46 prosentilla se oli työlle luonteenomaista. (Presser 2003, 18-20.) Noin 12 prosentilla syy oli joku muu (Presser 2003, 18-20). Jopa 75 prosenttia äideistä kertoi epätyypilliseen aikaan työskentelyn syyksi työn vaatimukset ennemmin kuin oman valinnan, kun taas lastenhoitojärjestelyt olivat syynä 24 prosentilla tutkimukseen vastanneista. Jopa 29 prosentilla vastanneista syynä epätyypilliseen aikaan työskentelyyn oli se, että vanhemman puoliso pystyy hoitamaan lasta vanhemman ollessa töissä. (La Valle ym. 2002, 15.) Noin 25 prosenttia tutkituista ilmoitti epätyypilliseen aikaan tehtävän työn johtuvan henkilökohtaisista perheeseen liittyvistä syistä (Presser 2003, 19-20). Nuorimman lapsen ollessa alle viisivuotias äideistä 35,3 prosenttia ja nuorimman lapsen ollessa kouluikäinen äideistä 24,5 prosenttia työskentelivät

epätyypillisiin aikoihin, kun taas isillä nämä prosentit olivat 7,6 ja 3,9. He, joilla on lapsia, saattavat toivoa sellaisia työaikoja, että toinen vanhempi tai joku muu voi hoitaa lapsia heidän itse ollessa töissä, tällä tavoin voidaan myös säästää hoitokustannuksissa. (Presser 2003, 18-20; 34.) Alle kouluikäisten lasten äidit todennäköisemmin haluavat työskennellä epätyypillisiin työaikoihin. Sen sijaan erityisesti miehillä kouluikäisten lasten olemassaolo ja lukumäärä ovat yhteydessä vähäisempään halukkuuteen tehdä työtä epätyypillisiin työaikoihin. (Presser 2003, 34.) Miehillä työelämä määrittä perheeseen käytetyn ajan, päinvastoin kuin naisilla, jotka pyrkivät muokkaamaan työelämän perhe-elämäänsä sopivaksi (La Valle ym. 2002, 21). Yleisesti vanhemmat tekevät kuitenkin työtä epätyypillisiin aikoihin enemmän, kuin henkilöt, joilla ei ole lapsia (Barnes ym. 2006, 9).

Edellä esitetyistä tutkimuksista voisi vetää johtopäätöksen, että epätyypilliseen aikaan työskentelyn syynä ovat useimmissa tapauksissa työn vaatimukset, mutta myös lastenhoitojärjestelyt vaikuttavat jonkin verran työaikavalintoihin. Palveluammateissa työskentelevät tekevät eniten töitä epätyypillisiin aikoihin. Palveluammateissa työskentelevien työaika on automaattisesti pois perheen ajasta, sillä palvelutyötä ei pysty tekemään kotoa käsin. (Barnes ym. 2006, 9.)

La Vallan ym. (2002) tutkimuksessa ilmeni, että äitien koulutuksen tasolla tai taidoilla ei ole suoraa yhteyttä epätyypillisiin aikoihin työskentelyyn, kun taas isillä tämä yhteys on selvästi olemassa. Vähemmän koulutetut isät tekivät korkeammin koulutettuja isiä enemmän töitä epätyypillisiin aikoihin (La Valle ym. 2002, 13). Monissa tutkimuksissa yhteys matalan koulutuksen ja epätyypillisen työajan välillä onkin ollut merkittävä (Barnes ym. 2006, 9).

Naimattomat äidit ilmoittivat naimisissa olevia äitejä useammin epätyypillisiin aikoihin tehtävän työn syyksi sen, että työ vaatii sitä. Alle viisivuotiaiden lasten naimattomista äideistä noin 19 prosenttia ja 5-13-vuotiaiden naimattomista äideistä noin kymmenen prosenttia ilmoitti, ettei voisi saada muuta työtä. (Presser 2003, 68.) Naimattomat äidit ilmoittivat naimisissa olevia äitejä harvemmin epätyypilliseen aikaan tehtävän työn syyksi lastenhoitojärjestelyt tai perheenjäsenen hoidon (Presser 2003, 73).

1.4 Epätyypillisen työajan edut ja haitat perheissä

Epätyypilliseen aikaan tehtävällä työllä on sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia perhe-elämään verrattuna säännölliseen päivätyöhön. Kuten jo aiemmin kävi ilmi, joillakin perheillä epätyypilliseen aikaan tehtävä työ helpottaa päivittäistä elämää esimerkiksi lastenhoitojärjestelyiden helpommalla toteuttamisella. Toiset taas joutuvat työn vaatimusten edessä tekemään työtä epätyypilliseen aikaan, vaikka se olisi haittaava tekijä heidän perhe-elämäänsä kannalta.

Röngän ym. (2005, 196) tekemän tutkimuksen mukaan epätyypillistä työaikaa tekevillä vanhemmilla erityisesti työaikojen epäsäännöllisyys ja pituus aiheuttivat ongelmia perheen aikataulujen yhteensovittamisessa. Nämä työn ja perheen aikataulujen yhteensovittamisen haasteet aiheuttivat väsymystä, huonoa omaatuntoa ja syyllisyyttä vanhemmassa. Tutkimuksessa mukana olleet vuorotyötä tekevät äidit kokivat kotiin ja perheeseen liittyvää stressiä enemmän kuin säännöllistä päivätyötä tekevät äidit. (Rönkä ym. 2005, 197.) Tämä sama ei näkynyt isillä, sillä vuorotyötä tekevät isät eivät juuri kokeneet kotiin ja perheeseen liittyvää stressiä (Rönkä ym. 2005, 197). Vuorotyö erityisesti aiheuttaa hankaluuksia lapsiperheissä aikataulujen huonon yhteensopivuuden kanssa, varsinkin yksinhuoltajaperheissä nämä hankaluudet nousivat keskeisiksi tekijöiksi. Vuorotyötä tekevien vanhempien lapset joutuvat usein viettämään aamuja ja iltoja yksin, toisin kuin säännöllistä päivätyötä tekevien vanhempien lapset. (Rönkä ym. 2005, 300.) Myös ajankäytön suunnittelu voi olla haasteellista, jos työvuoroja ei tiedä hyvissä ajoin ennakkoon (Työterveyslaitos 2012). Toisaalta on saatu tuloksia myös siitä, että vuorotyöstä saattaa olla hyötyä lastenhoidon kannalta, koska pienten koululaisten perheessä vanhemman vuorotyö helpottaa iltapäivähoidon järjestämistä, koska ainakin muutama päivänä viikossa joku on kotona odottamassa koululaista (Suhonen & Salmi 2004, 86).

Epätyypilliseen aikaan tehtävä työ vaikuttaa vanhemman, tämän puolison ja lapsen kanssa yhdessä vietettyyn aikaan sitä vähentävästi (Barnes ym. 2006, 10, 36). Vähäinen yhdessä vietetty aika taas rajoittaa joitain lapsen kehitykselle tärkeitä vanhempi-lapsi -toimintoja (Barnes ym. 2006, 10, 36), joista kerrotaan edempänä tarkemmin. Epätyypilliseen aikaan työtä tekevät äidit kokevat todennäköisemmin tyytymättömyyttä lapsensa kanssa vietettyä aikaa kohtaan kuin säännöllistä päivätyötä tekevät äidit (La Valle ym. 2002, 42). Työskentely epätyypilliseen aikaan voi aiheuttaa negatiivisia vaikutuksia parisuhteeseen, sillä se vähentää vanhempien yhteistä aikaa ja sitä kautta sen vaikutukset heijastuvat myös lapseen (Barnes ym. 2006, 12, 33).

Perheen yhdessä viettämä aika on tärkeää sekä vanhemmalle että lapselle. Perheen yhdessä viettämään aikaan voi kuulua muun muassa television katsomista ja kotitöiden tekemistä. Siihen, paljonko aikaa epätyypilliseen aikaan työtä tekevä vanhempi lapsensa kanssa viikoittain viettää, vaikuttaa sekä vanhemman sukupuoli että viikonpäivä. Barnesin ym. (2006, 37) tutkimuksen mukaan äidit viettävät todennäköisemmin enemmän aikaa lapsensa kanssa kuin isät. Äidit viettivät lapsensa kanssa keskimäärin 45 tuntia viikossa, kun taas isillä tämä aika jäi 32:een tuntiin (Barnes ym. 2006, 38). Eniten lapsen kanssa vietettyä aikaa vähentävät ilta- ja viikonlopputyöt (Barnes ym. 2006, 41). Isillä epätyypilliseen aikaan tehty työ ei vaikuta lapsen kanssa vietettyyn aikaan yhtä merkittävästi kuin äideillä. Kuitenkin isilläkin epätyypilliseen aikaan tehtävä työ vaikutti lapsen kanssa vietettyyn aikaan sitä vähentävästi: epätyypilliseen aikaan työskentelevät isät viettivät lapsensa kanssa viikossa yhdeksän tuntia vähemmän kuin säännöllistä päivätyötä tekevät isät. (Barnes ym. 2006, 44.) Epätyypilliseen aikaan työskentelevät äidit

viettävät lapsensa kanssa viikoittain kahdeksan tuntia vähemmän aikaa kuin säännöllistä päivätyötä tekevät äidit. Nämä menetetyt tunnit painottuvat yleensä viikonloppuihin. (Barnes ym. 2006, 45.)

Epätyypilliseen aikaan työskentelevät yksinhuoltajaäidit eivät todennäköisemmin vietä aikaa lapsensa kanssa viikonloppuisin ja he yleensäkin viettävät säännöllistä päivätyötä tekeviä yksinhuoltajia vähemmän aikaa lapsensa kanssa (41 tuntia vs. 52 tuntia/vko) (Barnes ym. 2006, 39). Myös kotitalouden tulot vaikuttavat siihen, miten paljon aikaa vanhemmat viettävät lapsen kanssa. Vanhemmista, joiden tulot olivat alle \$ 25 000, 35 prosenttia vietti lastensa kanssa aikaa neljä ja puoli tuntia työpäivinä, kun taas vanhemmista, joiden talouden tulot olivat \$ 75 000 tai enemmän, 11 prosenttia vietti saman ajan lastensa kanssa työpäivinä. (Galinsky 2000, 141.) Erot olivat huomattavissa esimerkiksi kotitehtävien yhdessä tekemisessä sekä television katselusta yhdessä (Galinsky 2000, 143). Voisi kuvitella, että tämä johtuu siitä, että matalamman tulotason taloudet työskentelevät vähemmän kuin korkeamman tulotason perheiden vanhemmat. Työtuntien määrällä ei kuitenkaan ole vaikutusta siihen, kuinka paljon vanhemmat viettävät aikaansa lastensa kanssa työ- tai vapaapäivinä. (Galinsky 2000, 141.) Eroja lasten kanssa vietetyn ajan suhteen ei löytynyt myöskään yksinhuoltajien ja naimisissa olevien vanhempien välillä. Mitä useammin vanhemmat viettivät aikaa lastensa kanssa syöden aterialla, pelaten ja harrastaen, sitä vähemmän he kokivat stressiä lastensa hoitamisesta. (Galinsky 2000, 143, 159.)

Perhebarometriin (2001) vastanneista työssäkäyvistä lasten huoltajista 47 prosentin mielestä työ häytti joko jonkin verran tai erittäin paljon heidän perhe-elämäänsä, kun taas 20 prosentin mielestä työ ei haitannut lainkaan heidän perhe-elämäänsä (Paajanen 2001, 53). Kyseisessä perhebarometrissa (2001) huoltajat kokivat lastensa olevan varsin tyytyväisiä elämäänsä, mutta arki-iltojen viettoon lapset olivat kuitenkin kaikkein tyytymättöimpiä. Tutkimuksessa arki-iltojen tyytymättömyyteen vaikuttavia asioita oli mainittu monia ja ainoastaan yksi koski vanhempien työskentelyä: "Isä on poissa, töissä!" (Paajanen 2001, 66, 68.)

Perhebarometrissa (2001) kysyttäessä vanhemmilta "Mitkä asiat tekevät lapsenne päivän onnelliseksi?" toiseksi eniten mainintoja sai koko perheen yhdessäolo ja viidenneksi eniten vanhemman läsnäolo (Paajanen 2001, 69). Epätyypilliseen aikaan tehtävä työ koetaankin monen vanhemman taholta perhe-elämää häiritseväksi tekijäksi johtuen juuri sen ominaisuudesta vähentää koko perheen yhteistä aikaa (Barnes ym. 2006, 12).

Tyypillisellä työviikolla kuusi prosenttia työllisistä vanhemmista koki paljon stressiä lastensa hoitamisesta, 13 prosenttia ei kokenut stressiä lainkaan, 36 prosenttia koki kohtuullista stressiä ja alle 46 prosenttia koki todella vähän stressiä. Stressin määrään ei vaikuttanut oliko vastaaja isä vai äiti, koulutustaso, kotitalouden tulot eikä lapsen ikä tai sukupuoli. (Galinsky 2000, 158.) Vanhemmat kokivat enemmän stressiä työstään kuin kotona olosta (Galinsky 2000, 158).

Yhteenvedona epätyypillisen aikaan tehtävä työ aiheutti hankaluuksia perheen aikataulujen yhteensovittamiseen, joka aiheuttaa varsinkin äideissä stressiä. Epätyypilliseen aikaan tehtävä työ vähentää perheen yhteistä aikaa, joka olisi tärkeää sekä lapselle, koska yhteisen ajan puute rajoittaa kehitykselle tärkeitä vanhempi-lapsi -toimintoja, että vanhemmille. Lisäksi se vähentää vanhempien yhteistä aikaa, mikä saattaa heijastua lapseen. Toisaalta epätyypilliseen aikaan tehtävä työ saattaa helpottaa vanhempien lastenhoitojärjestelyitä.

2 LAPSEN KEHITYS JA HOITAJÄRJESTELYT

2.1 Lapsen kehitys ja hoivan tarve

Kouluikäiselle lapselle perhe ja omat vanhemmat tai huoltajat ovat tärkeitä. Hetket, joita hän viettää äidin tai isän kanssa kahdestaan ovat arvokkaita sekä lapselle itselleen että vanhemmille. (Jarasto & Sinervo 1998, 78.) Vanhemmilla on tärkeä rooli lapsen tukemisessa ja kannustamisessa omatoimiseen ja vastuulliseen osallistumiseen. Vanhempien tulee kasvattaa lasta, olla lapselle ihmisenä sekä asettaa rajoja. (Jarasto & Sinervo 1998, 79-80.) Lapsi voi haluta kokeilla monenlaisia sellaisiakin asioita, jotka eivät ole hänelle hyväksi. Tässä aikuisen tulee olla neuvomassa ja ohjaamassa lasta, aikuisen tulee turvata lapsen henkinen ja fyysinen loukkaamattomuus. (Jarasto & Sinervo 1998, 81.) Aikuiset ovat lapselle malleina ja samastumisen kohteina (Jarasto & Sinervo 1998, 83). Vanhempien ja lasten yhteisen ajan merkitys korostuu lasten hyvinvoinnissa. Lasten hyvinvointiin näyttää vaikuttavan vanhempien ja lasten yhteisen ajan määrä: mitä enemmän aikaa vanhemmat viettivät lastensa kanssa, mitä useammin vanhemmat syövät lastensa kanssa ja mitä enemmän harrastavat lastensa kanssa, sitä parempi on lasten hyvinvointi (Galinsky 2000, 164).

Lapselle perheen merkitys ei ole aina pysyvä, vaan se muuttuu koko lapsen kehityksen ajan. Pienelle lapselle perhe voi olla koko maailma ja hän on siitä täysin riippuvainen, mutta pikku hiljaa lapsen reviiri laajenee ja ystävyyssuhteiden, koulun ja harrastusyhteisöjen merkitys kasvaa. (Cacciatore 2010, 7.) Ristiriitaista käyttäytymistä lapsella voi aiheuttaa itsenäistymisen ja pärjäämisen tarpeiden sekä hoivan ja turvan tarpeiden vaihtelu. Lapsi tarvitsee pitkään tukea ja suojaa, ennen kuin hän on itse valmis vapauteen ja vastuuseen. (Cacciatore 2010, 8.) Lapsen kehittyminen aiheuttaakin haasteita vanhemmalle, kun hoivaa ja turvaa tulisi tarjota lapselle riittävästi, muttei liikaa. Tässä kappaleessa kuvaamme lapsen kehitystä alakoulun alusta alakoulun loppuun ottaen erityisesti huomioon lapsen aikuisen seuran ja hoivan tarpeen eri vaiheissa.

Esi- ja alakoululaisen kehitysvaihetta kutsutaan latenssivaiheeksi. Erityisen tärkeää koulunsa aloittavalle latenssi-ikäiselle on aikuisen tuki, turva ja malli, mutta keskeisiä ovat myös vuorovaikutussuhteet samanikäisten kavereiden kanssa. (Brummer & Enckell 2005, 40.) Lapsi haluaa kuulua joukkoon ja olla siinä arvostettu, hän haluaa usein irtiottoja vanhempien maailmasta, hän haluaa pärjätä, osata ja olla itsenäinen (Brummer & Enckell 2005, 40). Keskeistä latenssi-ikäiselle on erityisesti samaa sukupuolta olevan vanhemman seura ja yhteiset puuhat tämän kanssa. Lapsella on tässä iässä myös ihanteita, joiden kaltaiseksi hän haluaa tulla. (Brummer & Enckell 2005, 40.) Lapsi alkaa käsitellä tärkeitä asioitaan vanhempien lisäksi myös opettajiensa ja kavereidensa kanssa (Brummer & Enckell 2005, 40). Alakouluiässä keskeiseksi nousee minän eriytymisen taso ja autonomia. Ympäristö ei saisi olla ylitydyttävä, jotta lapsen autonomia pääsee kehittymään. (Brummer & Enckell 2005, 41.)

Latenssi-ikäiselle myös eroaminen vanhemmista saattaa olla ongelmallista: esimerkiksi kouluun lähtö saattaa esiintyä vaikeana tai mahdottomana. Lasta saattaa vaivata yksinäisyys, lapsi ei välttämättä saa kavereita tai hän ei pärjää ryhmässä. (Brummer & Enckell 2005, 42.) Tällöin kaverit ja ryhmä eivät anna lapsen tarvitsemaa tukea tunteiden käsittelylle sekä vanhemmista irrottautumiselle (Brummer & Enckell 2005, 42).

Jarasto ja Sinervo (1998, 28) jakavat vuodet alakoulun alusta loppuun kolmeen kasvun vaiheeseen: koulu alkaa, tyyntä myrskyn edellä ja murrosiän kynnyksellä. Alakoulun alkuvaiheilla alkaa lapsen itsenäistyminen ja vanhemmistaan irtautuminen. Tämä kehitysvaihe saattaa aiheuttaa lapsessa tasapainottomuutta ja hän saattaa muuttua hankalaksi ja uhmailevaksi. (Jarasto & Sinervo 1998, 30-32.) Lapsi yrittää sopeutua isojen maailmaan etsimällä rajojaan ja testaamalla erilaisesta käyttäytymisestä aiheutuvia seurauksia. Lapset kokevat ristiriitaisia tunteita ollessaan pikkulapsuuden ja kouluikäisyyden rajalla, jolloin he saattavat kokea samaan aikaan sekä alemmuudentunnetta että itseluottamusta ja ylemmyyden tunnetta. (Jarasto & Sinervo 1998, 32-34.)

Ikävuosia 8-10 kutsutaan "onnellisiksi vuosiksi" lapsen fyysisen ja psyykkisen elinvoimaisuuden ja tasapainoisuuden vuoksi. Lapsi ei vaadi enää jatkuvaa hoivaa ja huolenpitoa ja kavereiden merkitys lapsen elämässä kasvaa entisestään. (Jarasto & Sinervo 1998, 39, 43.) Aikuiset jäävät tässä vaiheessa taka-alalle kavereiden saadessa tärkeimmän sijan, lapselle hyväksytyksi tulemisen tarve on vahva. Edelleen lapsi kuitenkin tarvitsee aikuisen tukea ja apua, hän tarvitsee turvallisia aikuiskontakteja joihin samastua. (Jarasto & Sinervo 43-45.)

Varhaismurrosikä alkaa nykyään yhä aikaisemmin; tytöillä se käynnistyy keskimäärin 9-12 -vuotiaana ja pojilla vuotta tai paria myöhemmin (Jarasto & Sinervo 1998, 47). Varhaismurrosiässä lapsi alkaa irtaantua kodista ja vanhemmista aiempaa voimakkaammin, hän ei enää osallistu perheen menoihin niin kuin ennen. Edelleen lapsi kuitenkin tarvitsee omaa perhettään ja vanhempiaan antamaan turvaa ja tukea sekä asettamaan rajat lapselle jo

hengissä säilymisenkin kannalta. (Jarasto & Sinervo 1998, 50-51.) Varhaismurrosiässä lapsi tarvitsee ikätovereitaan aiempaa enemmän, yhteenkuuluvuuden tunne on voimakasta. Ryhmän normeihin mukaudutaan (pukeudutaan samalla tavalla, puhutaan samaa kieltä ja tehdään samoja asioita), eivätkä vanhemmat enää lapsen mielestä saisi puuttua näihin asioihin. (Jarasto & Sinervo 1998, 50.) Itsenäisyys lisääntyy ja lapsi saa yhä enenevässä määrin päättää itseään koskevista asioista. Tässä vaiheessa toisten osoittama luottamus ja arvostus ovat tärkeitä, mutta rajojen asettamista ei sovi unohtaa. (Jarasto & Sinervo 1998, 53.)

Vaikka koko alakouluajan lapsi kehittyy yhä itsenäisemmäksi, tarvitsee lapsi silti edelleen vanhempiaan. Suomalaisessa julkisessa keskustelussa pienten koululaisten iltapäiviä on leimannut vahvat väitteet lasten yksin jättämisen vahingollisuudesta, hoidon ulkopuolisen ajan täyttyessä yksinäisyydestä, tyhjyydestä ja turvattomuudesta. Kuitenkin Helsingin Sanomien lapsille suuntaamassa kyselyssä (HS 23.9.2001) kysyttäessä asiaa lapsilta, he kuvasivat hoidon ulkopuolisen ajan täyttyvän sosiaalisista suhteista, monenlaisesta tekemisestä, liikkumisesta kodin läheisyydessä, mutta toisaalta myös omissa oloissa olemisesta ja tekemisen puutteesta johtuvasta pitkästymisestä. (Strandell & Forsberg 2005, 610.) Myös Amerikassa toteutettu neljän vuoden seurantatutkimus, jossa kysyttiin kolme kertaa koululaisten iltapäivien viettotapoja (Belle 1999, 25), toteaa julkisen keskustelun lasten koulun jälkeisistä iltapäivistä oletettavan lasten valvomattomat iltapäivät vahingollisiksi. Tilanne ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen, koska joidenkin Bellen läpikäymien tutkimuksien mukaan valvomattomat iltapäivät aiheuttavat ongelmia lapsille, kun taas toisten tutkimuksien mukaan ei ole eroa valvottujen ja valvomattomien iltapäivien välillä. (Belle 1999, 35.) On myös tutkimuksia, joiden mukaan lapset, jotka viettivät iltapäivänsä vanhempien sisarusten, lapsenvahtien, iltapäivähoitajien tai äitiensä kanssa voivat huonommin kuin iltapäivät itseksensä viettävät lapset (Belle 1999, 35).

Lasten yksinolosta onkin tehty useita tutkimuksia. Esimerkiksi Richardsonin ym. (1989) tutkimuksen mukaan on tärkeää, ettei lapsi vietä aikaansa ilman aikuisen seuraa, vaan että tällä olisi aina aikuinen saatavilla. Jos lapsen jättää jo pienenä valvomatta, vaikuttaa se negatiivisesti sosiaaliseen pätevyYTEEN, saavutuksiin ja kouluarvosanoihin, sekä se lisää myös käytösongelmia. Yksin olemisella on voimakkaampi vaikutus nuorempiin, 1. ja 3. luokkalaisiin lapsiin, kuin vanhempiin, 5. luokkalaisiin lapsiin (esim. Pettit, Laird, Bates & Dodge, 1997). (Belle 1999, 31.) Kuitenkin Richardsonin ym. (1989) tutkimuksen mukaan vielä kahdeksaluokkalaisillakin on kaksinkertainen riski aloittaa alkoholin, tupakan tai huumeiden käyttö, jos he viettävät viikossa yli 11 tuntia ilman aikuisen seuraa verrattuna kahdeksaluokkalaisiin, jotka eivät vietä aikaa ilman aikuisen seuraa. Aikuisen seuran puute koulun jälkeen aiheuttaa stressiä, masennusta, alentunutta itsetuntoa sekä alentunutta itseluottamusta (Belle 1999, 32). Kuten aiemmin jo mainittiin, tutkimuksia myös tätä vastaan on tehty. Esimerkiksi Vandell ja Corasaniti (1988, 874) ovat saaneet tulokseksi, ettei sillä viettäkö kolmasluokkalainen koulun jälkeisen ajan yksin

vai äidin kanssa ole merkitystä lasten hyvinvointiin: lasten arvosanoihin, lasten tunteisiin itsestään, kurinpidollisiin ongelmiin kotona tai koulussa, vertaissuhteisiin tai opettaja-lapsi -suhteeseen. Vanhemmat ja opettajat kokivat myös ilman aikuisen valvontaa aikaansa viettävät lapset emotionaalisesti hyvinvoiviksi (Vandell & Corasaniti 1988, 874). Toisaalta koulun jälkeisiä iltapäiviään päivähoitossa viettävillä lapsilla ongelmia ilmenee. He saivat negatiivisemmat vertaisarviot sekä heikompia arvosanoja muihin verrattuna. (Vandell & Corasaniti 1988, 874.) On kuitenkin huomattava, että myös kolmasluokkalaiset ovat riskiryhmässä viettäessään koulun jälkeistä aikaa ilman aikuisen valvontaa (Vandell & Corasaniti 1988, 874). Vandell & Corasaniti (1988, 874-875) kuitenkin huomauttavat, että erot ovat edellä esitetynlaiset, koska vanhemmat tietävät lapsensa tarpeet ja heikommat lapset laitetaan koulun jälkeiseen päivähoitoon. Lisäksi on huomioitava, että Vandellin ja Corasanitin (1988) tutkimus koskee ainoastaan kolmasluokkalaista, joten sen perusteella ei voida sanoa, onko pienempien lasten hyvinvoinnille haittaa siitä, että he viettävät koulun jälkeistä aikaa yksin.

Yksinolon lisäksi merkitystä on myös sillä, missä lapsi viettää sekä ajan, jonka hän on ilman valvontaa, että ajan, jolloin vanhempi on paikalla. Jos lapsi viettää ilman aikuisen valvontaa olevan ajan poissa kotoa, on lapsi alttiimpi kavereiden painostukselle, mikä on yhteydessä antisosiaaliseen käyttäytymiseen, kuin jos lapsi viettäisi tuon ajan kotonaan. (Belle 1999, 31-32.) Aika, jonka lapsi viettää yksin näyttäytyy eri lapsilla erilaisena. Toinen voi kokea yksin olemisen vapautena, kun taas toiselle se on velvollisuus. (Belle 1999, 140.) Toinen voi kokea olevansa tuskallisesti hylättynä, kun taas toiselle yksinolo näyttäytyy luovana energiana ja kolmannelle ei välttämättä ole merkitystä, onko hän yksin vai ei. Täysin samanlainen tilanne voi olla toiselle täysin sopiva, kun taas toinen kokee sen itselleen erittäin epäsovinnoksi. (Belle 1999, 140.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton Lapsi-foorumissa (1999-2001) hyvän lapsuuden ainekset kiteytettiin viiden otsakkeen alle, joissa muutamassa myös työ ja aikuisen läsnäolo olivat mukana: anna lapselle aikaa, työ ja perhe tasapainoon sekä ennustettavaa ja riittävää toimeentuloa. Foorumi nosti kaikkein tärkeimmäksi asiaksi turvalliset aikuissuhteet. (Sulku 2001, 25.) Ajan antamiseen liittyi myös se, että lapsen kehittyminen ja kasvaminen on kiinni aikuisista kotona, päivähoitossa, koulussa ja ympäristössä, koska aikuisten lasten kanssa viettämä aika, läsnäolo ja keskustelu edistävät myönteisesti kasvamista ja kehittymistä. Lisäksi läheiset ja pitkäaikaiset aikuissuhteet suojaavat lasta ja ehkäisevät ongelmia. (Sulku 2001, 25.) Lapsen kokemaa turvallisuutta lisäävät ihmissuhteiden jatkuvuus ja kasvatuksen johdonmukaisuus. Taustalla mielekkäässä tekemisessä oli lapsen oikeus leikkiin ja vapaa-aikaan turvallisessa ja aikuisten valvomassa ympäristössä. (Sulku 2001, 25.) Mannerheimin lastensuojeluliiton Lapsi-foorumilla (1999-2001) nostettiin esiin myös tarve työn ja perheen asettamisesta tasapainoon. Tämän ajatuksen taustalla on ollut huoli työelämän muuttumisesta kilpailukemiseksi, jolloin myös paineet kasvavat ja ilmapiiri kiristyy.

(Sulku 2001, 26.) Vaativan työelämän vuoksi vanhemmat viettävät yhä vähemmän aikaa lastensa kanssa. Lisäksi työkiireet ja työn epävarmuus altistavat vanhempia uupumukseen, mikä taas lisää riittämättömyyden kokemuksia ja vaikeuttaa lapsen tarpeiden huomioimista. (Sulku 2001, 26.)

Lapsen hoidosta ja yksinolosta on tehty jonkin verran tutkimuksia, mutta Suomessa myös laki velvoittaa toimimaan lasten kanssa tietyllä tavalla ja järjestämään lastenhoidon tietyllä tavalla lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin huomioon ottaen. Lisäksi Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa Suomea, joka on 193 muun maan kanssa hyväksynyt sitovasti noudattamaan lapsen oikeuksien sopimusta. Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) on lapsia koskeva ihmisoikeussopimus, jonka tärkein tavoite on perusoikeuksien: terveyden, koulutuksen, tasa-arvon ja turvan takaaminen kaikille lapsille. (Unicef 2013.) Seuraavaksi tarkastelemme valikoituja kohtia sekä lasten oikeuksien sopimuksesta että Suomen laista.

Lapsen hyvinvointia on pyritty tukemaan lapsen oikeuksien yleissopimuksella, joka tuli kansainvälisesti voimaan 2.9.1990. Sopimus on laajimmin hyväksytty yleismaailmallinen ihmisoikeussopimus ja siinä on määritelty eri valtioiden hyväksymät lapsen oikeudet. (Törrönen 2001, 100-101.) Sopimuksen tärkein teema on lapsen ihmisarvo, joka perusarvona yhdistää jokaista yleissopimuksessa mainittua periaatetta ja lapsen oikeutta (Törrönen 2001, 101-102). Yleissopimuksen neljä pääperiaatetta ovat syrjinnän kieltäminen, lapsen etu, lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehitykseen sekä lapsen näkemysten huomioon ottaminen. Yleissopimuksen tavoitteet tiivistetään usein kolmen kohdan periaatenipuksi siten, että yleissopimuksen katsotaan erityisesti turvaavan lapsen oikeuden saada osuus yhteiskunnan voimavaroista (provision), lapsen oikeuden erityiseen suojeluun (protection) sekä lapsen oikeuden osallistumiseen (participation). (Törrönen 2001, 100-102.) Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa turvaamaan lapselle oikeudenmukaisen osuuden yhteiskunnan voimavaroista siten, että lapsen oikeus muun muassa koulutukseen, sosiaaliturvaan sekä terveydenhuoltoon toteutuvat. Sopimus velvoittaa turvaamaan lapsen oikeuden erityiseen suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta, hyväksikäytöltä, laiminlyönneiltä tai muulta huonolta kohtelulta. (Törrönen 2001, 100-102.) Sopimus velvoittaa myös takaamaan lapsen oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon, samoin kuin lapsen oikeuden ilmaista omat näkemyksensä asiasta (Törrönen 2001, 100-102).

Perustuslain (731/1999) mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) määrittää, että lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi hänen yksilöllisten tarpeidensa ja toivomustensa mukaisesti. Lisäksi lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983). Pulkkinen (2002, 18) väittää, että tätä lakia rikotaan koko ajan. Vaikka vanhemmat vaarantaisivat lapsensa terveyden jatkuvalla valvonnan laiminlyönneillä, he eivät yleensä

joudu siitä minkäänlaiseen vastuuseen (Pulkkinen 2002, 18). Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapselle pitää turvata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito sekä turvallinen kasvuympäristö.

Lain mukaan lasten päivähoitoa voivat saada lapset, jotka eivät ole vielä oppivelvollisuusikäisiä, sekä myös sitä vanhemmat lapset silloin, kun erityiset olosuhteet sitä vaativat eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestetty. Lain mukaan lasten päivähoito on pyrittävä järjestämään niin, että se tarjoaa lapsen hoidolle ja kasvatukselle sopivan hoitopaikan ja jatkuvan hoidon sinä vuorokauden aikana, jona sitä tarvitaan. (Lasten päivähoitolaki 36/1973.)

2.2 Lastenhoitojärjestelyt vanhemman tehdessä epätyypillistä työaika

Työn ja perheen yhteensovittaminen lastenhoidon näkökulmasta lienee yksinkertaisinta perheissä, joissa on vain alle kouluikäisiä lapsia. Kun lapset tulevat kouluikäisiin, eivät he enää itsestään selvästi ole oikeutettuja päivähoitoon. Pienten lasten vanhemmista useat olivat kuitenkin sitä mieltä, että koulunsa aloittava lapsi on liian pieni olemaan kotona yksin (Lammi-Taskula 2004, 60), joten kouluikäisten lasten hoito tulee järjestää jollain muulla tavalla.

Suomessa on alettu 2000-luvulla järjestää pienille koululaisille hoitoa ennen tai jälkeen koulupäivän, koska varsinkin alaluokilla koulupäivät ovat lyhyitä, jopa alle 25 tuntia viikossa, verrattuna vanhempien työpäiviin (Sauli & Säkkinen 2007, 178). Koululaisten iltapäivähoito näyttää olevan kuitenkin melko sekavaa. Keskimäärin alle 10-vuotiaiden lasten hoitoon käytettiin seuraavista eri lasten iltapäivähoidon muodoista jopa kuutta eri vaihtoehtoa: yksin kotona, kotona sisarusten kanssa, kotona kavereiden kanssa, kotona puolison kanssa, kotona isovanhempien kanssa, kavereiden luona, kotona vastaajan kanssa, kunnallisessa hoitopaikassa, naapurissa, leikkipuistossa, kotona muun aikuisen kanssa, yksityisessä hoitopaikassa, ohjatussa harrastustoiminnassa, sukulaisten luona, toisen vanhemman työpaikalla tai vastaajan työpaikalla. (Lammi-Taskula 2004, 60.) Työ ja perhe -tutkimuksen tulokset osoittavatkin lasten, vanhempien ja isovanhempien auttamisverkostojen olevan hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden ohella tärkeä osa työ ja perhe-elämän yhteensovittamista (Lammi-Taskula, Suhonen & Salmi 2004, 97). Seuraavaksi tarkastelemme muutamia näistä hoitomuodoista lähemmin.

Kouluikäisten lasten hoitamiseen käytetään sekä kuntien tarjoamia virallisia että perheiden itse järjestämiä epävirallisia hoitomuotoja. Kuntien tarjoamiin virallisiin hoitomuotoihin luettaisiin perhepäivähoidon ja muun palkatun lastenhoidon sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan. Epävirallisiin hoitomahdollisuuksiin luettaisiin tukiverkoston kuuluvat henkilöt, kuten

ystävät, tuttavat ja sukulaiset. Lisäksi luemme tässä kappaleessa niin kutsutuiksi epävirallisiksi hoitomuodoiksi myös puhelinyhteyden yksin iltapäiviään viettävien lasten ja töissä olevien vanhempien välillä sekä vanhempien työaikatoiveet. Seuraavaksi tarkastelemme virallisia hoitomuotoja, aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä epävirallisia hoitomuotoja.

2.2.1 Kuntien tarjoamat lastenhoitopalvelut

Lapsen hoidon järjestämisessä ongelmakohdaksi muodostuu lapsen siirtyminen kouluun, jolloin edes iltapäivähoidon järjestäminen ei ole itsestään selvää, puhumattakaan ilta-, yö- ja viikonloppuhoidosta (Kröger 2005, 206). Kuitenkin Iivosen (2009, 61) selvityksessä yhteistyö vuoropäiväkotien kanssa mainitaan vuorotyötä tekevien vanhempien osalta tarkoituksenmukaisimmaksi keinoksi ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaiden ilta- ja yöhoidon järjestämisen kannalta. Jos työstä johtuva ilta- ja yöhoidon tarve on tilapäistä, on pienten koululaisten ilta- ja yöhoito järjestettävissä erilaisten yksityisen ja kolmannen sektorin lastenhoitopalveluiden avulla. Kunnallinen kotipalvelu voi olla keino selviytyä ilta- ja yöhoidosta pienten koululaisten lyhytkestoisen hoidon järjestämisessä joissakin tapauksissa, esimerkiksi lastensuojelun asiakasperheiden kohdalla. (Iivonen 2009, 61.)

Kouluikäinen lapsi voi olla mahdollista saada mukaan joko yksityiseen tai kunnalliseen perhepäivähoitoryhmään. Asetuksessa lasten päivähoidosta (1973/239) säädetään, että perhepäiväkodissa voidaan hoitaa muiden lasten lisäksi yhtä perusopetuksen aloittanutta lasta.

Yhtenä mahdollisuutena vanhemmilla on hyödyntää osa-aikatyötä työn ja perheen yhteensovittamisessa, mutta tähän mahdollisuuteen suomalaisista vanhemmista on tarttunut vain pieni osa: isistä alle 3 prosenttia ja äideistä reilu 11 prosenttia (Iivonen 2009, 25). Pienten koululaisten vanhemmilla on mahdollisuus käyttää työaikansa lyhentämiseksi myös osittaista hoitovapaata, josta Kela maksaa osittaista hoitorahaa. Tämä raha ei pienuutensa vuoksi kuitenkaan korvaa ansionmenetyksiä, mikä on johtanut tämän tukimuodon vähäiseen käyttöön. (Iivonen 2009, 25.) Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta on yksi virallisista pienten koululaisten hoitomuodoista, jolla on pyritty edistämään työn ja perheen yhteensovittamista. Tästä hoitomuodosta kerrotaan seuraavaksi tarkemmin.

Monet koululaiset joutuvat olemaan yksin aamulla ennen kouluun menoa tai iltapäivällä koulun jälkeen. Tästä johtuen vuodesta 2004 lähtien kunnilla on ollut mahdollisuus järjestää valtion tukemaa aamu- ja iltapäivätoimintaa, johon voivat osallistua ensimmäisen ja toisen luokan oppilaat sekä kaikkien vuosiluokkien erityisoppilaat. (Rautanen 2007, 194.) Tämä kuntien ja järjestöiden tarjoama toiminta on maksullista ja sitä tarjotaan oppilaille keskimäärin neljä tuntia päivässä (Sauli & Säkkinen 2007, 178). Aamu- ja iltapäivätoiminta on ohjattua toimintaa ennen ja jälkeen koulupäivän. Kunnalla ei ole kuitenkaan velvollisuutta tarjota aamu- ja iltapäivätoiminnan paikkaa kaikille sitä hakeneille lapsille ja päivähoidosta erotuksena lapsella ei myöskään ole subjektiivista oikeutta saada aamu- ja iltapäivätoiminnan paikkaa. (Iivonen

2009, 10.) Vuonna 2009 aamu- ja iltapäivätoimintaa järjestettiin 388 kunnassa eli 97,2 prosentissa Manner-Suomen kunnista. Ensimmäisen luokan oppilaista toimintaan osallistui 48 prosenttia ja toisen luokan oppilaista 27,3 prosenttia. (Iivonen 2009, 10.) 3-9 -luokan erityisopetukseen otetuista tai siirretyistä oppilaista toimintaan osallistui 4,7 prosenttia (Iivonen 2009, 10). Aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuneiden määrä on jäänyt pienemmäksi kuin toimintaa koskevaa lainsäädäntöä valmisteltaessa arvioitiin. Syinä tähän on esitetty muun muassa aamu- ja iltapäivätoiminnan maksullisuutta, tiedon puutetta sekä sitä, että osa vanhemmista voi ajatella lapsen varhaisen itsenäistymisen olevan myönteinen asia. (Iivonen 2009, 32.) Lapsille saattaa olla järjestetty myös muuta ohjelmaa iltapäivisin, kuten harrastuksia. Osalla vanhemmista hoidon tarve esiintyy sellaisina aikoina, joihin aamu- ja iltapäivätoiminta ei kykene vastaamaan, kuten iltaisin, öisin ja viikonloppuisin. (Iivonen 2009, 32.) Toiminnan järjestämisen vapaaehtoisuuden vuoksi kaikissa kunnissa ei vielääkään järjestetä aamu- ja iltapäivätoimintaa ja monet kunnat järjestävät toimintaa kysyntää vähemmän. Myös tilojen saanti toimintaa varten voi joissain kunnissa olla ongelmallista. (Iivonen 2009, 33.) Aamu- ja iltapäivätoiminnan tarkoituksena on tukea kodin ja koulun kasvatustyötä sekä lapsen tunne-elämän kehitystä ja eettistä kasvua. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tulisi myös edistää lasten hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja lisätä osallisuutta. (Perusopetuslaki 628/1998.) Aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisen yhteiskunnallisena lähtökohtana on turvallisen kasvuympäristön tarjoaminen lapselle sekä ennen että jälkeen koulupäivän. Toiminta pyrkii myös ehkäisemään lapsen valvomattomaan ajankäyttöön ja yksinoloon liittyviä riskitekijöitä. (Iivonen 2009, 22.) Toiminta tukee lapsen oppimista ja oppimisen edellytyksiä ja sillä onkin tärkeä merkitys lapsen sosiaalisaatioprosessissa. Toiminta pyrkii myös tukemaan työn ja perheen yhteensovittamista. (Iivonen 2009, 22.)

Toimintaa voidaan järjestää kouluvuoden aikana arkipäivisin pääsääntöisesti kello 7.00–17.00 välisenä aikana (Perusopetuslaki 628/1998). Opetushallituksen tekemän arviointikyselyn perusteella tämä aamu- ja iltapäivätoiminnan toiminta-aika kello 7.00–17.00 välillä vastasi pääsääntöisesti huoltajien tarpeisiin, mutta kuitenkin jopa yli kymmenen prosenttia vanhemmista oli sitä mieltä, ettei aika vastaa perheen tarpeisiin (Iivonen 2009, 60).

2.2.2 Epäviralliset hoitomahdollisuudet

Kuten aiemmin jo mainitsimme, epävirallisiin hoitomahdollisuuksiin kuuluvat muun muassa ystävät, tuttavat ja sukulaiset. Perheen ulkopuolinen tuki onkin merkityksellinen, koska lapset, joiden vanhemmilla oli ystäviä ja perhe, joiden puoleen he voivat tarvittaessa kääntyä, olivat hyvinvoivempia verrattuna niiden perheiden lapsiin, joiden vanhemmilla ei ollut ystäviä tai perhettä (Galinsky 2000, 165). Väestöliiton tekemän tutkimuksen mukaan vanhempien tukiverkosto on tärkeä apu kouluikäisen lapsen hoitopaikan järjestämisessä. Lasta voi hoitaa esimerkiksi vanhemman puoliso, jos työajat eivät osu

päällekkäin, tai isovanhemmista voi olla suuri apu hoitojärjestelyissä. (Miettinen & Manninen 2006, 93.)

Epätyypilliseen aikaan työtä tekevät vanhemmat kokevat usein viralliset lastenhoitomahdollisuudet riittämättömiksi. Vanhemmat, jotka säännöllisesti työskentelevät epätyypillisiin aikoihin, käyttävät enemmän epävirallista lastenhoitoa työpäivänsä aikana verrattuna säännöllistä päivätyötä tekeviin vanhempiin (La Valle ym. 2002, 23–24). Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa epätyypilliseen aikaan työskentelevien äitien miehet osallistuvat lastenhoitoon äitien työssäoloaikana säännöllistä päivätyötä tekevien äitien miehiä enemmän riippumatta siitä, työskenteleekö mies itse epätyypilliseen vai tyypilliseen aikaan. Kuitenkin pääasiallinen lastenhoitovastuu on äideillä. (La Valle ym. 2002, 27.) Myös Suomessa suurin osa epätyypillisten työaikojen aiheuttamasta hoidontarpeesta hoidettaneen vanhempien kesken tai sukulaisten ja ystävien avustuksella (Bardy 2001, 70).

Isovanhempien apua käytetään pienten koululaisten hoidossa sen lisäksi, että heidän apuaan käytetään myös muuhun perheen ja työelämän yhteensovittamiseen lasten iästä riippumatta. Pienten koululaisten vanhemmista yli puolet oli kuitenkin saanut isovanhempien apua lasten hoitoon vain kerran tai pari vuodessa. (Lammi-Taskula 2004, 70.) Noin viidennes 7-9 -vuotiaista koululaisista vietti aikaa isovanhempien kanssa iltapäivisin noin kerran kuukaudessa. Viikoittain pienistä koululaisista isovanhempien kanssa iltapäiviä vietti 15 prosenttia lapsista. (Lammi-Taskula 2004, 70.) Noin puolet vanhemmista raportoi pienten koululaisten viettävän iltapäiviään ainakin joskus isovanhempien kanssa. Saattaa olla, että isovanhempien apuun oli turvauduttu erityisessä tilanteessa, esimerkiksi silloin, kun muut iltapäivähoidon muodot olivat tilapäisesti pettäneet. (Lammi-Taskula 2004, 71.) Isovanhempien apu lasten hoidossa saattaa pienen koululaisen aamu- ja iltapäivähoidon lisäksi olla myös esimerkiksi ilta- ja viikonloppuhoitoa (Lammi-Taskula 2004, 71).

Sekä vanhemmille että lapsille on tärkeää mahdollisuus pitää yhteyttä puhelimitse pienten koululaisten ollessa yksin kotona iltapäivisin. Se helpottaa huolestuneita vanhempia, mutta luo myös turvaa yksin kotona iltapäivisin olevalle pienelle koululaiselle. (Lammi-Taskula 2004, 69.) Työ ja perhe -kyselyyn vastanneiden vanhempien lapsista suurella osalla oli mahdollisuus soittaa vanhemman työpaikalle aina tarvittaessa. Työtehtävien luonne vaikuttaa tietenkin vanhempien mahdollisuuteen olla tavoitettavissa työpäivien aikana. (Lammi-Taskula 2004, 68.) Työntekijäasemassa ja/tai vuorotyössä olevilla vanhemmilla yhteydenpito lasten kanssa työpäivän aikana oli hankalampaa ja työntekijäasemassa olevista naisista kymmentä prosenttia heidän lapsensa eivät pystyneet tavoittamaan puhelimitse äidin työpäivän aikana. Lasten yhteydenottoihin ei myöskään aina suhtauduttu työpaikalla myönteisesti. (Lammi-Taskula 2004, 68.) Puhelin luo turvaa, mutta sitä ei kuitenkaan tarvittu välttämättä kovin usein: eräs Työ ja Perhe -kyselyyn vastannut isä totesi soittelevansa kotiin vain silloin, kun molemmat vanhemmat olivat ilta- tai yövuorossa yhtä aikaa (Lammi-Taskula 2004, 69).

Epäviralliseksi lasten hoitomuodoksi voidaan laskea myös vanhempien työaikatoiveet, koska pienten koululaisten perheissä vanhempien työaikajärjestelyillä on tärkeä merkitys siinä, miten päivä lasten hoidon osalta saadaan sujumaan. Työ ja perhe -tutkimuksen mukaan vajaalla puolella vanhemmista oli käytettävissään liukuva työaika, joka helpotti aamujen ja iltapäivien järjestelyjä, erityisesti vanhemmilla, jotka työskentelivät toimihenkilöasemassa. (Lammi-Taskula 2004, 71.) Vuorotyö sulki tutkimuksen mukaan useimmiten pois liukuvan työajan mahdollisuuden. Pienten koululaisten vanhemmat toivoivat mahdollisuutta järjestellä työaikaan oman elämäntilanteensa mukaan. (Lammi-Taskula 2004, 73.) Pienten koululaisten äideistä lain mahdollistamaa osittaista hoitovapaata oli pitänyt joka viides äiti. Työaikojen uudelleen järjesteleminen perhe-elämän vaatimusten mukaan ei kuitenkaan aina ole käytännössä ongelmatonta: jonkun täytyy tehdä jäljelle jäävät tunnit ja niistä ei riitä uudelle palkattavalle työntekijälle, vanhemmat kokevat syyllisyyttä lyhyistä työpäivistä sekä työtoverit suhtautuvat negatiivisesti työajan lyhentäjään. (Lammi-Taskula 2004, 74.)

Huolimatta erilaisista lastenhoitojärjestelyistä aamuhoidossa ongelmia oli kokenut noin 30 prosenttia vastaajista ja iltapäivähoidossa 40 prosenttia vastaajista. Vastaajista 25 prosenttia oli kokenut ongelmia sekä aamu- että iltapäivähoidossa. (Lammi-Taskula 2004, 63.) Toisaalta myös lapset suhtautuivat eri tavoin iltapäivänsä vietto tapoihin. Toiset ensimmäisen luokan oppilaat halusivat mielellään mennä iltapäiväkerhoon tai muuhun hoitopaikkaan, mutta toiset mieluummin menevät kotiin. (Lammi-Taskula 2004, 62.)

Lapsi voi viettää aikaansa koulupäivän jälkeen lapsen vanhempien, sukulaisten ja ystävien lisäksi myös esimerkiksi sisarustensa tai ystäviensä kanssa tai jopa yksin. Seuraavassa kappaleessa käsittelemme tarkemmin, kuinka paljon lapset milläkin tavalla viettävät iltapäiviään.

2.2.3 Koululaisten yksinolo ja aika ilman aikuisen valvontaa

Suomessa on tehty useita tutkimuksia koskien lasten iltapäivien viettotapaa (esimerkiksi Paajanen 2001). Johtopäätöksenä näistä voitaisiin sanoa, että suurimmalla osalla lapsista on iltapäivisin ja iltaisin aikuisseuraa, eikä heidän tarvitse viettää aikaansa yksin. Esimerkiksi vuonna 1998 Helsingissä tehdyssä tutkimuksessa mukana olleista lapsista 84 prosenttia ilmoitti, että heillä on aikuinen, jolta he voivat hädän sattuessa pyytää apua iltapäivisin. Vanhemmat, jo paremmin yksin toimeentulevat koululaiset, olivat nuorempia useammin ilman aikuista. (Keskinen 2000, 10-15.) Vuonna 2001 tehdyssä tutkimuksessa mukana olleista kahdeksanvuotiaista yli 60 prosenttia vietti koulun jälkeiset iltapäivät (kello 13-18) 4-5 arkipäivänä viikossa kotona aikuisen seurassa. Iltapäivisin yleisiä ajanviettotapoja lapsilla olivat esimerkiksi ohjattu harrastustoiminta sekä ajanvietto kavereiden kanssa. (Paajanen 2001, 20.) Yksin kotona iltapäiviään vietti ainoastaan noin joka viides lapsi pääosin 1-3 kertaa viikossa, kun taas sisaruksensa kanssa, ilman aikuisen läsnäoloa, iltapäiviään vietti noin joka kolmas lapsi 2-3 päivänä viikossa. Iltapäiväkerhoihin osallistui

joka viides kahdeksanvuotias ja heistä vain noin puolet jokaisena viikonpäivänä. (Paajanen 2001, 20.) Yksin iltapäiviään viettävä lapsi katsoi enemmän televisiota ja pelasi tietokonepelejä, kun taas kaverin kanssa aikaa viettävät ulkoilivat ja urheilivat enemmän (Keskinen 2000, 10-15). Naimattomien ja eronneiden huoltajien, vähintään opistotasaisen koulutuksen omaavien huoltajien, vakinaisessa kokopäivätyössä olevien sekä niiden perheiden lapset, joissa oli vain kaksi lasta, lapset olivat tutkimusten mukaan kaikkein pisimpään yksin kotona. Nämä huoltajat kokivat, että heidän työnsä haittaa perhe-elämää enemmän kuin muut huoltajat. (Paajanen 2001, 24-25.) Tutkimusten mukaan arki-iltoina lapset olivat harvoin yksin, jopa 77 prosenttia vastaajista ilmoitti, ettei heidän tarvitse olla koskaan arki-iltoina yksin ja 23 prosenttia oli yksin joskus satunnaisesti. Kaikista tutkimukseen osallistuneista kahdeksanvuotiaista 86 prosenttia vietti iltaisin kello 18 jälkeen aikaansa kotona perheen kanssa. (Paajanen 2001, 94.)

Kansainvälisistä tutkimuksista esimerkkinä mainittakoon Presserin (2003) tutkimus, jonka mukaan Yhdysvalloissa 80 prosentilla lapsista vanhempi oli aina tai usein kotona, kun lapsi lähti kouluun. Naimisissa olevista, työssäkäyvistä äideistä kotona lapsen lähtiessä kouluun oli noin 85 prosenttia. Jos äiti oli yksinhuoltaja, niin prosentit tippuivat noin 68:aan. (Presser 2003, 195.) Yksinhuoltajien kohdalla luku laskee vielä hieman jos yksinhuoltajaäidillä ei ollut kumppania (Presser 2003, 195). Kun lapsi saapui koulusta kotiin, vanhempi oli kotona 58 prosentilla koululaisista. Naimisissa olevilla tämä luku oli noin 61 prosenttia, naimattomilla 41 prosenttia ja naimattomilla, joilla ei ole kumppania 37 prosenttia. (Presser 2003, 196.)

Vastakkaisiakin tuloksia on tutkimuksissa saatu. Salmi ja Lammi-Taskula (2004) pohjaavat ”Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen” -tutkimus- ja kehittämishankkeeseen, joka on toteutettu vuosina 1996-2000. Työn ja perheen yhteensovittamista he tarkastelevat Stakesissa vuosina 2001-2003 tekemänsä perhevapaatutkimuksen valossa. (Salmi & Lammi-Taskula 2004, Lammi-Taskulan 2004, 59 mukaan.) Lapset viettivät yleisimmin iltapäiviään kotona. Alle 10-vuotiaat lapset olivat kotona usein ilman aikuisen valvontaa, mutta usein myös ihan yksin. (Lammi-Taskula 2004, 59.) Tutkituista lähes puolet oli ilmoittanut, että heidän lapsensa oli ollut usein tai aina yksin kotona koulupäivän jälkeen viimeisen vuoden aikana ja vain vajaalla viidenneksellä lapsi ei ollut koskaan iltapäivisin yksin kotona. Yli kaksi kolmasosaa alle 10-vuotiaista lapsista vietti usein tai aina koulun jälkeiset iltapäivät kotona yksin, sisarusten tai kavereiden kanssa. (Lammi-Taskula 2004, 59.) Noin kolmannes alle 10-vuotiaista koululaisista oli iltapäivisin kotona vanhemman, isovanhemman tai muun aikuisen kanssa. Lapset eivät koulun jälkeen yleensä tulleet vanhempien työpaikalle, harvoin käytettiin myöskään kunnallisia ja yksityisiä hoitopaikkoja tai leikkipuistoja. (Lammi-Taskula 2004, 59.) Kaksi kolmasosaa vuorotyötä tekevien vanhempien lapsista oli ollut usein tai aina koulun jälkeen ilman aikuisen seuraa viimeisen vuoden aikana. Toisaalta vuorotyötä tekevät olivat kuitenkin päivätyötä tekeviä useammin pienten koululaisten kanssa kotona iltapäivisin. (Lammi-Taskula 2004, 62.)

3 EPÄTYYPILLISTEN TYÖAIKOJEN HEIJASTUMINEN LAPSEN PSYKKISEEN HYVINVOINTIIN

Kuten jo aiemmin todettiin, työ ja perhe-elämä ovat kiinteässä kaksisuuntaisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Näin ollen työssä tapahtuvat asiat vaikuttavat perhe-elämään ja tätä kautta ne heijastuvat myös lapsen ja lapsen hyvinvointiin. Tässä tutkimuksessa hypoteesina on, että vanhempien epätyypilliseen aikaan tekemä työ heijastuu lapsen psyykkiseen hyvinvointiin negatiivisesti. Oletuksena on, että kun vanhempi työskentelee epätyypilliseen aikaan, vaikuttaa se suoraan lapsen hoitomahdollisuuksiin niitä heikentävästi ja tästä syystä lapsi voi joutua olemaan vanhemman työssäoloaikana yksin, ilman aikuisen seuraa ja valvontaa. Ilman aikuisen seuraa jäävä lapsi voi kokea esimerkiksi yksinäisyyttä, pelkoa, ahdistusta ja turvattomuutta, mikä voi johtaa muun muassa lapsen tunne-elämän ongelmiin. Lapsen tunne-elämän ongelmat taas saattavat johtaa lapsen käyttäytymään sopimattomalla tavalla, mistä seurauksena voivat olla muun muassa käytösongelmat, kaverisuhdeongelmat sekä prososiaalisuuden puute. Vanhemman epätyypilliseen aikaan tehtävä työ myös vähentää lapsen ja vanhemman välistä yhteistä aikaa sekä voi lisätä vanhemman työstä johtuvaa kuormittuneisuutta ja stressiä. Vanhemman epätyypilliseen aikaan työskentelyn oletetaan siis olevan lapsen psyykkistä hyvinvointia alentava tekijä, joka voi esiintyä monenlaisina ongelmina. Seuraavassa esittelemme tarkemmin aikaisempia tutkimuksia, jotka tarkastelevat vanhempien työaikojen ja työn vaikutuksia vanhemman omaan hyvinvointiin ja työn ja perheen yhteensovittamisen heijastumista lapsen psyykkiseen hyvinvointiin.

Työntekijöiden hyvinvointiin vaikuttaa se, tekevätkö he yhtä vai useampaa työtä, mikä on työtuntien ja työpäivien määrä viikossa, missä työpaikka sijaitsee, mitkä ovat työajat, paljonko työhön kuuluu yön yli kestäviä työmatkoja sekä se, paljonko työhön liittyy töiden tekemistä kotona. Myös työstressi vaikuttaa työntekijöiden hyvinvointiin. (Galinsky 2000, 104, 106.) Tutkimuksissa on todettu, että työn korkea rasittavuus eli korkeat vaatimukset

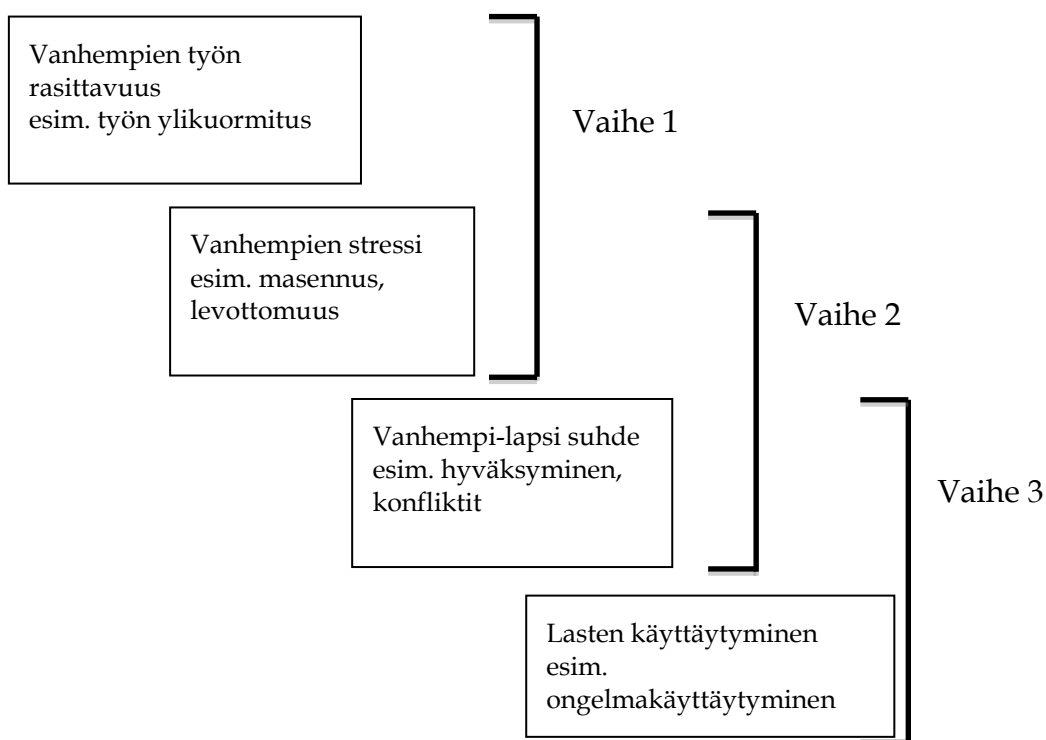
ja vähäinen mahdollisuus vaikuttaa oman työnsä sisältöön ovat yhteydessä heikompaan terveyteen, kuten uni ongelmiin, masennukseen ja psykosomaattisiin oireisiin (Galinsky 2000, 106). Vanhemmat, jotka kokivat työnsä objektiivisesti ja subjektiivisesti vaativaksi ja tunsivat itsensä useammin loppuun palaneeksi työssään, olivat huonommalla mielellä kotona ja heillä oli vähemmän energiaa perheelleen (Bond ym. 1998, Galinsky 2000, 108).

Epätyypilliseen aikaan työtä tekevillä voi olla korkeammat vaatimukset työssä sekä vähemmän mahdollisuuksia vaikuttaa omaan työhönsä. Tästä aiheutuva työstressi saattaa muodostaa hyvinvointi- ja terveysongelmia. Stressireaktioita yksilötasolla ovat fysiologiset reaktiot, tunneperäiset reaktiot ja käyttäytymisen tasolla voi ilmetä kognitiivisen toiminnan häiriöitä. (Kinnunen & Feldt 2005, 13-15.) Näistä vanhemman kotonakin ehkä eniten näkyvät tunneperäiset reaktiot, jotka ilmenevät lyhytaikaisina mielialamuutoksina, esimerkiksi ärtymyksenä, ahdistuksena ja masentuneisuutena. Nämä tuntemukset osoittavat hyvin stressitilan. Työstressi voi kuitenkin pitkään kestäessään johtaa masennukseen ja erilaisiin psykosomaattisiin oireisiin, kuten päänsärkyyn ja vatsavaivoihin. (Kinnunen & Feldt 2005, 15.) Käyttäytymisen tasolla stressistä johtuen saattaa ilmetä kognitiivisen toiminnan häiriöitä, kuten ongelmia muistissa, keskittymiskyvyssä ja päätöksenteossa (Kinnunen & Feldt 2005, 15), mitkä nämäkin saattavat osaltaan olla mukana vaikuttamassa myös lapsen psyykkiseen hyvinvointiin.

3.1 Siirräntämalli vanhempien työn ja lasten hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä

Jos työ on määrällisesti ja laadullisesti kuormittavaa, sisältyy siihen riski, että työn kielteiset vaikutukset siirtyvät välittävien prosessien kautta kotiin ja tätä kautta myös lasten hyvinvointiin. Aiemmissa tutkimuksissa (esim. Galambos, Sears, Almeida & Kolaric 1995; Crouter, Bumpus, Maguire & McHale 1999) on käytetty kolmivaiheista siirräntämallia (a three-stage spillover) kuvaamaan, miten vanhempien työ saattaa vaikuttaa lasten käyttäytymiseen ja kehitykseen (kaavio 1). Seuraavaksi tutustumme tarkemmin Galamboksen ym. (1995) ja Crouterin ym. (1999) tutkimuksiin kolmivaiheisesta siirräntämallista.

Kolmivaiheisen siirräntämallin ensimmäisessä vaiheessa työn rasitus saattaa vaikuttaa negatiivisesti vanhempien kokemukseen stressistä. Toisessa vaiheessa vanhempien stressituntemuksilla saattaa olla haitallinen vaikutus vanhempi-lapsi -suhteen laatuun. (Galambos ym. 1995, 202.) Toisen vaiheen johdosta kolmannessa vaiheessa vanhempi-lapsi -suhteessa saattaa olla enemmän konflikteja ja vähemmän hyväksyntää, mikä saattaa olla yhteydessä laajaan kirjoon ongelmakäyttäytymistä, esimerkiksi heikompaan sosiaaliseen ja älylliseen pätevyyteen, heikompaan käyttäytymisen itsesäätelyyn, heikompaan itsetuntoon ja heikompaan sisäiseen kontrolliin (Galambos ym. 1995, 202).

KAAVIO 1. Kolmevaiheinen siirräntämalli, joka yhdistää vanhempien työn rasituksen lasten käyttäytymiseen (Galambos ym. 1995, 203).

Galamboksen ym. (1995) tutkimuksessa käytettiin kolmivaiheista siirräntämallia, jossa vanhempien stressin taso ja vanhempi-nuori -suhde olivat yhteydessä vanhempien työn ylikuormitukseen ja nuorten ongelmakäyttäytymiseen. Heidän tutkimuksensa tuki siirräntämallia, mutta erosi isien ja äitien kohdalla. Tutkimuksessa havaittiin myös, että kun molemmat vanhemmat olivat stressaantuneita, niin silloin vanhemman ja nuoren välillä oli eniten konflikteja. (Galambos ym. 1995, 201.)

Myös Crouterin ym. (1999, 1460) tutkimus tukee kolmivaiheista siirräntämallia. Kun vanhempien ammatilliset paineet pysyvät jatkuvina, työpaineiden korkea taso saattaa lisätä työssäkäyvän vanhemman tunteita ylikuormituksesta ja tämä psyykkinen tila saattaa aiheuttaa enemmän konflikteja vanhempien ja heidän lastensa välille. Konfliktit taas ovat yhteydessä lasten heikompiin tuntemuksiin psyykkisestä hyvinvoinnistaan. (Crouter ym. 1999, 1460.)

Röngän ym. (2005, 289) mukaan kolmivaiheista siirräntämallia on käytetty kuvaamaan vanhempien työolojen yhteyttä muun perheen elämään ja eritoten lasten ja nuorten hyvinvointiin. He ovat hahmotelleet aiempien kolmivaiheista siirräntämallia koskevien tutkimusten pohjalta niin kutsutun kokonaismallin. He kuvaavat kokonaismallissaan kolme pääkohtaa, joihin kuuluvat vanhempien työ, vanhemman ja lapsen välinen suhde sekä lapsen hyvinvointi. (Rönkä ym. 2005, 304-306.)

Vanhempien työssä on erilaisia vaatimuksia (työn ylikuormitus, aikapaineet, rooliristiriidat ja -epäselvyydet, työn epävarmuus) ja voimavaroja (työn haastavuus ja itsenäisyys, sosiaalinen tuki, työstä saatava palaute). Lisäksi työaikojen sopivuus perheen aikatauluihin ja työn sijainti vaikuttavat vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen ja sitä kautta myös lapsen hyvinvointiin. (Rönkä ym. 2005, 304-305.) Vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa keskeisenä linkkinä toimii vanhemmuuden laatu sekä vanhemman ja lapsen välinen suhde (lämpimyys ja riittävyys). Työstressi vaikuttaa erityisesti tähän vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen. (Rönkä ym. 2005 305-306.) Kolmantena pääkohtana on lapsen hyvinvointi, johon vanhempien työstressi voi vaikuttaa voimakkaastikin. Kokemukset siirtyvät elämänalueelta toiselle, joten kehittämällä työelämää voitaisiin vaikuttaa myönteisesti myös perheen hyvinvointiin. (Rönkä ym. 2005, 299, 306.)

Röngän ym. (2005, 290) tekemän tutkimuksen mukaan erityisesti kielteiset kokemukset vanhemman työstä heijastuvat lasten ja nuorten hyvinvointiin. Lapset ja nuoret eivät näyttäisi kärsivän erityisesti vanhempien ajan vähyydestä, vaan heitä näyttäisi rasittavan eniten vanhempien väsymys, stressaantuneisuus ja huonotuulisuus työpäivien jälkeen. Lapset eivät ole kuitenkaan passiivisia vanhemman työuupumuksen uhreja, vaan heillä on omia keinoja (muun muassa auttaminen, välttely, protestointi, erityishuomion vaatiminen) selviytyä näistä tilanteista ja kokemuksista. (Rönkä ym. 2005, 291-293.) Lapset huomasivat nopeasti vanhempien tullessa kotiin, millä mielellä vanhempi oli. Jos vanhempi oli vetäytyvämpi kuin yleensä, lapsi saattoi yrittää saada vanhemman nauramaan olemalla hassu tai söpö. (Galinsky 2000, 174-175.) Samaan aikaan lapsesta tuli kuitenkin levoton, onnettomampi ja vähemmän rakastava (Galinsky 2000, 174-175).

3.2 Epätyypilliseen aikaan tehtävän työn kielteisten vaikutusten heijastuminen lasten hyvinvointiin

Työhyvinvoinnin tarkastelussa hyvinvoinnin sijaan pahoinvointi saa keskeisen roolin, koska työhyvinvointia lähestytään usein kielteisestä lähtökohdasta. Työhyvinvointia onkin lähestytty stressin ja uupumuksen näkökulmista ja näiden oireiden puuttuminen on tulkittu hyvinvoinniksi. (Kinnunen & Feldt 2005, 13.) Viime aikoina on kuitenkin voimistunut ajatus siitä, että työhyvinvointi ei ole pelkästään stressi- ja uupumusoireiden puuttumista (Kinnunen & Feldt 2005, 13). Seuraavaksi tutustumme siihen, miten vanhemman hyvin- tai pahoinvointi työssä vaikuttaa myös lasten hyvinvointiin. Keskitymme erityisesti epätyypilliseen aikaan tehtävän työn aiheuttamiin kielteisiin vaikutuksiin lasten hyvinvoinnille.

Vuorotyön vaikuttaessa kielteisesti vanhemman terveyteen ja hyvinvointiin se vaikuttaa väistämättä myös perheeseen ja sitä kautta lapsen hyvinvointiin. Vuorotyöhön liittyviä terveyshaittoja on tutkittu runsaasti.

Pitkään jatkuva vuorotyö on jossain määrin terveysriski, mutta kaikille vuorotyöstä ei aiheudu haittoja. (Partinen 2012.) Vatsavaivat ja masennusoireet ovat vuorotyöntekijöillä yleisiä, sillä jopa kolmannes vuorotyöntekijöistä on kärsinyt masennusoireista vuoden aikana noin viiden kuukauden ajan. Vuorotyöntekijöillä on myös suurentunut riski sairastua sepelvaltimotautiin. (Partinen 2012.) Yleisiä vuorotyön haittoja ovat väsymys, nukahtamisvaikeudet, katkonainen yöuni ja lyhyt vuorokautinen uni. Pitkään jatkunut riittämätön ja huonolaatuinen uni on tärkein syy masentuneisuuteen ja sairauksiin. (Partinen 2012.) Vuorotyö vaikuttaa myös sosiaaliseen elämään (Partinen 2012). Sosiaaliseen elämään vaikuttavat sekä kokonaistyöaika, työskentelyn vuorokaudenaika ja työajan säännöllisyys. Vuorotyön ilta- ja viikonloppuvuorot merkitsevät eritahtisuutta perheen ja muun sosiaalisen elämän kanssa. (Työterveyslaitos 2012.) Jos työvuoroja ja aikatauluja ei tiedä hyvissä ajoin ennakkoon, vaikeuttaa se ajankäytön suunnittelua esimerkiksi perheen kanssa (Työterveyslaitos 2012).

Vanhempien työhön liittyviä perhe-elämää häiritseviä tekijöitä, erityisesti lasten näkökulmasta, ovat vanhempien työpaineet, työväsymys sekä ilta- ja matkatöiden huono sopivuus perheen arkeen. Vanhempien työstressi saattaaakin pitkittyessään olla välittävien mekanismien kautta riskitekijä lapsen hyvinvoinnille. (Rönkä ym. 2005, 299.)

Kuten aiemmin jo mainitsimme, epätyypilliseen aikaan työskentely aiheuttaa mahdollisesti negatiivisia vaikutuksia myös perhe-elämään. Nämä vaikutukset koemme lapsen hyvinvoinnin kannalta merkittäviksi, minkä vuoksi otamme nämä nyt tarkempaan käsittelyyn. Epätyypilliseen aikaan tehtävä työ vähentää vanhemman mahdollisuuksia viettää aikaa lapsensa kanssa sekä kokonaisuutena perheenä, jolloin paikalla olisi lapsen lisäksi tämän molemmat vanhemmat (Barnes ym. 2006, 36). Epätyypilliseen aikaan tehtävä työ voi rajoittaa joitain tärkeitä vanhempi-lapsi -toimintoja, joilla tiedetään olevan positiivisia vaikutuksia lapsen sosiaaliseen kehitykseen ja oppimiseen. Näihin kuuluvat muun muassa perheen yhteiset ruoka-ajat, harrastukset, lapsen kanssa lukeminen ja kotitehtävissä auttaminen. (Barnes ym. 2006, 36.) Esimerkiksi Barnesin ym. (2006, 67) tutkimuksessa ilmeni, että epätyypilliseen aikaan työtä tekevät äidit viettivät vähemmän aikaa yhdessä lapsen kanssa syöden, kuin säännöllistä päivätyötä tekevät äidit. Perheen yhteinen ateria on perheen kohtaamisen hetki, joka näyttäisi olevan yhteydessä lasten kotona viihtymiseen ja perheen yhteenkuuluvuuden tunteeseen (Kinnunen 2003, 126). Aamuisin ja iltaisin työskentelevät äidit käyttivät vähemmän aikaa lapsensa kanssa lukemiseen ja pelaamiseen sekä tämän opettamiseen (Barnes ym. 2006, 67). Epätyypilliseen aikaan työskentelevät äidit käyttivät yleensäkin vähemmän aikaa lapsensa vapaa-ajan harrastuksiin verrattuna säännöllistä päivätyötä tekeviin äiteihin. Siltä tätä samaa yhteyttä ei löytynyt. (Barnes ym. 2006, 67.)

Äidit, jotka tekevät säännöllisesti työtä epätyypilliseen aikaan, kokevat todennäköisemmin tyytymättömyyttä lapsensa kanssa vietettyä aikaa kohtaan verrattuna äiteihin, jotka eivät työskentele epätyypilliseen aikaan (La Valle ym. 2002, 42). Monet vanhemmat kokevat epätyypilliseen aikaan työskentelyn

perhe-elämää häiritsevä tekijänä: he eivät kykene järjestämään lapselle koulunjälkeistä ohjelmaa tai osallistumaan koulun toimintaan, viettämään viikonloppuja yhdessä tai syömään yhdessä. Monet vanhemmat kokevat myös, ettei heillä ole tarpeeksi aikaa lukea tai pelata lapsensa kanssa. (Barnes ym. 2006, 12.) Aikaisin aamulla työskentely voi häiritä esimerkiksi lapsen auttamista kouluun lähdössä sekä aamupalan valmistamista. Iltaisin työskentely haittaa lapsen kanssa vietettyä aikaa, vanhempi ei ole paikalla auttamassa lasta koulutehtävissä, viemässä tätä harrastuksiin tai muihin sosiaalisiin toimintoihin. (Barnes ym. 2006, 26.) Yöllä työskentely ei häiritse vanhemman ja lapsen suhdetta suoraan, mutta välillisesti se voi tehdä vanhemman väsyneeksi. Myös aika, jonka vanhempi käyttää päivällä nukkumiseen, voi olla pois lapselta. (Barnes ym. 2006, 27.)

Epätyypilliseen aikaan työskentely voi vaikuttaa negatiivisesti parisuhteeseen ja sitä kautta myös lapsiin (Barnes ym. 2006, 12). Englannissa tehdyn tutkimuksen mukaan lapsiperheiden vanhemmat tekevät keskimäärin 17,5 tuntia viikossa töitä samaan aikaan. Lopputyöajan vanhemmat tekevät eri aikoihin ja näin heille jää vähemmän aikaa viettää toistensa seurassa. (Barnes ym. 2005, 33.) Epätyypilliseen aikaan tehtävä työ vähentääkin vanhemman, tämän puolison ja lapsen välistä yhteistä aikaa. Perheissä, joissa ei ole lapsia, puoliset tekevät enemmän töitä samaan aikaan kuin lapsiperheissä. (Barnes ym. 2006, 10.)

Järventien ja Saulin (2001) tekemän tutkimuksen mukaan pahoinvoivista lapsista suhteellisen moni, lähes viidesosa, oli iltaisin ja 15 prosenttia jopa öisinkin yksin kotona. Iltaisin yksin olevista lapsista moni meni nukkumaan liian myöhään, jotta he olisivat voineet saada riittävän määrän lepoa. (Järventie & Sauli 2001, 92.)

4 LAPSEN PSYKKINEN HYVINVOINTI

4.1 Hyvinvoinnin ja psyykkisen hyvinvoinnin käsitteet

Tässä tutkimuksessa tutkitaan epätyypillisten työaikojen yhteyttä lapsen psyykkiseen hyvinvointiin, joten seuraavaksi kuvaamme ensin lyhyesti yleisesti hyvinvoinnin käsitettä, jonka jälkeen keskitymme tarkemmin psyykkisen hyvinvoinnin käsitteeseen.

Hyvinvointi voidaan ymmärtää yhteiskunnalliseksi osallisuudeksi, jolla avataan ihmisille mahdollisuuksia tyydyttää fyysiset, henkiset ja sosiaaliset tarpeensa. Pahoinvointi viittaa niihin tekijöihin, jotka estävät osallisuutta tai työntävät pois osallisuudesta. (Törrönen 2001, 58.) Vuonna 2001 tehtyyn sosiaalibarometriin vastanneet ovat sitä mieltä, että lasten hyvinvoinnin kannalta perhe on merkittävä tekijä. Vastaajat korostivat perheen, työn ja terveyden pysyvyyttä. (Törrönen 2001, 62.)

Lasten psyykkistä hyvinvointia lähestytään usein psyykkisen pahoinvoinnin kautta. Suomessa on yhä enemmän lapsia ja nuoria, joiden psyykinen pahoinvointi ilmenee vakavana oireiluna. Suurin osa lapsista voi kuitenkin hyvin. (Salo 2011, 13.) Psyykkisen pahoinvoinnin taustatekijöiksi on löydetty muun muassa ihmisen perinnöllisyyteen, oppimiseen, psyykkiseen rakenteeseen ja vuorovaikutussuhteisiin liittyviä asioita (Kiviniemi 2009, 111). Psyykinen pahoinvointi voi ilmetä erilaisissa muodoissa, esimerkiksi masennuksena, harha-ajatuksina, sosiaalisissa tilanteissa jännittämisenä, pelkoina tai liiallisena touhukkuutena (Kiviniemi 2009, 115).

Käsitteenä mielenterveys on lähellä psyykkistä hyvinvointia ja siihen kuuluu esimerkiksi tunne mielihyvystä ja siitä, että pystyy itse vaikuttamaan elämäänsä. Mielenterveyttä pidetään uusiutuvana voimavarana: haitalliset elämäntilanteet kuluttavat mielenterveyttä kun taas hyvät elämäntilanteet palauttavat sitä. (Dunderfelt, Laakso, Niemi, Peltola & Vidjeskog 2001, 144-145.) Psyykinen hyvinvointi ei tarkoita häiriöttömyyttä, sillä kriisit kuuluvat elämään. Psyykkiseen hyvinvointiin ei vaikuta ongelmien määrä, vaan se, mitä keinoja ihmisellä on käytettävissä näiden ongelmien kohtaamiseen. (Dunderfelt

ym. 2001, 144.) Psykkiseen hyvinvointiin kuuluu muun muassa ihmisen kyky ylläpitää sisäistä eheyttään, käyttää erilaisia hallinta- ja puolustuskeinoja sekä tulkita todellisuutta realistisella tavalla (Dunderfelt ym. 2001, 144).

Tässä tutkimuksessa psyykkiseen hyvinvointiin mukaan kuuluviksi luetaan Strengths and difficulties (SDQ) -kyselyssä mukana olevat viisi ulottuvuutta, joita ovat tunne-elämä, käyttäytyminen, aktiivisuus ja tarkkaavuus, kaverisuhteet sekä prososiaalisuus.

4.2 Lapsen tunne-elämän, kaverisuhteiden ja käyttäytymisen ongelmat

Tutkimuksessamme käytetyssä kyselylomakkeessa mukana olevassa SDQ -lomakkeessa pahoinvointia lähestytään neljän ja hyvinvointia yhden ulottuvuuden kautta. SDQ -kyselyssä oletetaan pahoinvointia määrittäviksi tekijöiksi lapsen tunne-elämän ongelmat, käytösongelmat, tarkkaavaisuuden ongelmat sekä kaverisuhteiden ongelmat. Lapsen hyvinvointia taas määrittää lapsen prososiaalinen käyttäytyminen. Perustuen SDQ -kyselyyn lapsi voi hyvin, kun hän on sekä sosiaalisesti että emotionaalisesti tasapainossa.

Käytösongelmat ja psyykkiset ongelmat kuvataan usein esiintyvän joko internaalisina tai eksternaalisina ongelmina. Suurin ero näissä kahdessa käsitteessä on se, ovatko oireet keskittyneet sisäänpäin, eli itseen, vai ulospäin, eli johonkin toiseen (Salters-Pedneault 2011). Seuraavaksi näitä kahta käsitettä sekä niiden alle kuuluvia ongelmia kuvataan tarkemmin.

4.2.1 Internaaliset eli sisäänpäin suuntautuneet ongelmat

Internaalisesti oireilevien lasten ongelmat ovat suuntautuneet sisäänpäin, eli lapseen itseensä (Salters-Pedneault 2011). Internaaliset ongelmat lapsuudessa sisältävät ahdistuneisuuteen, pelkoon, ujouteen, matalaan itsetuntoon, surullisuuteen ja masennukseen liittyviä oireita (Ollendick & King 1994, 918). Nämä oireet ovat osia SDQ -kyselylomakkeessakin mukana olevissa tunne-elämän ongelmissa, kaverisuhteiden ongelmissa sekä prososiaalisuuden puutteessa.

Ensimmäisenä näistä kolmesta sisäänpäin suuntautuneesta ongelmasta käsittelemme tunne-elämän ongelmia. Tunne-elämän ongelmia esiintyy alle kouluikäisistä lapsista 5-10 prosentilla, tytöillä ja pojilla yhtä usein. Vasta kouluikässä alkaa tulla eroja tyttöjen ja poikien välille; tytöille tyypillisempiä ovat tunne-elämän ongelmat ja pojille käytösongelmat. (Räsänen ym. 2000, 178.) Tunne-elämän ongelmia kokevalla lapsella on jatkuvasti paha olo, minkä vuoksi hän oireilee monin eri tavoin (Räsänen ym. 2000, 175). Tunneoireina voivat esiintyä muun muassa lapsen jatkuva päänsärky, jatkuva huolestuneisuus kaikesta, lapsi voi olla onneton, mieli maassa tai itkuinen, sekä uusissa tilanteissa pelokas ja aikuiseen tarrautuva (SDQ -kyselylomake). Oireet voivat häiritä lasta vain jollain tietyllä elämänalueella, kuten

esiintymistilanteissa, kiintymyssuhteissa tai vastuullisissa tehtävissä (Dunderfelt ym. 2001, 154).

Lapsen tunne-elämän häiriöt voivat johtua monista eri tekijöistä ja jokaisen lapsen kohdalla nämä tekijät ovat ainutlaatuisia. Tunteet ovatkin hyvin monitasoisia ja monimerkityksisiä. (Dunderfelt ym. 2001, 51.) Tunne-elämän ongelmia saattaa syntyä esimerkiksi siitä, että tunteet alkavat toimia ilman, että ihminen itse tietoisesti ymmärtää, mitä hänen sisällään tapahtuu. Lapsella voi olla tunne-elämän ongelmissa erilaisia puolustusmekanismeja, joiden avulla hän torjuu tunteet, joita ei halua tuntea. (Dunderfelt ym. 2001, 54.)

Toisena sisäänpäin suuntautuneena ongelmana esiintyvät ongelmalliset kaverisuhteet. Ongelmalliset kaverisuhteet voidaan luokitella syrjäytymisriskeiksi lapsen elämässä, sillä ne uhkaavat lapsen tervettä kehitystä ja hyvinvointia. Ongelmalliset kaverisuhteet ovat yleisiä jopa päiväkotikäisillä lapsilla ja niillä on taipumusta kasaantua. (Neitola 2011, 25.) Ongelmallisiin kaverisuhteisiin kuuluvat muun muassa torjutuksi tuleminen, yksinäisyys, kiusatuksi joutuminen, kiusaajana toimiminen ja syrjään vetäytyminen (Neitola 2011, 25).

Neitolan (2011) tekemässä tutkimuksessa vanhempien mielestä lapsilla tärkeimmät kehittymistä vaativat taidot sosiaalisissa taidoissa ovat prososiaaliset taidot, tunnetaidot, ristiriitatilanteiden ratkaisutaidot, ryhmään liittymisen ja leikkiin hakeutumisen taidot, kaverien kanssa toimeentulon taidot, epäonnistumisen ja häviämisen taidot sekä kommunikaatiotaidot. Lapsilla, joilla oli erityisen paljon ongelmia kaverisuhteissa, oli vanhempien mielestä kaikkein eniten kehittymisen tarvetta sosiaalisissa taidoissa. (Neitola 2011, 132.)

Lapsen sosiaaliset taidot vaikuttavat hyvin paljon hänen asemaansa kaveripiirissä. Jos kaverit torjuvat lapsen, ehkäisee se mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja kehäprosessin kautta sosiaalisten taitojen kehittyminen ei ole kovin todennäköistä. (Laine 1989, 20.) Laineen tekemän tutkimuksen (1989) mukaan yksinäisiä on kaikista oppilaista 14 prosenttia. Oppilaan sosiaalisen aseman ja yksinäisyystuntemusten välillä näytti olevan merkitsevä yhteys; torjutut tunsivat enemmän yksinäisyyttä ja sosiaalista tyytymättömyyttä kuin suosikit. (Laine 1989, 64, 74.) Yksinäiset itse kokivat syyn yksinäisyyteensä joko sisäisinä persoonallisina syinä (ärtyisyys, ujous) tai sisäisten ja ulkoisten syiden yhteisvaikutuksina (Laine 1989, 77).

4.2.2 Prososiaalisuus

Kolmantena internaalisiin ongelmiin voidaan lukea kuuluvaksi prososiaalisen käyttäytymisen puute. Prososiaalinen käyttäytyminen, eli toisten ihmisten hyväksi tapahtuva sosiaalinen käyttäytyminen, on saanut vähemmän huomiota kuin aggressiivinen ja epäsosiaalinen käyttäytyminen (Pulkkinen 2002, 85). Mussenin ja Eisenberg-Bergin (1977, 3-4) mukaan prososiaalinen käyttäytyminen viittaa toimiiin, joiden avulla pyritään tukemaan tai hyödyttämään toista henkilöä tai ryhmää ilman toimijalle kohdistuvaa ulkopuolista palkkiota. Prososiaaliseen käyttäytymiseen kuuluu laaja kirjo

käyttäytymisen eri muotoja, sisältäen muun muassa anteliaisuuden, altruismin, sympatian, auttamisen, omastaan jakamisen, hyväntekeväisyyteen lahjoittamisen ja sellaisiin toimintoihin osallistumisen, joiden tarkoituksena on parantaa yleistä hyvinvointia vähentämällä sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta, epätasa-arvoa ja raakuutta. (Mussen & Eisenberg-Berg 1977, 3-4.) Prososiaalisen käyttäytymisen määritelmän mukaan toista auttava tai hyödyttävä teko tulee tehdä vapaaehtoisesti, ei ulkoisen uhkan tai pakon edessä. Usein on hankala erottaa, onko toiminta tehty sisäisen vai ulkoisen paineen edessä. (Bar-Tal 1976, 4-5.) Prososiaalinen käyttäytyminen on vastakohta käyttäytymisen negatiivisille muodoille, kuten aggressiivisuudelle, tuhoamiselle ja itsekkyydelle (Bar-Tal 1976, 5). Vaikka prososiaalisesta toiminnasta ei saada erityisiä ulkoisia palkkioita, on prososiaalisen käyttäytymisen motiivina silti usein itsekkäät syyt, kuten toiminnan seurauksena kasvanut itsetunto tai tunne tyytyväisyydestä itseensä (Mussen & Eisenberg-Berg 1977, 3). Tutkijoiden onkin mahdoton erottaa, ovatko toiminnan tavoitteena ulkoiset palkkiot, kuten esimerkiksi hyväksynnän hakeminen muilta, vai tehdäänkö teko täysin tekijän sisästä tulevasta syistä (Bar-Tal 1976, 5).

Bar-Talin (1976, 11-14) esittelemässä tutkimuksessa selvisi, että itsekäs käyttäytyminen vähenee iän mukana, kun taas altruismi kasvaa tasaisesti iän mukana saavuttaen huippunsa seitsemän vuoden iässä. Myös muita tutkimuksia on tehty, joissa on saatu samankaltaisia tuloksia (esim. Handlon & Gross 1959; Green & Schneider 1974 mukaan). Iän ja prososiaalisen käyttäytymisen välillä vaikuttaisi olevan siis positiivinen yhteys. (Bar-Tal 1976, 11-14.) Pienten lasten motivaatio toisten auttamiseen tulee vielä ulkoisista palkkioista, rankaisusta ja auktoriteettien määräyksistä, mutta kun ikää tulee enemmän, alkaa ulkoisten tekijöiden sijaan tekemisen motivaatio tulla lapsen sisästä (Mussen & Eisenberg-Berg 1977, 3-4).

4.2.3 Eksternaaliset eli ulospäin suuntautuneet ongelmat

Eksternaalisesti oireilevat lapset eroavat internaalisesti oireilevista lapsista niin, että lasten ongelmat ovat suuntautuneet itsensä sijasta ulospäin, eli johonkin toiseen (Salters-Pedneault 2011). Eksternaalisiin eli ulospäinsuuntautuneisiin ongelmiin kuuluvat lapsilla esiintyvät käytösongelmat sekä tarkkaavaisuuden ongelmat.

Ensimmäisenä näistä kahdesta lähestytään lapsilla esiintyviä käytösongelmia, jotka aiheuttavat paljon huolta kouluissa sekä päiväkodeissa ja ne ovatkin yleisin syy lastenpsykiatriisiin tutkimuksiin lähettämiseen. Käytösongelmien yleisyys on viime vuosien ja vuosikymmenten aikana selvästi lisääntynyt. (Huttunen 2012.)

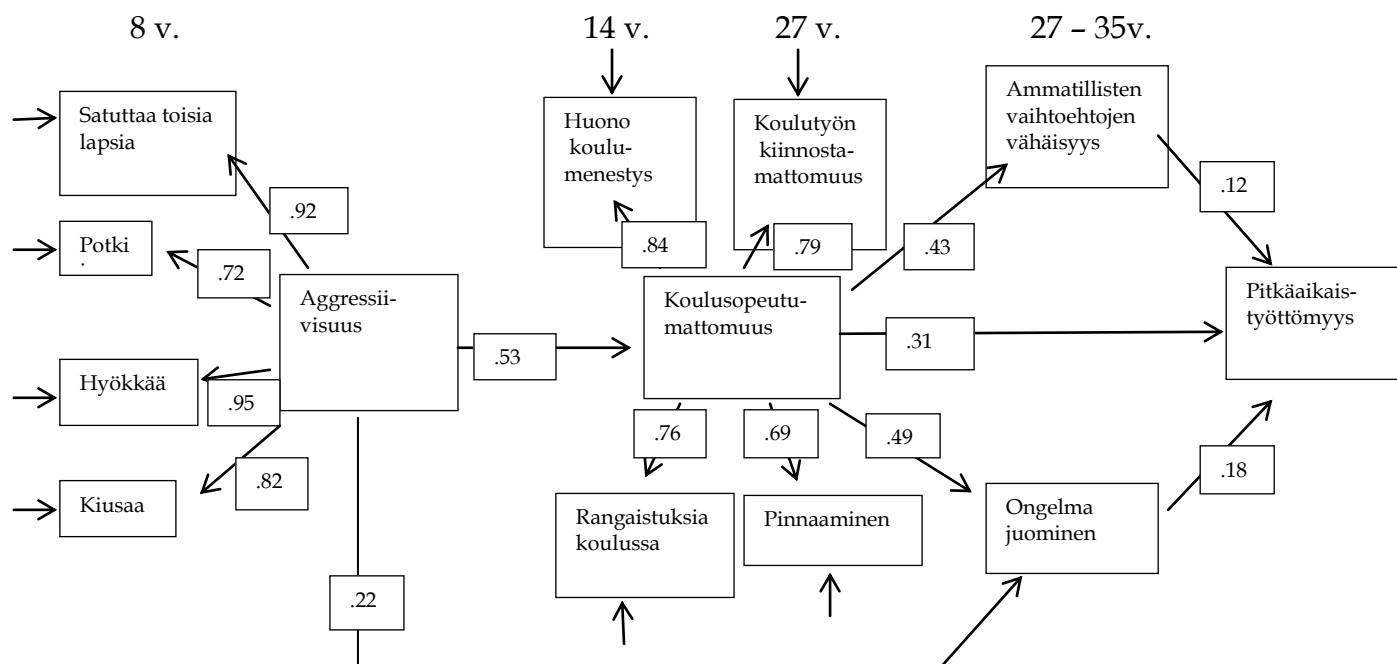
On tärkeää erottaa toisistaan varhaista huolta herättävät käytösongelmat ja varsinainen käytöshäiriö, joka on vakava kehityksellinen häiriötila, jolla näyttää usein olevan tyypilliset kehitysreitinsä elämän eri vaiheissa. Tutkimukset ovat osoittaneet, että lapsuusiässä alkavan käytöshäiriön ennuste on huono ja vaikeutuessaan ne sitovat runsaasti terveydenhuollon,

koulutoimen ja sosiaalitoimen resursseja. (Helsingin kaupungin terveystieteiden tutkimuskeskus Raportteja 2008, 1.) Kansainvälisen tutkimuksen mukaan 4-12 prosenttia 10-11-vuotiaista lapsista kärsii käytöshäiriöistä. Pojilla häiriö on yleisempi kuin tytöillä. (Huttunen 2012.)

Lasten ja nuorten käytösongelmat ovat vakava ongelma ja hoitamattomina ne vaarantavat vakavasti sen hetkistä ja tulevaa sosiaalista selviytymistä (Ebeling ym. 2004, 41). Jos käytösongelmat ovat lieviä ja ne esiintyvät reaktiona perheen tai ympäristön tilapäiseen stressiin, ne voivat korjaantua ilman hoitoa. Vakavammat käytöshäiriöt eivät yleensä parane itsestään, vaan ajan myötä ne pahenevat asteittain. (Huttunen 2012.) Lasten käytösongelmissa lapsi voi kokea usein kiukunpuuskaa tai hän voi kiivastua helposti, lapsi ei välttämättä tottele aikuista ja saattaa hakeutua tappeluihin ja kiusaamistilanteisiin. Käytösongelmainen lapsi saattaa valehdella ja petkuttaa usein, sekä varastella kotoa, koulusta ja muualta. (SDQ -kyselylomake.) Ominaista lasten käytösongelmille on toistuva ja itsepintainen muiden oikeuksia ja sosiaalisia normeja rikkova käytös, lapsi voi muun muassa olla aggressiivinen muita kohtaan, tuhota toisen omaisuutta tahallisesti, olla vilpillinen ja rikkoa sääntöjä (Huttunen 2012).

Aggressiivisilla lapsilla ei ole useinkaan tietoa siitä, miten he voisivat ratkoa ristiriitoja järkevällä tavalla sen sijaan, että antaisivat samalla mitalla takaisin. Koska lasten aggressiivisella käyttäytymisellä on pitkäaikaiset seuraukset, siihen tulisi puuttua. (Pulkkinen 2002, 60.) Lapsen aggressiivinen käytös on riskitekijä varhaisnuoruuden koulusopeutumattomuudelle, joka näkyy koulumenestyksessä, koulupinnauksessa, motivaatiossa ja rikkomuksissa. Myöhemmin saattaa ilmetä alkoholin ongelmakäyttöä, ammatillisten vaihtoehtojen puutetta ja 36-vuoden ikään mennessä myös pitkäaikaistyöttömyyttä. (Pulkkinen 2002, 61.) 8-vuotiaan aggressiivisuus voi johtaa niin sanottuun sopeutumattomuuden kehään (Kokko & Pulkkinen 2000) (kaavio 2).

Aggression eli aggressiivisen teon määritelmät korostavat toisen henkilön vahingoittamisen tarkoituksellisuutta. Aggressiiviset tunteet voivat ilmetä suuttumuksena tai vihamielisyytenä. (Pulkkinen 2002, 62.) Aggressiivisuutta voi ilmaista fyysisesti, kielellisesti tai ei-kielellisesti ja sen voi suunnata kohteeseen suoraan tai epäsuorasti. Lisäksi sen voimakkuus voi vaihdella ja se saattaa olla itseä puolustavaa tai hyökkäävää. (Pulkkinen 2002, 62.) Lapsen aggressiivisuuden taustalla on lapsen omaa pahaa oloa, joka saattaa kasautua lapsen epäoikeudenmukaisesta kohtelusta tai lapsen kokemasta väkivallasta. Vaikutelma lapsen aggressiivisuudesta syntyy lapsen ärsyyntyessä hyvin pienestä asiasta, johon hän reagoi ylettömän voimakkaasti. (Pulkkinen 2002, 63.) Lisäksi lapsi piikittelee ja hyökkäilee muita kohtaan ilman varsinaista syytä. Kaikissa tapauksissa kyse on siitä, että lapsi hallitsee aggressiiviset tunteensa huonosti. (Pulkkinen 2002, 63.)

KAAVIO 2. Sopeutumattomuuden kehä (Kokko & Pulkkinen 2000).

Kouluikään tultaessa aggression määrä vähenee, mutta samalla se muuttaa muotoaan pienemmille lapsille tyypillisestä välineellisestä aggressiosta enemmän henkilöihin suuntautuvaksi ja vihamieliseksi aggressioksi. Lasten tullessa tietoisiksi muiden ihmisten vihamielisistä tarkoituksista, varsinkin aggressiivisten lasten havaitsema uhka ja halveksunta heidän ympäristössään vaarantaa lasten itsekunnioitusta ja aiheuttaa aggressiivisuutta. (Pulkkinen 2002, 64.) Koululaisilla hyökkäävä aggressio voi ilmetä usein koulukiusaamisena, jolla tarkoitetaan samaan henkilöön toistuvasti ja tarkoituksellisesti suunnattua vahingoittavaa käyttäytymistä. Koulukiusaaminen voi usein johtaa muuntyyppiseen epäsosiaaliseen ja epärehelliseen toimintaan. (Pulkkinen 2002, 65-66.) Kiusaaminen saattaa johtua itsetehostuksen tarpeesta, huonoista käytöstavoista sekä kodin puutteellisesta tuesta ja hyväksynnästä (Pulkkinen 2002, 65-66).

Mikään yksittäinen riskitekijä ei selitä käytöshäiriöiden syntyä, vaan kyseessä on yleensä usean riskitekijän yhteisvaikutus sekä lapsen yksilöllisten ominaisuuksien ja ympäristön vuorovaikutus. Käytöshäiriöiden yksittäisiä riskitekijöitä ovat muun muassa perintötekijät, traumat, hylkäämiskokemukset, turvattomuus sekä vanhemmuuden ongelmat. (Luoma 2013.) Perheensisäisiä käytöshäiriöiden riskitekijöitä ovat muun muassa riitaisa tai kielteinen ilmapiiri, vähäinen lämpimien tunteiden osoittaminen, epä johdonmukaisuus kasvatuksessa, vanhemman psyykinen sairaus ja väkivalta (Käypä hoito -suositus 2012). Ympäristötekijöistä muun muassa alhainen sosiaaliryhmä, vanhempien rikollinen tausta, työttömyys ja perheen epäsopeutu ovat käytöshäiriöiden riskitekijöitä (Ebeling ym. 2004, 35).

Käytöshäiriön kanssa yleisimmin esiintyvä häiriö on aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (attention deficit and hyperactivity disorder, ADHD), joka voi alkaa jo ennen kouluikää ja on näin altistamassa käytöshäiriölle. Kliinisissä aineistoissa 65-90 %:lla käytöshäiriöisistä lapsista on ADHD. (Ebeling ym. 2004, 36.) ADHD näyttää lisäävän enemmän tyttöjen kuin poikien riskiä sairastua käytöshäiriöihin (Ebeling ym. 2004, 36). Koska ADHD voi hoitamattomana haitata lapsen opintoja ja työllistymistä aikuisena sekä saattaa lisätä psykiatristen häiriöiden, syrjäytymisen ja päihteiden käytön riskiä (Käypä Hoito -suositus 2012) tarkastelemme seuraavaksi aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriötä (ADHD) lähemmin.

Tässä tutkimuksessa meillä ei ole mahdollisuutta tutkia lapsilla diagnosoitavia tarkkaavuusongelmia, joten käymme tässä läpi vain tarkkaavuusongelmien pääpiirteet. Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), josta käytetään myös nimitystä tarkkaavuus- ja yliaktiivisuushäiriö (Adhd-liitto ry 2013), on toinen kahdesta useimmiten lapsilla esiintyvistä ulospäin suuntautuvasta käytösoireesta (Dick, Viken, Kaprio, Pulkkinen & Rose 2005, 219). Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden ongelma (ADHD) on melko tavallinen: esimerkiksi Suomessa vaikea-asteisista aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöistä kärsii noin 1-2 % lapsista ja lievistä häiriöistä noin 10 % lapsista. Oireyhtymä on yleisempi pojilla kuin tytöillä. (Huttunen 2011.) Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö onkin lasten- ja nuorisopsykiatrian yleisimmistä sairauksista tai häiriöistä (Räsänen ym. 2000, 216).

Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö heikentää toimintakykyä ja sen keskeiset oireet ovat tarkkaamattomuus ja keskittymisvaikeudet, ylivilkkaus ja impulsiivisuus (Käypä Hoito -suositus 2012). ADHD -lapset ovat fyysisesti aktiivisempia ja/tai vähemmän tarkkaavaisia ikätovereihinsa verrattuna (Boyd & Bee 2009, 268). Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden ongelma voi esiintyä esimerkiksi niin, että lapsi on levoton, yliaktiivinen, jatkuvasti hypistelemässä jotakin tai kiemurtelee paikoillaan. Hän ei pysty olemaan kauan hiljaa, hän häiriintyy helposti ja hänen on hankala pitää mielenkiintoaan yhdessä asiassa. (SDQ-kyselylomake.) ADHD -lapsi harvoin harkitsee ennen kuin toimii ja tehtävien loppuunsaattaminen voi olla hänelle vaikeaa (SDQ -kyselylomake). Nämä ADHD:lle ominaiset piirteet johtavat usein sekä oppimisvaikeuksiin että käytösongelmiin. Tarkkaa syytä ADHD:n syntymiselle ei tiedetä, mutta tutkimusten perusteella perinnöllisten tekijöiden lisäksi esimerkiksi myös psykososiaaliset riskitekijät, esimerkiksi vakavat perushoidon ja turvan puutteet, nostavat ADHD-alttiutta (Käypä hoito -suositus 2012).

Aina keskittymisen ja tarkkaavaisuuden häiriintyminen ei johdu ADHD:stä, vaan siihen voi olla monia muita syitä. Tähän saattavat vaikuttaa esimerkiksi väsyminen, erilaiset mielialaan vaikuttavat tapahtumat tai jännittäminen, mitkä voivat aiheuttaa levottomuutta ja keskittymisvaikeuksia. (Korhonen 2004, 49.)

5 YKSINHUOLTAJUUS

Kiinnostuksen kohteena tässä tutkimuksessa on kahden vanhemman perheiden lisäksi myös yksinhuoltajaperheiden lasten psyykkinen hyvinvointi. Hypoteesina yksinhuoltajien osalta tässä tutkimuksessa on, että epätyypilliseen aikaan työtä tekevän yksinhuoltajavanhemman lapsen psyykkinen hyvinvointi on sekä säännöllistä päivätyötä tekevän yksinhuoltajavanhemman että kahden vanhemman perheen lapsen psyykkistä hyvinvointia heikempi. Perusteluna tälle olettamukselle on, että epätyypilliseen aikaan työtä tekevä yksinhuoltajalle lapsen hoitopaikan järjestäminen voi olla haasteellista. Seurauksena tästä lapsi voi joutua viettämään vanhemman työssäoloaikaa enemmän yksin, ilman aikuisen seuraa, kuin kahden vanhemman perheiden lapset. Lisäksi yksinhuoltajaperheissä vanhempi voi kokea työn ja perheen vuoksi enemmän stressiä, etenkin jos lapset jäävät kokonaan toisen vanhemman vastuulle, mikä saattaa vaikuttaa koko perheen hyvinvointia heikentävästi. Aiemmissa tutkimuksissa on saatu myös vastakkaisia tuloksia. Esimerkiksi Galinsky (2000, 164) ei havainnut vanhemman yksinhuoltajuudella olevan yhteyttä lapsen käytösongelmiin, tunne-elämän ongelmiin (onnettomuuteen, suruun, masennukseen, hermostuneisuuteen), toisten kanssa toimeen tulemiseen tai tarkkaavaisuuden ongelmiin. Seuraavaksi määritellään tarkemmin, mitä yksinhuoltajuus tässä tutkimuksessa tarkoittaa ja tutustutaan yksinhuoltajien työtilanteeseen ja lastenhoitojärjestelyihin.

5.1 Yhden vanhemman perheet

Yksinhuoltajuudelle on eri maissa erilaiset määritelmät. Kansainvälisessä tilastoinnissa yksinhuoltajana pidetään vanhempaa, joka asuu alaikäisen lapsen kanssa ilman avo- tai aviopuolisoa. (Hakovirta 2006, 26.) Eri maiden erottelevat tekijät syntyvät lähinnä lapsen ikärajosta sekä siitä, rinnastetaanko avoliitossa asuva yksinhuoltajaksi (Hakovirta 2006, 26). Tässä tutkimuksessa yhden vanhemman perheenä pidetään yhden aikuisen ja vähintään yhden alle 18 -

vuotiaan lapsen muodostamaa perhettä. Yksinhuoltajuus alkaa muodollisesti siitä, kun avio- tai avopuolisot muuttavat erilleen ja lapset jäävät toiselle vanhemmalle. (Räsänen, Moilanen, Tamminen & Almqvist 2000, 73.) Asumusero merkitsee lasten kannalta sitä, että silloin toinen vanhemmista konkreettisesti poistuu heidän jokapäiväisestä elämästään (Räsänen ym. 2000, 73).

Tilastokeskuksen mukaan yksinhuoltajaperheet ovat vähentyneet vuoden 1995 jälkeen. Erityisesti yksinhuoltajaäitien perheet ovat vähentyneet, kun taas yksinhuoltajaisien perheet ovat lisääntyneet. (Suomen virallinen tilasto (SVT), 2011.) Vuonna 1995 yksinhuoltajaperheitä kaikista perheistä oli 13,5 prosenttia (186 134), kun taas vuonna 2011 niitä oli 12,3 prosenttia (179 730) (Suomen virallinen tilasto (SVT), 2011). Yksinhuoltajaperheistä ylivoimainen enemmistö on edelleen äitejä, vuonna 1999 yksinhuoltajista äitejä oli 90 prosenttia (Bardy 2001, 23-25). Kaikista lapsiperheistä oli vuosituhannen vaihteessa äidin sekä lasten muodostamia 16,8 prosenttia ja isän sekä lasten muodostamia ainoastaan 2,4 prosenttia. Suomessa yksinhuoltajaperheissä on keskimäärin vähemmän lapsia kuin kahden vanhemman perheissä, yksinhuoltajaperheistä kahdessa kolmesta oli ainoastaan yksi lapsi ja ainoastaan joka neljännessä perheessä oli kaksi lasta. (Kröger 2005, 208.)

Perheiden hajoamisen myötä lasten köyhyysriski kasvaa, sillä naisten palkkatulot ovat keskimäärin vain 80 prosenttia miesten palkoista. Perheen hajotessa taloudelliset huono-osaisuustekijät kasautuvat ja yksinhuoltajalla on suuri riski jäädä elatus- ja muuhun vastuuseen lapsesta. (Bardy 2001, 24-25.) Lastensuojelun asiakkaista 62 prosenttia oli yhden vanhemman ja 33 prosenttia kahden vanhemman perheitä vuonna 1999 (Bardy 2001, 24-25). Toimeentulotukea saavista lapsiperheistä vuonna 1999 lähes puolet oli yksinhuoltajaperheitä (Bardy 2001, 40).

5.2 Yksinhuoltajat, työelämä ja lastenhoitojärjestelyt

Puolisoiden erotessa työ- ja perhe-elämän yhtensovittaminen kokee uudenlaisia haasteita. Erityisesti haasteita muodostuu, jos lapset jäävät ainoastaan toisen vanhemman vastuulle, jolloin asuminen, lastenhoito sekä kuljetukset hoitopaikkaan, kouluun ja harrastuksiin täytyy mahdollisesti organisoida täysin uudelleen. (Suhonen & Salmi 2004, 89.) Ero on monesti vaikea ratkaisu, varsinkin lasten ollessa pieniä, jos toinen vanhempi ei enää eron jälkeen osallistu lainkaan lasten hoitoon (Suhonen & Salmi 2004, 90). Itsenäinen arjesta selviytymisen pakko korostuukin monien yksinhuoltajien kertomuksissa. Kun toista vanhempaa ei ole jakamassa arkipäivän vastuuta, saattaa pienten lasten hoitojärjestelyt tuottaa työelämässä olevalle yksinhuoltajalle suuria vaikeuksia, varsinkin jos lapsi yhtäkkiä sairastuu tai vanhemmalle itselleen tulee yllättäviä työmenoja. (Suhonen & Salmi 2004, 90.) Alle 10-vuotiaiden lasten yksinhuoltajaaideistä lähes kaikki olivat kokeneet

ongelmia tilapäishoidon järjestämisessä lapsilleen. Joka tapauksessa lapsen hoito on vain pyrittävä järjestämään. (Suhonen & Salmi 2004, 90-91.)

Suomalaisnaisista kaikkein työorientoituneimpia ovat olleet juuri yksinhuoltajaäidit. Suomessa varsin pientenkin lasten yksinhuoltajaäidit osallistuvat yleensä työelämään. (Kröger 2005, 208.) Suomessa työssäkäynti tarkoittaa lähes poikkeuksetta kokopäivätyötä, sillä osapäivätyö on meillä edelleen harvinaista (Kröger 2005, 208). Yksinhuoltajaäidit tekevät lyhennettyä työpäivää kuitenkin useammin kuin muut äidit (Miettinen & Rotkirch 2012, 37). 1990-luvun lama vaikutti yksinhuoltajien työmarkkina-asemaan ja vuonna 1996 työssäkäyvien osuus oli laskenut 65 prosenttiin. Työmarkkinoiden elpyminen on kuitenkin jälleen nostanut yksinhuoltajien työssäkäyntiosuutta. (Kröger 2005, 208-209.) Äitien työllisyysasteisiin vaikuttavat lapsen ikä ja lasten lukumäärä; mitä vanhempi lapsi on, sitä korkeampi työllisyys yksinhuoltajaäideillä on ja mitä useampia lapsia perheessä on, sitä matalampi on äitien työllisyysaste (Hakovirta 2006, 122). Presserin (2003, 68) tutkimuksen mukaan Yhdysvalloissa yksinhuoltajaäidit tekevät useammin työtä epätyypillisiin aikoihin verrattuna naimisissa oleviin äiteihin. Naimattomista äideistä, joilla oli alle viisivuotiaita lapsia, 46 prosenttia ja äideistä, joiden lapset olivat 5-13 -vuotiaita 37,5 prosenttia tekivät työtä epätyypillisiin aikoihin: iltaisin, öisin ja viikonloppuisin (Presser 2003, 69). Yksinhuoltajaäideillä syy epätyypillisiin aikoihin työskentelyyn oli useammin työn vaatimuksista johtuva, kun taas kahden vanhemman perheissä syy oli useammin lastenhoitojärjestelyihin liittyvä (La Valle ym. 2002, 16).

Yksinhuoltajaäitien työttömyys oli kahden vanhemman perheiden äitien työttömyysastetta huomattavasti korkeampi sekä vuonna 1990 että vuonna 2000 tehdyissä tarkasteluissa (Hakovirta 2006, 82). Yksinhuoltajaisista työttömiä oli alle kahdeksan prosenttia ja äideistä 12,6 prosenttia, kun taas vastaavat luvut kahden vanhemman lapsiperheissä oli isillä alle neljä prosenttia ja äideillä reilu 5 prosenttia (Hulkko 2007, 253). Yhtenä syynä yksinhuoltajaäitien kahden vanhemman perheen äitejä korkeampaan työttömyyteen on pidetty matalaa koulutustasoa. Koulutuksen puute ei yksinään kuitenkaan voi selittää työttömyydessä vallitsevia eroja ryhmien välillä. (Hakovirta 200, 83.)

Yksinhuoltajien työskennellessä epätyypilliseen työaikaan, esimerkiksi vuorotyössä, aiheuttavat työajat erityisiä ongelmia lastenhoidon suhteen, kun ilta- ja yövuorojen sattuessa lapselle täytyy löytää hoitopaikka (Suhonen & Salmi 2004, 93). Kuten on jo aiemmin kerrottu, pienelle koululaiselle ei ole välttämättä mahdollisuutta saada hoitopaikkaa esimerkiksi vuoropäiväkodista. Tästä johtuen epätyypilliseen aikaan työtä tekevien yksinhuoltajien, joilla on huollettavanaan pieniä koululaisia, tilanne on vielä heikompi kuin niiden epätyypilliseen aikaan työtä tekevien yksinhuoltajien, joilla on alle kouluikäisiä lapsia. Yksinhuoltajat kokivat yötyön melko tai erittäin vaikeaksi. Lisäksi viikonlopputyö tai yön yli kestävät matkat vaikeuttivat perhe-elämää enemmän kuin kahden vanhemman perheissä. (Suhonen & Salmi 2004, 93.) Toisaalta epätyypilliset työajat saattavat myös yksinhuoltajilla helpottaa arjen järjestelyjä.

Puolella yksinhuoltajista oli liukuva työaika, joka mahdollisti jouston perhe-elämän tarpeiden mukaan. (Suhonen & Salmi 2004, 93.)

Pienten koululaisten hoito kouluajan ulkopuolella voi olla haasteellista yksinhuoltajavanhemman perheessä, varsinkin, jos aamu- ja iltapäivätoimintaa ei järjestetä (Hakovirta 200, 100). Yksinhuoltajavanhemmalla ei ole samanlaista mahdollisuutta joustaviin työaikajärjestelyihin lapsenhoidon puitteissa kuin kahden vanhemman perheillä on: kahden vanhemman perheissä vanhemmat pystyvät usein sopimaan työvuoroistaan niin, että aina toinen vanhemmista on kotona lapsen kanssa (Barnes ym. 2006, 10). Yksinhuoltajavanhemman onkin järjestettävä lapsenhoito jollain muulla tavoin.

Yksinhuoltajaäidit turvautuivat isoäitien apuun lastenhoidossa enemmän kuin naimisissa olevat äidit, vaikka isoäidit työskentelivät myös muualla. Toisin sanoen yksinhuoltajaäidit ja isoäidit työskentelivät vuorotellen ja jakoivat näin lastenhoidon vastuun. (Presser 2003, 68.) Yleensäkin yksinhuoltajaperheissä keskeisiä ovat muut avun lähteet, joihin kuuluvat isovanhempien lisäksi myös naapurit, vanhemmat sisarukset (Kröger 2005, 207) ja ystävät (Suhonen & Salmi 2004, 91). Suomalaisessa SOCCARE -projektiin kerätyssä aineistossa lähes joka toisessa haastatellussa perheessä päivähoiton tai koulun lisäksi käytetään epävirallisen verkoston apua. Erityisesti iltaisin, öisin tai viikonloppuisin työskentelevät yksinhuoltajat tarvitsevat lastenhoidossa sosiaalisen verkostonsa tukea. (Kröger 2005, 211.) Syy, miksi epätyypilliseen aikaan työtä tekevät yksinhuoltajaperheet tarvitsevat epävirallista hoivaa tai lastenhoitajaa, on työaikojen yhteensopimattomuus säännöllisen virka-ajan mukaan toimivien virallisten palvelujen kanssa. Kaksi merkittävintä epävirallisen avun antajaa SOCCARE -projektissa olivat isovanhemmat sekä lasten toinen vanhempi. (Kröger 2005, 213.) SOCCARE -projektissa ilmeni myös, että koulujen kesäloma-ajat aiheuttavat ongelmia lastenhoitojärjestelyissä. Projektissa selvisi, että virallisten palvelujen laaja kattavuus katoaa poikkeuksellisissa tilanteissa. (Kröger 2005, 218.)

Pienten koululaisten isovanhemmat olivat suuressa roolissa epävirallisissa hoitomahdollisuuksissa. Yksinhuoltajat olivat saaneet hieman muita enemmän omilta vanhemmiltaan apua taloustöihin, kauppa-asioihin, kuljetuksiin ja myös rahallisesti. Lastenhoitoapua yksinhuoltajat olivat saaneet omilta vanhemmiltaan kuitenkin vähemmän kuin kahden vanhemman perheet. (Suhonen & Salmi 2004, 91.) Toisaalta yksinhuoltajat kertoivat vanhempiansa suuresta merkityksestä arjen järjestelyissä, vanhemmilta saatu apu oli esimerkiksi ollut olennainen osa työn ja perheen yhteensovittamista (Suhonen & Salmi 2004, 92). Vanhempien avun saamiseen vaikuttaa tietenkin myös se, miten lähellä vanhemmat asuvat. Ainoastaan neljänneksellä yksinhuoltajista vanhemmat asuivat alle 100 kilometrin päässä. (Suhonen & Salmi 2004, 91.) Tämä on aika pieni määrä siihen suhteutettuna, miten tärkeää vanhempien tuki yksinhuoltajille on.

Myös naapureiden ja lasten ystävien vanhempien tukiverkosto on tärkeä yksinhuoltajille, koska se toimii yksinhuoltajan apuna, varsinkin jos isovanhempia tai muita sukulaisia ei asu lähetyvillä. Erityisesti pienten

koululaisten yksinäiset iltapäivät aiheuttavat huolta yksinhuoltajille, jolloin naapurit ja tuttavat olivat ratkaisu tilanteeseen. (Suhonen & Salmi 2004, 92.)

Kun hoivatarpeet ja hoivaresurssit eivät sovi toisiinsa, puhutaan hoivaköyhyydestä. Erikoistilanteissa hoivaköyhyyden kohtaavia perheitä on huomattavasti enemmän kuin tavallisen arkihoidon ollessa kyseessä. (Kröger 2005, 218.) SOCCARE -projektin aineiston mukaan hoivaresurssien kohdalla on monia aukkoja ja jäykkyyksiä, jotka kasaavat paineita epävirallisille resursseille. Suurimpana hoiva-aukkona nähtiin koulujen kesälomat, mutta myös iltapäivähoidon puute muodostaa suuren ongelman varsinkin tois- ja kolmasluokkalaisten kohdalla. (Kröger 2005, 226.)

SOCCARE -projektin aineiston mukaan hoivaköyhyys on suurin riski niille yksinhuoltajille, joiden omat vanhemmat tai entiset kumppanit eivät syystä tai toisesta osallistu lasten hoitamiseen. Varsinkin jos nämä yksinhuoltajat tekevät töitä epätyypilliseen aikaan, eikä viralliset palvelujärjestelmät tunnista heidän erityistarpeitaan, on hoivaköyhyys lähes väistämätön. (Kröger 2005, 227.) Aineiston mukaan hoivaköyhyys ja taloudellinen köyhyys ovat yhteydessä toisiinsa (Kröger 2005, 227).

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tässä tutkimuksessa pyrittiin selvittämään vanhempien epätyypilliseen aikaan tehtävän työn yhteyksiä kouluikäisen lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Tarkoituksena oli erityisesti selvittää lasten hoitojärjestelyitä ja näiden yhteyttä lasten psyykkiseen hyvinvointiin (prososiaalisuus) ja hyvinvoinnin pulmiin (tunne-elämän ongelmat, käyttäytymisen ongelmat, kaveriongelmat ja yliaktiivisuus). Tutkimuksessa tarkasteltiin erikseen myös säännöllistä päivätyötä ja epätyypilliseen työaikaan työtä tekevien kahden vanhemman perheiden ja yksinhuoltajaperheiden lasten hyvinvointia.

Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Miten epätyypilliseen aikaan työtä tekevät vanhemmat järjestävät kouluikäisen lapsensa hoidon silloin kun lapsi ei ole koulussa ja he itse ovat töissä?
2. Ovatko vanhemman epätyypilliseen aikaan tehtävä työ ja lastenhoitojärjestelyt yhteydessä kouluikäisen lapsen psyykkiseen hyvinvointiin ja hyvinvoinnin ongelmiin?
3. Onko epätyypilliseen työaikaan työtä tekevien yksinhuoltajaperheiden lapsilla enemmän psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä ongelmia verrattuna säännöllistä päivätyötä tekevien yksinhuoltajaperheiden ja säännöllistä päivätyötä/epätyypilliseen työaikaan työtä tekevien kahden vanhemman perheen lapsiin?

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksemme on osa Suomen akatemian rahoittamaa "Perheet 24/7" - tutkimushanketta (<http://www.jamk.fi/tutkimus/projekteja/perheet24>). Perheet 24/7 -tutkimushankkeen tavoitteena on selvittää epätyypillisen työajan ja erilaisten lastenhoitojärjestelyiden heijastumista perheisiin sekä vanhempien ja lasten kokemuksia niistä. Hankkeessa tarkastellaan epätyypillisiä työaikoja ja lastenhoitojärjestelyitä kolmessa maassa: Suomessa, Iso-Britanniassa ja Alankomaissa. Aineistonkeruumenetelminä hankkeessa käytetään vanhemmille suunnattua web-kyselyä, vanhempien haastatteluita, päiväkodin työntekijöille suunnattua web-kyselyä, ympärivuorokautista sähköistä päiväkirjaa sekä lasten kokemusten kartoittamista. Tutkimushanke toteutetaan Jyväskylän yliopiston ja Jyväskylän Ammattikorkeakoulun yhteistyönä.

Perheet 24/7 -tutkimushankkeessa vanhempien epätyypillisten työaikojen merkitystä perheille ja lasten hyvinvoinnille tutkitaan erityisesti perheissä, joissa on alle kouluikäisiä lapsia. Hankkeessa on kuitenkin mukana myös sellaisia vanhempia ja perheitä, joilla on alakouluikäisiä lapsia (7-12 v). Tämän tutkimuksen aiheena ovat alakouluikäisten lasten perheet ja lasten psyykinen hyvinvointi.

7.1 Tutkimuksen kohderyhmä

Perheet 24/7 -tutkimushankkeessa vuosina 2012 ja 2013 toteutettuun survey - aineistonkeruuseen osallistui 495 vapaaehtoista suomalaista vanhempaa. Perheet rekrytoitiin ympäri Suomen olevista ympärivuorokautisista päiväkodeista sekä Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK:n kautta yrityksistä ja työpaikoista. Vuoropäiväkotien, yritysten ja työpaikkojen henkilökunnalle lähetettiin sähköpostiviesti, jossa kerrottiin tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta. Sähköpostiviesti lähetettiin uudelleen vastausajan ollessa noin puolessa välissä. Tutkimuksen kyselylomakkeeseen vastaaminen

tapahtui Internetissä. Kyselyyn pystyivät vastaamaan tutkimukseen kutsuttujen lisäksi myös muut, jotka löysivät kyselyyn johtavan Internet -sivun.

Perheet 24/7 -tutkimushankkeen pääasiallinen tutkimuskohde ovat alle kouluikäiset lapset ja heidän perheensä. Vanhempien epätyypillisten työaikojen kielteiset vaikutukset koskettavat kuitenkin mahdollisesti myös pieniä koululaisia ja heidän vanhempiaan. Sen vuoksi tutkimushankkeessa aineistoa kerättiin myös perheistä, joissa oli 7-12-vuotiaita kouluikäisiä lapsia. Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto rajattiin kouluikäisten lasten vanhempiin, joita vastaajista oli 79. Miehiä vastaajista oli 24 ja naisia 55. Vastaajista kahden vanhemman perheisiin kuului 60 ja yksihuoltajia oli 19. Lasten ikä vaihteli siten, että 6-8 -vuotiaita oli 39 ja 9-12 -vuotiaita oli 40 (taulukko 1). Vastanneiden lapsista tyttöjä oli 41 ja poikia 37 (n = 78, yksi vanhemmista jätti vastaamatta tähän). Lapsen sukupuoli ja ikä otettiin huomioon aineiston analyyseissä.

TAULUKKO 1. Lasten ikäjakauma

	n	%
6 -vuotias	3	3,8
7 -vuotias	13	16,5
8 -vuotias	23	29,1
9 -vuotias	12	15,2
10 -vuotias	8	10,1
11 -vuotias	9	11,4
12 -vuotias	11	13,9

7.2 Menetelmät

Tutkimusmenetelmien osalta kyseessä on kvantitatiivinen tutkimus, jossa päätelmiä tehdään perustuen havaintoaineiston tilastolliseen analysointiin. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa aineiston keruu tulee suunnitella niin, että se sopii määrälliseen mittaamiseen ja aineisto tulee saattaa tilastollisesti käsiteltävään muotoon. (Hirsjärvi ym. 2004, 131.) Oman tutkimuksemme tarkoituksena oli kartoittaa epätyypilliseen aikaan tehtävän työn vaikutuksia lapsen psyykkiseen hyvinvointiin.

Tutkimustyyppinä käytettiin survey-tutkimusta, mikä on kvantitatiivisessa tutkimuksessa yleisesti käytetty menetelmä. Survey tarkoittaa sellaisia kyselyn, haastattelun tai havainnoinnin muotoja, joissa aineistoa kerätään standardoidusti ja joissa kohdehenkilöt muodostavat otoksen tai näytteen tietyistä perusjoukosta. Aineiston kerääminen standardoidussa muodossa tarkoittaa aineiston keräämistä jokaiselta vastaajalta täsmälleen samalla tavalla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 193.)

Tarvittava aineisto kerättiin kyselylomakkeella. Hirsjärven ym. (2009, 195) mukaan kyselyn etuihin kuuluu laajan tutkimusaineiston keräämisen helppous ja samalla kertaa voidaan kysyä montaa asiaa monelta eri ihmiseltä.

Kyselylomake säästää myös tutkijan aikaa. (Hirsjärvi ym. 2009, 195.) Kun kyselylomake on laadittu huolella, on se helppo käsitellä tallennettuun muotoon ja tulosten analysointi onnistuu tietokoneen avulla. Heikkoutena kyselylomakkeella on pinnallisen aineiston saaminen. (Hirsjärvi ym. 2009, 195.) Voi olla, etteivät vastaajat ole suhtautuneet tutkimukseen vakavasti ja kyselylomakkeessa ei ole välttämättä ollut jokaiselle vastaajalle sopivaa vastausvaihtoehtoa. Myös kato voi nousta joissakin tapauksissa suureksi. (Hirsjärvi ym. 2009, 195.)

Tutkimusaineistossa käytimme seuraavia muuttujia ja niiden tilastollista analyysiä vastataksemme tutkimuskysymyksiin.

Vanhempien työaika. Epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien määrää kyselylomakkeessa selvitettiin kysymyksellä vastaajan työajasta. Vastausvaihtoehtoihin kuuluivat seuraavat kuusi: 1) säännöllinen päivätyö, 2) vuorotyö (esim. kaksi- tai kolmivuorotyö), 3) säännöllinen iltatyö, 4) säännöllinen yötyö, 5) säännöllinen aamutyö ja 6) epäsäännölliset työajat. Muodostimme kaksiluokkaisen muuttujan, jossa 1 = säännöllinen päivätyö (sisältää muuttujan 1) ja 2 = epätyypilliseen aikaan tehtävä työ (sisältää muuttujat 2, 3, 4, 5 ja 6). Alkuperäinen kysymys on Perheet 24/7 -hankkeen eri lähteiden avulla muodostama.

Puolison työaika saatiin selville kysymyksellä puolison työaikamuodosta. Vastausvaihtoehdot olivat samat kuin vanhempien työaika kysyttäessä, eli: 1) säännöllinen päivätyö, 2) vuorotyö (esim. kaksi- tai kolmivuorotyö), 3) säännöllinen iltatyö, 4) säännöllinen yötyö, 5) säännöllinen aamutyö ja 6) epäsäännölliset työajat. Muodostimme myös näistä kaksiluokkaisen muuttujan, jossa 1 = säännöllinen päivätyö (sisältää muuttujan 1) ja 2 = epätyypilliseen aikaan tehtävä työ (sisältää muuttujat 2, 3, 4, 5 ja 6).

Vanhempien siviilisäätyä tiedusteltiin kysymyksellä, jossa oli yhteensä kuusi vastausvaihtoehtoa. Näihin vaihtoehtoihin kuuluivat 1) naimisissa/rekisteröidyssä parisuhteessa, 2) avoliitossa, 3) parisuhteessa ilman yhdessä asumista, 4) asumerossa/eronnut aviopuolisosta/rekisteröidystä puolisosta, 5) leski/puoliso kuollut sekä 6) naimaton. Luokittelimme tämän muuttujan kaksiluokkaiseksi, jossa 1 = Kahden vanhemman perhe (sisältää muuttujat 1 ja 2) ja 2 = Yksinhuoltaja (sisältää muuttujat 3, 4, 5 ja 6).

Lastenhoitojärjestelyitä mitattiin lomakkeessa kysymyksellä siitä, kenen kanssa lapsi on viettänyt aikaa viimeisen viikon aikana, kun vanhempi on ollut töissä. Lomakkeessa tätä asiaa selvitettiin kolmella kysymyksellä. Ensimmäisessä kysymyksessä vaihtoehtoina olivat lapsen kotonaolo eri ihmisten kanssa. Tämän kysymyksen mahdollisia arvoja olivat: 1) lapsi kotona puolison tai jonkun toisen vanhemman kanssa, 2) lapsi kotona sukulaisen kanssa, 3) lapsi kotona perhetuttavan kanssa, 4) lapsi kotona lastenhoitajan kanssa, 5) lapsi kotona palkatun, ei ammattilaishoitajan kanssa, 6) lapsi kotona sisaruksen tai ystävän kanssa tai 7) lapsi kotona yksin.

Toisen kysymyksen vastausvaihtoehdot liittyivät lapsen järjestettyyn hoivaan ja ne olivat: 8) lapsi päiväkodissa, 9) lapsi vuoropäiväkodissa, 10) lapsi esikoulussa, 11) lapsi aamu- tai iltapäiväkerhossa tai 12) lapsi

perhepäivähoitajalla/ryhmäperhepäivähoitajalla. Kolmanteen muuttujaan sisältyi lapsen hoidossa olo muualla kuin kotona ja sille mahdollisia arvoja olivat seuraavat: 13) lapsi kodin ulkopuolella toisen vanhemman kanssa, 14) lapsi kodin ulkopuolella sukulaisen kanssa, 15) lapsi kodin ulkopuolella perhetuttavan kanssa tai 16) lapsi kodin ulkopuolella valvotussa harrastuksessa. Tutkimuksessa haluttiin selvittää erilaisten lastenhoitojärjestelyiden käyttöä ja sitä, onko sillä merkitystä, viettääkö lapsi vanhempien työssäoloaikaa aikuisten valvonnassa vai ilman aikuisen valvontaa yksin, sisaruksen tai ystävän kanssa. Muokkasimme alkuperäisistä muuttujista kaksiluokkaisen muuttujan, jossa arvo 1 tarkoittaa lapsen viettävän aikaa yksin, sisaruksen tai ystävän kanssa (sisältää muuttajat 6 ja 7) ja arvo 2 tarkoittaa lapsen viettävän aikaa jonkun aikuisen kanssa (sisältää kaikki muut muuttajat). Tämän muuttujan muodostamisessa ilmeni, että lähes kaikki tutkittavat olivat vastanneet lapsensa viettäneen aikaa sekä yksin, että jonkun aikuisen kanssa. Lopullisessa muuttujassa on mukana vain sellaiset vastaajat, joiden vastauksista pystyi erottelamaan lapsen olleen viettänyt vanhemman työssäoloaikaa joko ainoastaan yksin, sisaruksen tai ystävän kanssa ilman aikuisen seuraa tai ainoastaan aikuisen kanssa olematta lainkaan ilman aikuisen läsnäoloa.

Lasten hyvinvointia mitattiin Strenghts and Difficulties (SDQ) -kyselyllä, jonka tutkittavien lasten vanhemmat täyttivät muun kyselylomakkeen yhteydessä. SDQ on lyhyt lapsen käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmia ja vahvuuksia kartoittava kysely. Goodman (1997, 581) kirjoittaa, että vahvuudet ja vaikeudet -kysely on käyttäytymisen seulontaa varten tehty kyselylomake, joka kattaa tasapuolisesti lasten ja nuorten käyttäytymisen, tunteet ja suhteet. SDQ on suunniteltu sekä tutkijoiden, lääkäreiden että opetusalan henkilöiden tarpeisiin. SDQ:n vahvuutena on, että se on melko lyhyt kysely (mahtuu yhdelle puolelle paperia), se sopii 4-vuotiaista lapsista 16-vuotiaisiin nuoriin, sama versio käy sekä vanhemmille että opettajille, se mittaa sekä vahvuuksia että vaikeuksia ja siinä on saman verran kysymyksiä jokaiseen viiteen ulottuvuuteen liittyen. (Goodman 1997, 581.)

SDQ:sta on erilliset versiot 3-4-vuotiaiden ja 4-16-vuotiaiden lasten vanhemmille, 4-16-vuotiaiden lasten opettajille ja 11-17-vuotiaille nuorille. Kyselyn vastaukset pisteytetään ja pisteiden perusteella arvioidaan häiriöiden todennäköisyyttä. (Puustjärvi 2011.) Kysymyksiin vastataan valitsemalla kolmiportaiselta asteikolta (Ei päde, pätee jonkin verran, pätee varmasti) parhaiten kuvaava kohta ja vastauksesta annetaan 0-2 pistettä (Puustjärvi 2011).

SDQ sisältää viisi ulottuvuutta: 1) tunne-elämän oireet ("Hänellä on monia huolia, näyttää usein huolestuneelta" Cronbachin alpha ,736); 2) käytösoireet ("Varastaa kotoa, koulusta tai muualta", Cronbachin alpha ,749); 3) yliaktiivisuuden ja tarkkaavuuden oireet ("Jatkuvasti hypistelemässä jotakin tai kiemurtelee paikoillaan", Cronbachin alpha ,839), 4) kaverisuhteiden ongelmat ("Usein tappelee toisten lasten kanssa tai kiusaa muita", Cronbachin alpha ,472) sekä 5) prososiaalinen käyttäytyminen ("Yleensä muiden lasten suosiossa" Cronbachin alpha ,671). Väittämiä arvioitiin asteikolla 1 (=ei päde) - 3 (=pätee varmasti). Yhteensä viidessä kysymyksessä asteikko käännettiin (1 = Pätee

varmasti, 3 = Ei päde). Jokaisessa ulottuvuudessa on viisi väittämää. Kunkin ulottuvuuden väittämistä muodostettiin keskiarvosummamuuttuja.

7.3 Aineiston analyysi

Vanhempien työmuotoa ja työaikaa, lasten ikää sekä vanhemman siviilisäätystä tarkasteltiin jakaumatietojen avulla. Lastenhoitojärjestelyiden eroja tyttöjen ja poikien sekä isompien ja pienempien lasten välillä tutkittiin ristiintaulukoinnin avulla. Ristiintaulukoinnilla selvitettiin myös lapsen ilman aikuisen valvontaa olemisen eroja sukupuolten välillä sekä nuorempien ja vanhempien lasten välillä. Ristiintaulukoita tulkittiin sovitettujen jäännösten avulla (adjusted residuals). Jos sovitettun jäännöksen arvo on suurempi kuin 1,96 on kyseessä tälle luokalle tyypillinen arvo. Vanhempien epätyypilliseen aikaan työskentelyn sekä lapsen yksinolon vaikutuksia lapsen hyvinvointiin tutkittiin t-testein. Yksisuuntaisella varianssianalyysillä arvioitiin säännöllistä päivätyötä sekä epätyypillistä työaikaa tekevän yksinhuoltajan ja säännöllistä päivätyötä ja epätyypillistä työaikaa tekevän kahden vanhemman lapsen psyykkisen hyvinvoinnin eroja.

7.4 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelua

Käyttäytymistieteissä on tärkeää huolellinen mittausteoreettinen tarkastelu, koska ihmisen ominaisuuksien suora mittaaminen on mahdotonta johtuen siitä, ettei käsitteille ole mitään yksiselitteistä ilmenemismuotoa. Esimerkiksi käsite prososiaalisuus sisältää paljon informaatiota, eikä siis ole olemassa yhtä ainoaa fyysikaalista ominaisuutta, joka paljastaisi henkilön prososiaalisuuden. (Nummenmaa 2009, 346-347.) Tutkimuksen luotettavuus on suoraan verrannollinen mittarin luotettavuuteen (Metsämuuronen 2009, 125). Kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta tarkasteltaessa kiinnitetään usein huomiota reliabiliteetin ja validiteetin käsitteisiin. Sekä reliabiliteetti että validiteetti tarkoittavat tutkimuksen luotettavuutta (Metsämuuronen 2009, 74). Reliabiliteetti viittaa tutkimuksen toistettavuuteen ja validiteetti tutkimuskohteen tarkoituksenmukaisuuteen, siis tutkitaanko tutkimuksessa sitä, mitä on tarkoituskin (Hirsjärvi ym. 2009, 231; Metsämuuronen 2009, 74, 125). Seuraavaksi tarkastellaan reliabiliteettia ja validiteettia tarkemmin.

Reliabelius tarkoittaa sitä, että tutkimuksen tulokset eivät saa perustua sattumaan ja mittaustulosten tulisi olla toistettavissa (Hirsjärvi ym. 2009, 231). Toisin sanoen mitattaessa samaa ilmiötä useasti samalla mittarilla tulisi vastausten olla eri mittauskerroilla melko samanlaisia (Metsämuuronen 2009, 125). Reliabiliteetti kuvaa sitä, miten johdonmukaisesti mittari, esimerkiksi kyselylomake, toimii ja kuinka vähän mittausvirhettä tuloksiin sisältyy (Nummenmaa 2009, 351). Reliabiliteetti voidaan laskea toistomittauksilla (eri

aikaan samalla mittarilla), rinnakkaismittauksella (samaan aikaan eri mittarilla) tai mittarin sisäisen konsistenssin, yhtenäisyyden kautta (samaan aikaan samalla mittarilla) (Metsämuuronen 2009, 75). Tässä tutkimuksessa Strenghts and Difficulties (SDQ) -mittarin reliabiliteetti laskettiin sisäisen konsistenssin kautta käyttämällä Cronbachin alfoja.

Reliaabeliuden lisäksi toinen tutkimuksen luotettavuuden kannalta tärkeä tekijä on tutkimuksen validiteetti, eli tutkimusmenetelmän tulee mitata sitä, mitä sen on tarkoituskin mitata (Hirsjärvi ym. 2009, 231-232; Metsämuuronen 2009, 125). Validiteetti voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Ulkoista validiteettia tarkasteltaessa pohditaan sitä, kuinka yleistettävä tutkimus on, eli suurimmaksi osaksi pohditaan otannan tekemistä. (Metsämuuronen 2009, 125.) Sisäisellä validiteetilla tarkoitetaan sitä, että mitataanko sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Sisäiseen validiteettiin kuuluu sisällön validiteetti, jossa tarkastellaan, ovatko mittarissa ja ylipäätään tutkimuksessa käytetyt käsitteet teorian mukaisia ja kattavatko ne riittävän laajasti kyseisen ilmiön. (Metsämuuronen 2009, 126.) Lisäksi täytyy pohtia onko mittari muodostettu niin luotettavasti, että se mittaa haluttua asiaa (Metsämuuronen 2009, 128).

Esimerkiksi kyselylomakkeessa voi olla ongelmana se, että vastaajat saattavat käsittää monet kysymykset toisin kuin tutkija on ajatellut (Hirsjärvi ym. 2009, 231-232). Määrällinen kyselylomake eroaakin laadullisesta haastattelusta siinä, että tutkija ei pysty tarkentamaan kysymystä vastaajalle, vaan vastaajan tulee muodostaa käsitys kysymyksestä yksinomaan lomakkeessa olevan kysymyksen avulla. Tässäkin tutkimuksessa kaksi vastaajaa oli ilmoittanut lastensa hoitomuodoksi esikoulun tai varhaiskasvatusopetuksen, vaikkei tämä vaihtoehto ole mahdollinen enää kohderyhmällemme, eli kouluikäiselle lapselle. Tuossa kysymyksessä on luultavasti tapahtunut edellä mainittu vastaajan väärinymmärrys, jossa tutkijan tarkennus olisi voinut olla paikallaan. Tämän tutkimuksen luotettavuutta pyrittiin lisäämään tutkijatriangulaation avulla, eli tutkimuksen tekemiseen osallistui useampia tutkijoita aineistonkerääjinä, tulosten analysoijina sekä niiden tulkitsijoina (Hirsjärvi ym. 2009, 232). Aineisto on kerätty Perheet 24/7 -hankkeen tutkimusryhmän suunnitteleman kyselylomakkeen avulla. Lomakkeen muodostamisessa on käytetty useita eri lähteitä ja mittarit on valittu siten, että ne ovat luotettavia ja aikaisemmissa tutkimuksissa paljon käytettyjä. Kysymykset on pyritty tekemään mahdollisimman neutraaleiksi, jotta ne eivät johdattelisi vastaajaa tiettyyn suuntaan. Tutkimuksen tulokset on analysoitu kolmen eri tutkijan voimin ja tulokset on tulkittu kahden eri tutkijan voimin.

Tutkimuksen luotettavuutta vähentävä tekijä voi olla se, että tutkimushenkilöt eivät välttämättä ole aina rehellisiä vastaajia. Kun tutkitaan ihmisiä, ei voi koskaan olla täysin varma siitä, että he vastaavat kysymyksiin juuri niin kuin asiat ovat. Esimerkiksi lastenhoitojärjestelyt voivat olla osalle tutkittavista arka asia, jos he kokevat järjestävänsä hoidon jollain tapaa väärin ja

he voivat näin ollen vastata kysymyksiin niin kuin he toivoisivat asioiden olevan, eikä niin kuin asiat todellisuudessa ovat.

Tutkimusta tehdessämme olemme pyrkineet noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimuksen eettisyys oli tärkeää ottaa huomioon tässä tutkimuksessa, koska aihe on yhteiskunnallisessa keskustelussa vielä arka sen käsittelemien lapsenhoitojärjestelyiden ja lapsen yksin jättämisen vuoksi. Tässä tutkimuksessa vastaajille on kerrottu tutkimuksen tarkoitus ja vastaajat ovat vastanneet vapaaehtoisesti Internetissä olevaan kyselyyn, jonka kautta ei ole mahdollista selvittää vastaajien henkilöllisyyttä. Kyselyyn vastaamisen pystyi myös keskeyttämään missä tahansa kyselyyn vastaamisen vaiheessa.

8 TULOKSET

Tutkimuksessamme suurin osa kyselylomakkeeseen vastanneista vanhemmista työskenteli epätyypilliseen aikaan. Tämä oli odotettavissa, sillä aineisto oli kerätty pääsääntöisesti vanhemmilta, joiden lapset käyvät vuoropäivähoidossa tai jotka ovat töissä sellaisissa yrityksissä, joissa tehdään tavanomaista enemmän työtä epätyypillisinä aikoina. Ainoastaan 20 vanhempaa (15 naista ja 5 miestä) 71 vastaajasta teki säännöllistä päivätyötä, kun taas 51 vanhempaa (34 naista ja 17 miestä) työskenteli joko vuorotyössä, säännöllisessä iltai-, yö- tai aamutyössä tai täysin epäsäännöllisiin aikoihin tehtävässä työssä. Sukupuolten välinen vertailu ristiintaulukoinnilla osoitti, että naiset ja miehet työskentelivät yhtä usein säännöllisessä päivätyössä ja epätyypillisinä työaikoina ($\chi^2(1) = .467$, $p = .495$).

Taulukossa 2 on kuvattu tarkemmin työmuodot, joita vanhemmat tässä aineistossa mainitsivat. Useimmiten vanhemmat vastasivat tekevänsä vuorotyötä. Epäsäännölliset työajat ja säännöllinen päivätyö olivat lähes yhtä yleisiä. Muut epätyypilliseen aikaan tehtävän työn muodot koskivat vain muutamia vanhempia. Pienen otoskoon takia epätyypilliseen aikaan tehtävän työn eri muodot yhdistettiin yhdeksi luokaksi, jota käytettiin jatkoanalyysissä.

TAULUKKO 2 Vanhempien työaikamuodot (n = 75).

	n	%
Vuorotyö	26	34,7
Epäsäännölliset työajat	22	29,3
Säännöllinen päivätyö	20	26,7
Joustavat työajat	2	2,7
Muu	2	2,7
Säännöllinen iltatyö	1	1,3
Säännöllinen yötyö	1	1,3
Säännöllinen aamutyö	1	1,3
Yhteensä	75	

8.1 Lastenhoitojärjestelyt

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään missä ja kenen kanssa lapsi viettää aikaa vanhemman ollessa töissä. Taulukossa 3 on eritelty lastenhoitojärjestelyt viimeisen viikon ajalta. Yhtä lasta voi koskea useampi kategoria, sillä lapsi on voinut olla viimeisen viikon aikana hoidossa eri paikoissa eri ihmisten kanssa.

Eniten mainintoja esiintyi kotona tapahtuvassa hoidossa, jossa kaksi selvästi yleisintä hoitojärjestelyä olivat: 1) lapsi kotona sisaruksen tai ystävien kanssa ja 2) lapsi kotona yksin. Näiden jälkeen lapset viettivät vanhemman työssäoloaikaa jonkin verran myös toisen vanhemman tai sukulaisten kanssa. Palkatun lastenhoitajan tai perhetutun hoito kotona oli selvästi harvinaisempaa. Tyttöjen ja poikien välillä eroja kotona tapahtuvissa lastenhoitojärjestelyissä oli ainoastaan siinä, että pojille oli tyttöjä tyypillisempää viettää vanhemman työssäoloaikaa toisen vanhemman tai vanhemman puolison hoidossa (sovitettu jäännös 2,6). Lapsen iällä oli merkitystä vain suunta-antavasti ($p < .10$) siinä, miten paljon lapset viettivät aikaa yksin: 9-12 -vuotiaille yksin oleminen oli tyypillisempää kuin nuoremmille koululaisille (sovitettu jäännös 1,7).

Kodin ulkopuolella lapset viettivät aikaa lähinnä kerhossa ennen koulua ja sen jälkeen, joka oli tyypillisempää pienille koululaisille (6-8-vuotiaat) (sovitettu jäännös 3,1). Muut kuntien tarjoamat lastenhoitojärjestelyt (esim. päiväkotit) koskettivat sitä vastoin vain harvoja lapsia, poikia enemmän kuin tyttöjä. Ero tyttöjen ja poikien välillä siinä miten paljon lapset viettivät aikaa lapsenvahdin hoidossa, perhepäivähoidossa tai ryhmäperhepäivähoidossa oli suunta-antava ($p < .10$; sovitettu jäännös 1,9). Taulukosta on nähtävissä, että myös esikoulu- tai varhaiskasvatusopetuksen kohta sai kaksi mainintaa, vaikka kouluikäisillä lapsilla ei enää ole oikeutta osallistua tähän hoitomuotoon. Kysymyksessä saattaa olla näiden lasten kohdalla hoitoon liittyvät erityisjärjestelyt tai vastaajan väärinymmärrys. Nämä kaksi lasta on pienen otoskoon vuoksi pidetty mukana jatkoanalyysissä.

Kodin ulkopuolella olevia epävirallisia hoitojärjestelyjä vanhemmat käyttivät enemmän. Lapset viettivät vanhempien työssäoloaikaa eniten sukulaisten luona, mutta lähes yhtä usein toisen eronneen vanhemman tai perhetutun luona tai erilaisissa harrastuksissa. Tyttöjen ja poikien tai eri ikäryhmien välillä ei tässä hoitomuodossa ollut tilastollisesti merkitseviä eroja.

TAULUKKO 3 Lastenhoitojärjestelyt viimeisen viikon ajalta.

Hoitajärjestely	Tytöt n = 64	Pojat n = 56	χ^2	6-8- vuotiaat n = 68	9-12- vuotiaat n = 52	χ^2
<u>Kotona</u>						
Toisen vanhemman tai puolison hoidossa (yhteinen koti)	6	14	6.95**	10	10	.01
Sukulaisen hoidossa	5	3	.35	6	2	2.56
Perhetutun hoidossa	1	1	.01	1	1	.00
Lastenhoitajan tai muun ammattilaisen hoidossa	3	2	.11	4	1	2.13
Palkatun lastenhoitajan (esim. lastenvahdin) hoidossa	1	1	.01	2	0	2.17
Sisarusten tai ystävien kanssa	14	9	1.06	10	13	0.52
Yksin	12	6	2.10	6	12	2.74#
<u>Kodin ulkopuolella</u>						
Päiväkodissa tai lastentarhassa	2	1	.24	2	1	.40
Vuoropäiväkodissa	-	-	-	-	-	-
Esikoulu- tai varhaiskasvatusopetuksessa	0	2	2.34	1	1	.00
Kerhossa ennen koulua tai koulun jälkeen	8	3	2.20	10	1	9.85**
Lapsenvahdin hoidossa, perhepäivähoidossa tai ryhmäperhepäivähoidossa	0	3	3.59#	2	1	.40
<u>Hoitaja kodin ulkopuolella</u>						
Toinen vanhempi (eronnut)	3	4	.33	5	2	1.63
Sukulainen	4	3	.06	4	3	.21
Perhetuttu	2	0	1.85	1	1	.00
Ohjaaja valvotussa harrastuksessa	3	4	.33	4	3	.21

p < .10, *p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Lastenhoitojärjestelyissä lasten hyvinvointiin on aiemmin tehdyn tutkimuksen mukaan vaikuttamassa erityisesti se, kuinka paljon lapsi viettää aikaa ilman aikuisen valvontaa. Valvomattoman ajan suuri määrä on yhteydessä moniin hyvinvoinnin ongelmiin. Sen vuoksi lastenhoitojärjestelyitä tarkasteltiin tässä tutkimuksessa tiivistetysti myös sen mukaan, oliko lapsi viettänyt vanhempien työssäoloaikaa yksin, sisaruksen tai ystävän kanssa (so. ilman aikuisen valvontaa) vai oliko lapsi ollut aikuisen seurassa (taulukko 4). Analyysiin valittiin ainoastaan ne, joiden lapsi oli ollut joko pelkästään yksin, sisaruksen tai ystävän kanssa ilman aikuisen seuraa tai pelkästään aikuisen seurassa, mistä johtuen n = 31.

Tulokset osoittivat, että suurin osa, eli noin kaksi kolmasosaa vastaajien kouluikäisistä lapsista oli viettänyt vanhemman työssäoloaikaa jonkun aikuisen kanssa. Ilman aikuisen seuraa aikaansa oli viettänyt kuitenkin yli kolmannes lapsista. Näitä lastenhoitojärjestelyitä vertailtiin ristiintaulukoinnilla tyttöjen ja poikien kesken ja eri ikäryhmissä. Lastenhoitojärjestelyt eivät eronneet lapsen

sukupuolen mukaan ($\chi^2(1) = 1.37, p = .242$) eivätkä lapsen ikäryhmän mukaan ($\chi^2(1) = 2.62, p = .106$).

TAULUKKO 4 Lapsen viettämä aika vanhemman ollessa töissä viimeisen viikon ajalta (n = 31).

Hoitojärjestely	Tytöt (n=14)	Pojat (n=19)	Yhteensä (n=31)	6-8 - vuotiaat (n=16)	9-12 - vuotiaat (n=15)	Yhteensä (n=31)
Lapsi yksin, sisaruksen tai ystävän kanssa	7	5	12	4	8	12
Lapsi aikuisen kanssa	7	12	19	12	7	19

8.2 Epätyypilliseen aikaan tehtävän työn ja lastenhoitajärjestelyiden yhteydet lapsen psyykkiseen hyvinvointiin

8.2.1 Epätyypilliseen aikaan tehtävän työn yhteys lapsen psyykkiseen hyvinvointiin

Vanhempien työaikaa tarkasteltiin kaksiluokkaisen muuttujan avulla, jonka avulla vanhemmat jaettiin säännöllistä päivätyötä (n = 20) ja epätyypillistä työaikaa (n = 51) tekeviin. Tavoitteena oli selvittää onko työajan muoto yhteydessä lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Taulukossa 5 on kuvattu lasten psyykkistä hyvinvointia kuvaavien muuttujien (tunne-elämän ongelmat, kaverisuhteiden ongelmat, käytösongelmat, tarkkaavaisuusongelmat ja prososiaalisuus) keskiarvot säännöllistä päivätyötä ja epätyypillistä työaikaa tekevien vanhempien osalta. T-testin tulokset osoittivat, että vanhemman työajalla on tilastollisesti merkitsevä yhteys lapsen tunne-elämän ongelmiin ja kaverisuhteiden ongelmiin siten, että epätyypillistä työaikaa tekevien vanhempien lapsilla oli enemmän tunne-elämän ongelmia sekä kaverisuhteiden ongelmia.

TAULUKKO 5 Hyvinvoinnin ulottuvuudet säännöllistä päivätyötä tekevien ja epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien lapsilla.

Lasten hyvinvoinnin ulottuvuus	Säännöllistä työaikaa tekevät vanhemmat		Epätyypillistä työaikaa tekevät vanhemmat		t
	\bar{ka}	\bar{kh}	\bar{ka}	\bar{kh}	
Tunne-elämän ongelmat	1.10	.25	1.36	.42	-3.23**
Käytösongelmat	1.36	.29	1.50	.43	-1.25
Kaverisuhteiden ongelmat	1.20	.22	1.36	.29	-2.30*
Tarkkaavaisuusongelmat	1.74	.24	1.72	.26	.30
Prososiaalisuus	2.53	.41	2.47	.38	.55

* $p < .05$, ** $p < .01$

8.2.2 Lastenhoitojärjestelyiden vaikutus lapsen psyykkiseen hyvinvointiin

Seuraavaksi tarkasteltiin lastenhoitojärjestelyiden yhteyttä lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Erityisesti selvitimme, oliko psyykinen hyvinvointi yhteydessä siihen, viettikö lapsi vanhemman työssäoloaikaan yksin, sisaruksen tai ystävän kanssa vai jonkun aikuisen kanssa.

Tulokset osoittivat, että yksin, sisaruksen ja ystävän kanssa aikaa viettävillä lapsilla oli enemmän käytösongelmia kuin aikuisen kanssa aikaa viettävillä lapsilla (taulukko 6). Muissa hyvinvoinnin ulottuvuuksissa erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

TAULUKKO 6 Hyvinvoinnin ulottuvuudet lasten hoitojärjestelyiden mukaan tarkasteltuna.

Lasten hyvinvoinnin ulottuvuus	Lapsi yksin, sisaruksen tai ystävän kanssa		Lapsi aikuisen kanssa		
	<u>ka</u>	<u>kh</u>	<u>ka</u>	<u>kh</u>	<u>t</u>
Tunne-elämän ongelmat	1.47	.50	1.30	.41	1.05
Käytösongelmat	1.82	.52	1.36	.34	2.97**
Kaverisuhteiden ongelmat	1.45	.28	1.30	.29	1.45
Tarkkaavaisuusongelmat	1.78	.31	1.72	.18	.63
Prosoiaalisuus	2.33	.39	2.54	.38	-1.44

** $p < .01$

8.3 Yksinhuoltajavanhempien ja kaksivanhempaisten perheiden lasten psyykkisen hyvinvoinnin erot

Tutkimuksessa tarkasteltiin lopuksi säännöllistä päivätyötä tekevien ja epätyypillistä työaikaan tekevien kahden vanhemman perheiden ($n = 52$) ja yksinhuoltajaperheiden ($n = 19$) lasten psyykkistä hyvinvointia. Mukana oli 16 säännöllistä päivätyötä tekevää ja 36 epätyypillistä työaikaan tekevää kahden vanhemman perhettä, sekä 4 säännöllistä päivätyötä tekevää ja 15 epätyypillistä työaikaan tekevää yksinhuoltajaperhettä. Kahden vanhemman perheissä riitti, että toinen vanhemmista teki työtä epätyypilliseen aikaan.

Yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla vertailtiin edellä mainittuja ryhmiä lasten hyvinvointimuuttujissa. Tulokset on esitetty taulukossa 7. Sen perusteella ryhmien välillä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys lasten psyykkisessä hyvinvoinnissa tunne-elämän ongelmassa ($F(3,67)=2,965, p=0,038$). Kaverisuhteiden ongelmia kuvaavassa muuttujassa erot ryhmien välillä olivat suuntaa antavia ($F(3,67)=2,644, p=0,056$). Post hoc testi (LSD) osoitti, että yksinhuoltajaperheen lapsilla, joiden vanhempi teki epätyypillistä työaikaan, oli enemmän sekä tunne-elämän ongelmia että kaverisuhteiden ongelmia

verrattuna säännöllistä päivätyötä tekevien yksinhuoltajaperheiden tai säännöllistä päivätyötä tekevien kahden vanhemman perheiden lapsiin.

TAULUKKO 7 Hyvinvoinnin ulottuvuuden säännöllistä työtä tekevissä ja epätyypilliseen aikaan työtä tekevissä kaksivanhempaisissa ja yksinhuoltajaperheissä.

Lasten hyvinvoinnin ulottuvuus	1. Säännöllinen työaika 2 vanhempaa (n = 16)		2. Epäsäännöllinen työaika 2 vanhempaa (n = 36)		3. Säännöllinen työaika, yksinhuoltaja (n = 4)		4. Epäsäännöllinen työaika, yksinhuoltaja (n = 15)		F	Post hoc
	ka	kh	ka	kh	ka	kh	ka	kh		
Tunneoireet	1.11	.27	1.31	.42	1.05	.10	1.48	.42	2.97*	4 > 3, 1
Käytösongelmat	1.31	.29	1.47	.45	1.55	.25	1.53	.39	.97	
Kaverisuhteiden ongelmat	1.21	.22	1.33	.29	1.15	.19	1.45	.27	2.64#	4 > 3, 1
Tarkkaamattomuus	1.78	.23	1.68	.25	1.60	.28	1.81	.28	1.39	
Prososiaalisuus	2.53	.43	2.49	.39	2.55	.34	2.44	.35	.16	

p < .10, *p < .05

9 POHDINTA

9.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustulokset

Tutkimuksessa pyrimme selvittämään vanhempien epätyypilliseen aikaan tehtävän työn yhteyksiä kouluikäisen lapsen psyykkiseen hyvinvointiin, jolla tarkoitimme tunne-elämän ongelmien ja käytösongelmien puuttumista, kaverisuhteiden ongelmien puuttumista, tarkkaavaisuuden ongelmien puuttumista sekä prososiaalisuutta. Tarkoituksenamme oli erityisesti selvittää epätyypillistä työaikaa tekevien vanhempien lastenhoitojärjestelyitä ja näiden yhteyttä lasten psyykkiseen hyvinvointiin. Tutkimuksessamme tarkastelimme erikseen myös kahden vanhemman perheiden ja yksinhuoltajaperheiden lasten psyykkistä hyvinvointia.

Suomessa aiemmin toteutettujen tutkimusten mukaan näyttää siltä, että jopa yli puolet suomalaisista tekee töitä satunnaisesti epätyypilliseen aikaan (Hulkko 2007, 259), mutta ainoastaan vajaa kolmasosa työskentelee näihin epätyypillisiin aikoihin säännöllisesti (Miettinen & Rotkirch 2012, 48). Lapsiperheiden vanhempien yleisin työaikamuoto on säännöllinen päivätyö (Miettinen & Rotkirch 2012, 47). Tutkimuksessamme suurin osa vanhemmista, yli 73 prosenttia, työskenteli epätyypilliseen aikaan; vuorotyössä, säännöllisessä ilta-, yö- tai aamutyössä tai täysin epäsäännöllisiin aikoihin tehtävässä työssä. Heistä vajaa 35 prosenttia teki vuorotyötä ja yli 29 prosenttia täysin epätyypilliseen aikaan tehtävää työtä. Tutkimuksemme huomattavasti suurempi epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien osuus johtunee siitä, että aineisto kerättiin pääsääntöisesti vanhemmilta, joiden lapset käyvät vuoropäivähoidossa tai jotka työskentelevät sellaisissa yrityksissä, joissa tehdään tavanomaista enemmän työtä epätyypillisinä aikoina. Tutkimuksemme perusteella ei siten ole mahdollista yleistää, kuinka paljon suomalaiset vanhemmat nykyään työskentelevät säännöllisessä päivätyössä ja kuinka paljon epätyypilliseen aikaan tehtävässä työssä.

Tutkimuksemme mukaan kolme yleisimmin käytettyä lastenhoitojärjestelyä olivat: 1) lapset kotona sisarusten tai ystävien kanssa, 2) lapset kotona toisen vanhemman tai puolison hoidossa tai 3) lapset kotona

yksin. Nämä tulokset vahvistavat virallisten hoitomuotojen riittämättömyyden ja epävirallisten hoitomuotojen tärkeyden epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien perheissä. Vanhempien tukiverkosto onkin tärkeä apu kouluikäisen lapsen hoitopaikan järjestämisessä: esimerkiksi vanhemman puoliso voi hoitaa lasta työaikojen osuessa eri aikoihin tai isovanhemmat voivat olla apuna hoitojärjestelyissä (Miettinen & Manninen 2006, 93). Epätyypilliseen aikaan työtä tekevät vanhemmat käyttävät enemmän epävirallisia lastenhoitomuotoja työpäivänsä aikana verrattuna säännöllistä päivätyötä tekeviin vanhempiin (La Valle ym. 2002, 23-24).

Tutkimuksemme mukaan lähes kaksi kolmasosaa vastaajien kouluikäisistä lapsista oli viettänyt vanhemman työssäoloaikaan jonkun aikuisen kanssa. Ilman aikuisen seuraa aikaansa oli viettänyt kuitenkin yli kolmannes lapsista. Tämä tulos on samansuuntainen joidenkin aiemmin tehtyjen tutkimusten kanssa: esimerkiksi vuonna 2001 tehdyssä tutkimuksessa mukana olleista kahdeksanvuotiaista yli 60 prosenttia vietti koulun jälkeisen ajan yleensä kotona aikuisen seurassa (Paajanen 2001, 20). Tutkimuksemme paljasti myös, että mitä vanhempia lapset olivat, sitä vähemmän he viettivät aikaa jonkun aikuisen kanssa ja sitä enemmän yksin, ystävien tai sisarusten kanssa. Tämän suuntaisia tuloksia on saatu myös Helsingissä vuonna 1998 tehdyssä tutkimuksessa, jonka mukaan vanhemmat koululaiset olivat nuorempia useammin ilman aikuisen seuraa (Keskinen 2000, 10-15). Yksin oleminen vaikuttaakin voimakkaammin nuorempiin, 1. ja 3. -luokkalaisiin lapsiin, kuin vanhempiin, 5. -luokkalaisiin lapsiin (Belle 1999, 30-31), vaikkakin edelleen vielä kahdeksaluokkalaisillakin on kohonnut riski aloittaa alkoholin, tupakan ja huumeiden käyttö, jos he viettävät paljon aikaa ilman aikuisen seuraa (Richardson ym. 1989, 256). Saamamme tulokset ovatkin ymmärrettävissä, koska lasten varttuessa he selviytyvät kotona yksin todennäköisesti paremmin kuin nuorempina, kuten Bellenkin (1999) tutkimuksessa havaittiin. Lisäksi kasvaessaan lapset haluavat todennäköisesti harjoitella yksinoloa ja itsenäistymistä.

Vuoden 2005 tulo- ja elinolotutkimuksen mukaan 46 prosenttia seitsemänvuotiaista kävi ensimmäisen ja toisen kouluvuoden oppilaille tarjotussa kunnan tai järjestöjen maksullisessa ja valvotussa hoidossa ennen tai jälkeen koulupäivän (Sauli ym. 2007, 178). Iivosen (2009, 10) mukaan ensimmäisen luokan oppilaista toimintaan osallistui 48 prosenttia ja toisen luokan oppilaista yli 27 prosenttia. Aineistossamme oli 25 epätyypilliseen aikaan työskentelevää 6-8 -vuotiaan lapsen vanhempaa, joiden lapsista kerhoon ennen koulua tai koulupäivän jälkeen osallistui 10 lasta. Kerhoon osallistui myös yksi tätä vanhempi lapsi. Epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien 6-8 -vuotiaista lapsista kerhoon osallistui noin 40 prosenttia, mikä on samansuuntainen prosenttimäärä aiempien tutkimusten kanssa. Tutkimuksemme mukaan siis epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien lapset osallistuvat kerhoon ennen koulua tai koulun jälkeen suurin piirtein yhtä usein kuin Iivosen (2009) tutkimuksen mukaan kaikkien vanhempien lapset. Iivosen (2009, 32) mukaan kerhoihin osallistumisprosentti saattaa jäädä pieneksi, koska hoidon tarve esiintyy sellaisina aikoina, joihin

aamu- ja iltapäivätoiminta ei kykene vastaamaan. Koska kaikkien, mukaan luettuna säännöllistä päivätyötä tekevien vanhempien lapset osallistuvat kerhoihin yhtä usein kuin epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien lapset, tutkimuksemme perusteella ei voida sanoa vaikuttaako pieneen osallistumisprosenttiin aamu- ja iltapäivätoiminnan kykenemättömyys tarjota toimintaa sopivina aikoina. Toisaalta jotkut lapset saattavat osallistua koulun jälkeisiin kerhoihin siitä huolimatta, että heillä olisi vanhempi kotona koulun jälkeen.

Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Galambos ym. 1995; Crouter ym. 1999) on käytetty kolmivaiheista siirräntämallia kuvaamaan sitä, miten vanhempien työ saattaa vaikuttaa lasten käyttäytymiseen ja kehitykseen. Näiden tutkimuksien pohjalta Rönkä ym. (2005) ovat hahmotelleet kokonaismallin. Sekä kolmivaiheisessa siirräntämallissa (esim. Galambos ym. 1995, 203) että kokonaismallissa (Rönkä ym. 2005, 304-306) on kolme pääkohtaa: vanhempien työ, vanhemman ja lapsen välinen suhde sekä lapsen hyvinvointi. Rönkä ym. (2005, 304-305) kuvaavat vanhemman työhön liittyväksi työn vaatimukset, muun muassa työaikojen sopivuuden perheen aikatauluihin ja niiden vaikutuksen vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen ja edelleen lapsen hyvinvointiin. Epätyypillistä työaika tekevillä vanhemmilla erityisesti työaikojen epäsäännöllisyys ja pituus aiheuttivat ongelmia perheen aikataulujen yhteensovittamisessa. Nämä työn ja perheen aikataulujen yhteensovittamisen haasteet aiheuttivat väsymystä, huonoa omaatuntoa ja syyllisyyttä vanhemmassa, mikä aiheuttaa sen, että vuorotyötä tekevät äidit kokivat kotiin ja perheeseen liittyvää stressiä enemmän kuin säännöllistä päivätyötä tekevät äidit. (Rönkä ym. 2005, 196-197.) Rönkän ym. (2005) tutkimus tukee siis sekä heidän omaa kokonaismalliaan että esimerkiksi Galamboksen ym. (1995) esittämää kolmivaiheista siirräntämallia, joiden mukaan vanhempien työn rasittavuus aiheuttaa stressiä vanhemmille, mikä vaikuttaa vanhempi-lapsi -suhteeseen ja edelleen lasten hyvinvointiin aiheuttamalla esimerkiksi ongelmakäyttäytymistä. Myös peilatessa Kinnusen & Feldtin (2005, 13-15) tutkimusta kolmivaiheiseen siirräntämalliin, voidaan olettaa epätyypilliseen aikaan tehtävän työn vaikuttavan lasten hyvinvointiin sitä heikentävästi. Kinnusen ja Feldtin (2005, 13-15) mukaan epätyypilliseen aikaan työtä tekevillä voi olla korkeammat vaatimukset työssä sekä vähemmän mahdollisuuksia vaikuttaa omaan työhönsä. Tästä aiheutuva työstressi saattaa muodostaa vanhemmille hyvinvointi- ja terveysongelmia (Kinnunen & Feldt 2005, 13-15), mutta myös heikentää heidän lastensa psyykkistä hyvinvointia kolmivaiheisen siirräntämallin mukaisesti.

Näiden aikaisempien tutkimusten perusteella oletimme, että vanhemman työaikamuoto vaikuttaa lapsen psyykkiseen hyvinvointiin siten, että epätyypilliseen aikaan työtä tekevän vanhemman lapsi voi psyykkisesti huonommin kuin säännöllistä päivätyötä tekevän vanhemman lapsi. Tutkimuksemme mukaan tämä oletus näyttäisi pitävän paikkaansa tunne-elämän ongelmien sekä kaverisuhteiden ongelmien kohdalla: epätyypillistä työaika tekevien vanhempien lapsilla oli enemmän tunne-elämän ongelmia ja kaverisuhteiden ongelmia verrattuna säännöllistä päivätyötä tekevien

vanhempien lapsiin. Vanhempien epätyypilliseen aikaan tehtävä työ vaikuttaakin negatiivisesti voimakkaimmin internaalisiin eli sisäänpäin suuntautuneisiin ongelmiin. Tutkituista ulottuvuuksista työaikamuoto ei näyttäisi vaikuttavan eksternaalisiin eli ulospäin suuntautuviin lapsen käytösongelmiin tai tarkkaavaisuuden ongelmiin eikä myöskään prososiaalisuuteen.

Mietittäessä, miksi vanhemman työaikamuoto näyttäisi olevan yhteydessä lapsen hyvinvoinnin ulottuvuuksista voimakkaimmin juuri lapsen tunne-elämän ongelmiin ja kaverisuhteiden ongelmiin, on hyödyllistä pohtia näiden ongelmien ilmenemismuotoja. Tunne-elämän ongelmiin lukeutuvat muun muassa lapsen huolestuneisuus, lapsi voi olla onneton ja uusissa tilanteissa pelokas ja aikuiseen tarrautuva (Goodman 2005). Nämä oireet eivät välttämättä häiritse lasta koko ajan, vaan ne voivat esiintyä tietyllä elämänalueella (Dunderfelt ym. 2001, 51, 154). Kun vanhempi joutuu työnsä vuoksi olemaan paljon poissa kotoa, voi lapsi kokea hylätyksi tulemisen tunteita, mikä voi näkyä takertumisena vanhempaan. Lapsi joutuu usein ottamaan vastuuta monista arjen asioista vanhemman ollessa työssä, mikä voi saada aikaan huolestuneisuutta. Lapsen tunne-elämän ongelmia voi aiheuttaa jo pelkästään vanhemman kanssa vietetyn ajan niukkuus. Mitä vähemmän vanhemmat viettävät aikaa lastensa kanssa, esimerkiksi yhdessä harrastaen, sitä surullisempia, masentuneempia, hermostuneempia tai huonommuuden tunteita kokevampia lapset ovat (Galinsky 2000, 164). Epätyypilliseen aikaan tehtävä työ voi rajoittaa joitain tärkeitä vanhempi-lapsi -toimintoja, kuten perheen yhteisiä ruoka-aikoja, harrastuksia, lapsen kanssa lukemista ja kotitehtävissä auttamista (Barnes ym. 2006, 36).

Kaverisuhteiden ongelmat voidaan laskea syrjäytymisriskeiksi lapsen elämässä, koska ne uhkaavat lapsen tervettä kehitystä ja hyvinvointia. Kaverisuhteiden ongelmiin kuuluvat muun muassa torjutuksi tuleminen, yksinäisyys, kiusatuksi joutuminen, kiusaajana toimiminen ja syrjään vetäytyminen. (Neitola 2011, 25.) Tunne-elämän ongelmat saattavat vaikuttaa kaverisuhteiden ongelmiin, jolloin pelokkuus uusissa tilanteissa ja aikuiseen tarrautuminen vaikeuttavat kaverisuhteiden muodostamista. Lapsen sosiaaliset taidot vaikuttavat hyvin paljon hänen asemaansa kaveripiirissä (Laine 1989, 20). Epätyypilliseen aikaan työskentelevät vanhemmat saattavatkin ehtiä viettämään vähemmän aikaa lapsensa kanssa verrattuna säännöllistä päivätyötä tekeviin vanhempiin, jolloin lapsi ei saa vanhemmiltaan yhtä paljon mallia sosiaalisista taidoista. Tämä saattaa vaikuttaa lapsen kaverisuhteiden ongelmia lisäävästi, koska lapsen sosiaaliset taidot eivät ole päässeet kehittymään. Lisäksi vanhempien työskennellessä iltaisin he eivät ole viemässä lasta harrastuksiin tai muihin sosiaalisiin toimintoihin (Barnes ym. 2006, 26), mikä osaltaan saattaa heikentää lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä lisäten kaverisuhteiden ongelmia. Jos lapsen sosiaaliset taidot ovat heikot, kaverit saattavat torjua hänet, mikä ehkäisee mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja kehäprosessin kautta sosiaalisten taitojen kehittyminen ei ole kovin todennäköistä (Laine 1989, 20). Tämä kehäprosessi saattaa vaikuttaa

aikuisuuteen saakka aiheuttaen syrjäytymistä, koska sosiaaliset taidot eivät pääse kehittymään.

Työn ja perheen vuorovaikutuksia kuvaavista malleista varsinkin mallit moniroolisuudesta saattavat olla mukana vaikuttamassa näihin lapsen tunne-elämän- ja kaverisuhteiden ongelmien esiintymiseen. Vanhemman tehdessä työtä epätyypilliseen aikaan, voi hän herkästi kokea työn ja perhe-elämän toisiaan kuormittavina tekijöinä. Vanhempien työajat saattavat ajoittua perhe-elämän kannalta huonoihin aikoihin, minkä vuoksi rooli työssä vie voimavaroja roolilta perheessä ja näin myös työn ja perheen välisen rajan hallinta hankaloituu. Työn ja perheen roolit ovat keskenään ristiriidassa, työ ja perhe häiritsevät toisiaan ja työn ja perheen välillä tapahtuu kielteistä siirrantää. (Rantanen & Kinnunen 2005, 233-234). Vanhemman ja lapsen välisen yhteisen ajan vähenemisen lisäksi tämä voi muuttaa vanhemman käyttäytymistä lasta kohtaan esimerkiksi tekemällä vanhemman etäisemmäksi ja väsyneemmäksi lasta kohtaan.

Seuraavaksi tarkastelimme lastenhoitojärjestelyiden yhteyttä lapsen psyykkisen hyvinvoinnin viiteen ulottuvuuteen. Aikaisempien tutkimusten perusteella oletimme, että vanhempien epätyypillisistä työajoista johtuvat lastenhoitojärjestelyt, joissa lapsi viettää paljon aikaa yksin tai kavereiden ja sisarusten kanssa ilman aikuisen valvontaa vaikuttavat negatiivisesti lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Tulokset osoittivat oletuksemme käytösongelmien osalta oikeaksi: ilman aikuisen seuraa aikaansa viettävällä lapsella oli enemmän käytösongelmia verrattuna aikuisen kanssa aikaansa viettäviin lapsiin. Käytösongelmien osalta tämä tutkimus on samansuuntainen osan aiemmista tutkimuksista (esim. Richardson ym. 1989) kanssa, mutta osa aiemmista tutkimuksista taas ei näe eroa siinä, onko lapsella aikuisen seuraa saatavilla vai ei (esim. Belle 1999). Lapsen ilman aikuisen seuraa olo ei tutkimuksemme mukaan kasvata riskiä tunne-elämän-, kaverisuhteiden- tai tarkkaavaisuuden ongelmille, eikä myöskään lapsen prososiaalisuudelle. Tämä tulos on yhteydessä tutkimuksiin, joiden mukaan aikuisen valvonta ei vaikuta lapsen hyvinvointiin sitä lisäävästi eikä vähentävästi (esim. Belle 1999). Ilman aikuisen valvontaa olemisen käytösongelmia lisäävä vaikutus voi olla selitettävissä esimerkiksi sillä, ettei aikuinen ole kieltämässä, neuvomassa tai antamassa lapselle mallia oikeasta käyttäytymisestä eri tilanteissa, eikä lapsi näin opi, mikä on sallittua ja mikä ei.

Tutkimuksemme mukaan yksinhuoltajaperheen lapsilla, joiden vanhempi teki epätyypillistä työaikaa, oli enemmän sekä tunne-elämän ongelmia että kaverisuhteiden ongelmia verrattuna säännöllistä päivätyötä tekevien yksinhuoltajaperheiden tai säännöllistä päivätyötä tekevien kahden vanhemman perheiden lapsiin. Lasten hyvinvointia näyttikin erottelevan juuri vanhempien työaikamuoto, ei niinkään vanhemman siviilisääty (avio- tai avopari vs. yksinhuoltaja). Samansuuntaisia tuloksia on saanut Galinsky (2000, 164), jonka mukaan vanhemman yksinhuoltajuuden ei havaittu olevan yhteydessä esimerkiksi lapsen käytösongelmiin, toisten kanssa toimeen tulemiseen eikä kykyyn keskittyä tai kiinnittää huomiota yhteen asiaan pitkäksi aikaa. Tulokset tukevat oletustamme, jonka mukaan epätyypilliseen aikaan

työtä tekevien yksinhuoltajavanhempien lapsilla olisi matalampi psyykinen hyvinvointi verrattuna säännöllistä päivätyötä tekevien yksinhuoltajien lapsiin tai kahden vanhemman perheiden lapsiin, johtuen epätyypilliseen aikaan työtä tekevän yksinhuoltajan huonommista mahdollisuuksista löytää lapselle hoitopaikka työssäoloajalleen. Tämän seurauksena lapsi voi joutua viettämään enemmän vanhemman työssäoloaikaan ilman aikuisen seuraa. Yksinhuoltajavanhemmilla ei ole samanlaista mahdollisuutta joustaviin työaikajärjestelyihin kuin kahden vanhemman perheiden vanhemmilla on (Barnes ym. 2006, 10) ja viralliset lastenhoitopalvelut toimivat pääasiassa säännöllisen virka-ajan mukaan, joihin epätyypilliseen työaikaan työtä tekevien yksinhuoltajien työajat sopivat huonosti (Kröger 2005, 213). Toisaalta lasten päivähoitolaki (36/1973) määrittää, että myös oppivelvollisuusikäiset lapset voisivat saada päivähoitoa, jos erityiset olosuhteet sitä vaativat, eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestetty. Voidaankin pohtia, mitä ovat erityiset olosuhteet, jolloin koululaisten tulisi päivähoitoa saada. Eikö myöhäiseen iltaan yksin vietetty aika ole riittävä syy päivähoidolle? Sen lisäksi, että epätyypilliseen aikaan työskentelevän vanhemman on vaikeampi löytää lapselle hoitopaikkaa ja tästä johtuvan yksinolon lisäksi epätyypilliseen aikaan työskentelevä yksinhuoltaja voi kokea enemmän stressiä kuin säännöllisessä päivätyössä työskentelevä yksinhuoltaja tai kahden vanhemman perheen vanhemmat. Yksinhuoltaja saattaa joutua huolehtimaan lapsista ilman toisen vanhemman tukea, jolloin esimerkiksi lastenhoito ja kuljetukset jäävät yksin toisen vanhemman vastuulle (Suhonen & Salmi 2004, 89). Lisäksi arkielämän pyörittäminen saattaa aiheuttaa stressiä epätyypilliseen työaikaan työskentelevälle, koska lasten hoidon järjestäminen, kuljetukset ja sairastapaukset saattavat hankaloittaa arkea. Yksinhuoltajan lapsi saattaa joutua viettämään enemmän aikaa yksin, mikä saattaa heikentää lapsen psyykkistä hyvinvointia, mutta on myös mahdollista, että yksinhuoltajan suurempi stressi heijastuu kolmivaiheisen siirräntämallin (Galambos ym. 1995, 203) mukaisesti lapsen psyykkiseen hyvinvointiin ja tämän vuoksi epätyypilliseen aikaan työskentelevien yksinhuoltajavanhempien lapset voivat huonommin kuin säännöllistä päivätyötä tekevien yksinhuoltajien lapset tai kahden vanhemman perheen lapset.

9.2 Johtopäätökset sekä jatkotutkimushaasteet

Tiivistetysti tämän tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että epätyypilliseen aikaan työskentely vaikuttaa negatiivisesti lapsen psyykkiseen hyvinvointiin aiheuttaen lapsille enemmän tunne-elämän ongelmia sekä kaverisuhteiden ongelmia. Vanhemman työssäoloaikaan ilman aikuisen seuraa viettäville lapsilla taas käytösongelmat ovat yleisempiä verrattuna tuon ajan aikuisen seurassa viettäviin lapsiin. Johtopäätöksenä tästä voitaisiin ajatella, että lasten psyykkisen hyvinvoinnin parantamiseksi tulisi kehitellä keinoja epätyypilliseen aikaan tehtävän työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen helpottamiseksi. Näitä työn ja perhe-elämän yhteensovittamista helpottavia työpaikan

toimintatapoja ovat esitelleet aiemmin jo ainakin Lammi-Taskula & Salmi ym. (2004) sekä Barnes ym. (2006). Lammi-Taskulan ja Salmen ym. (2004) mukaan työpaikalla johtoportasta käsin voitaisiin luoda muutakin elämää, esimerkiksi perhettä, arvostavaa ilmapiiriä ja muistuttaa työn ulkopuolisten suhteiden ja toiminnan merkityksestä hyvinvoinnille. Henkilöstö on sitä tyytyväisempää, mitä enemmän he voivat vaikuttaa omiin työaikoihinsa. (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 15-16.) Joustavat työaikajärjestelyt luovat työnantajien ja työntekijöiden välille hyvää suhdetta, kun työntekijät kokevat voivansa tasapainottaa työnsä ja perhe-elämänsä joustavien työaikajärjestelyiden avulla ja tämän ansiosta he myös työskentelevät tehokkaammin. Työntekijät ovat usein motivoituneempia ja sitoutuneempia työhönsä, työntekijöiden väliset suhteet ovat parempia, poissaoloja on vähemmän ja tuottavuus kasvaa. (Barnes ym. 2006, 12.) Joissakin työpaikoissa on hyvät joustavan työajan ratkaisut, mutta ne eivät ole suoraan kopioitavissa, koska työtehtävien luonne ja työyhteisön ulkopuoliset aikataulut, esimerkiksi harrastukset, koulu, liikenne ja puolison työajat, asettavat ajankäytölle ehtoja. (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 16.) Joustavat työaikatratkaisut eivät ole kuitenkaan aina mahdollisia, koska työaikaan saattavat vaikuttaa kysyntä, materiaalin ja työvoiman saatavuus, toimitusajat, palvelujen keskeytymätön saanti tai aikasidonnaisuus. (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 39.) Työn ja perheen yhteensovittamista helpottaa myös riittävä henkilöstö työpaikalla työn määrään nähden. Liian vähäinen työntekijöiden määrä kostautuu jossakin vaiheessa työntekijöiden hyvinvoinnissa, mutta myös työn laadussa. (Lammi-Taskula, Salmi ym. 2004, 16.)

Vanhempien itsensä mielestä työn ja perheen yhteensovittamisessa voisi auttaa esimerkiksi lastenhoitojärjestelyiden helpottaminen: sellaisia hoitopaikkoja pitäisi olla riittävästi, joissa lapsi voi olla hoidossa mihin aikaan vuorokaudesta tahansa. Myös kohtuullisemmat työajat ja joustava työ ovat vanhempien mielestä asioita, jotka tukisivat työn ja perheen yhteensovittamista. (La Valle ym. 2002, 52.)

Tutkimuksemme perusteella vanhempien työaikojen joustavuus olisikin tärkeää lasten psyykkisen hyvinvoinnin kannalta. Lasten psyykkiseen hyvinvointiin ei näyttäisi vaikuttavan ainoastaan lapsen ilman aikuisen seuraa oleminen vanhemman työssäoloaikana, vaan jo pelkästään se, että vanhempi työskentelee epätyypillisiin aikoihin vaikuttaa lapsen psyykkiseen hyvinvointiin sitä heikentävästi. Tuloksista voidaan nähdä, ettei nykyinen lastenhoitojärjestelmä ole riittävä epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien perheissä ja sitä tulisikin kehittää heidän aikatauluihinsa paremmin soveltuvaksi. Hoitomahdollisuuksien laajentaminen näiden perheiden tarpeita vastaaviksi voisi tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaa epätyypilliseen aikaan työtä tekevän vanhemman lapsen psyykkiseen hyvinvointiin sitä parantavasti.

Aiempien tutkimusten ja julkisen keskustelun mukaan kouluikäisen lapsen ilman vanhemman seuraa viettämästä ajasta ollaan montaa mieltä, esimerkiksi Richardsonin ym. (1989) tutkimuksen mukaan lapsella tulisi olla aina aikuisen seuraa saatavilla, kun taas osa tutkimuksista ei havaitse eroa

valvottujen ja valvomattomien iltapäivien kannalta (Belle 1999, 35). Tämän tutkimuksen tulokset puoltavat sitä, että lapsilla tulisi olla aina aikuisen seuraa saatavilla, sillä ilman aikuisen seuraa aikaansa viettävät lapset näyttäisivät voivan aikuisen seurassa aikaansa viettäviä lapsia huonommin.

Jatkossa tätä aihetta olisi mielenkiintoista lähteä tutkimaan laadullisesti haastatteluiden avulla. Tuolloin saataisiin syvällisemmin tietoa hoitomahdollisuuksien haasteista ja epätyypillisten työaikojen negatiivisista, sekä mahdollisesti myös positiivisista vaikutuksista perhe-elämään ja lasten hyvinvointiin. Olisi mielenkiintoista tutkia myös sitä, vaikuttaako se, tekeekö lapsen molemmat vanhemmat vai ainoastaan toinen työtä epätyypilliseen aikaan, miten paljon lapsen hyvinvointiin. Määrällisen tutkimuksen avulla voitaisiin taas saada tietoa siitä, miten tyyppillistä epätyypillisiin aikoihin työskentely nykyään oikeasti on, koska tämän tutkimuksen aineiston avulla kyseistä tietoa ei saatu kerättyä. Tätä voitaisiin tutkia erikseen pienten lasten perheiden osalta, isompien lasten perheiden osalta sekä lapsettomien perheiden osalta ja vertailla, onko heillä suuria eroja epätyypilliseen aikaan työskentelyn määrässä.

9.3 Tutkimuksen yleistettävyyden ja rajoitukset

Tutkimuksen kohderyhmään kuuluivat epätyypillistä työaikaa tekevät vanhemmat ja tämän vuoksi kyselystä oli tiedotettu paikkoihin, joista on uskottu tavoitettavan juuri näitä epätyypillistä työaikaa tekeviä vanhempia parhaiten. Tutkittavan joukon etsimisessä siis tapahtui valintaa. Tutkimukseen pystyivät kuitenkin osallistumaan kaikki halukkaat avoimen Internet -kyselyn ansiosta. Mietittäessä tutkimuksen ulkoiseen validiteettiin kuuluvaa yleistettävyyttä, tulee pohtia sitä, oliko tutkimuksen otanta tehty järkevällä tavalla. Tutkimuksen otannassa tapahtuneen valikoinnin vuoksi tutkimukseen vastanneista vanhemmista suurin osa teki työtä epätyypilliseen aikaan, mikä eroaa tavallisesta työaikamuodon jakaumasta. Tuloksia epätyypilliseen aikaan tehtävän työn yleisyydestä ei voidakaan yleistää koskemaan kaikkia kouluikäisten lasten vanhempia koskevaksi, mutta epätyypilliseen aikaan tehtävän työn vaikutukset kouluikäisten lasten psyykkiseen hyvinvointiin tulivat tutkimuksessa hyvin esille. Myös epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien kouluikäisten lasten hoitojärjestelyistä ja niiden vaikutuksista lasten psyykkiseen hyvinvointiin saatiin tutkimuksessa kattava kuva. Otannassa tapahtunut valikointi ei näin ollen huononna tulosten yleistettävyyden mahdollisuuksia.

Hirsjärven ym. (2009, 195) mukaan kyselylomakkeen ongelmaksi muodostuu usein kato, joka ilmeni myös tässä tutkimuksessa; vastauksia saatiin hieman vähemmän kuin alun perin odotettiin. Tutkimuksemme aineiston pienen koon vuoksi tuloksien yleistäminen koskemaan kaikkia Suomessa asuvia epätyypilliseen aikaan työtä tekevien vanhempien lapsia tulee tehdä varauksella. Tulokset antavat kuitenkin suuntaa sille, miten vanhempien epätyypilliseen aikaan työskentely voi vaikuttaa lasten psyykkiseen

hyvinvointiin. Tutkittavien pienen määrän vuoksi erilaisia luokitteluja eri epätyypilliseen aikaan tehtävän työn työmuotojen välillä ei voinut tehdä ja tästä pienestä otoskoosta johtuen tilastollisessa testaamisessa ei voitu käyttää edistyneempiä tilastollisia analyysejä. Mahdollista myös on, että pienen otoskoon vuoksi ryhmien väliset erot eivät tulleet merkitseviksi. Aineiston pienuudesta huolimatta tutkimus antoi uutta tietoa vanhempien epätyypilliseen työaikaan työskentelyn vaikutuksista lasten psyykkiseen hyvinvointiin, sillä tätä aihetta ei ole aiemmin juurikaan tutkittu.

Tutkimuksen sisäistä validiteettia mietittäessä pohditaan sitä, mitataanko tutkimuksessa sitä, mitä alun perin oli tarkoitus mitata. Tässä tutkimuksessa tutkittiin vanhemman epätyypilliseen aikaan tehtävän työn vaikutuksia kouluikäisen lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Mittarina tutkimuksessa käytettiin Strengths and difficulties -mittaria, johon kuuluivat viisi eri ulottuvuutta: tunne-elämä, kaverisuhteet, käyttäytyminen, tarkkaavaisuus sekä prososiaalisuus. Nuo viisi ulottuvuutta kuvastavat lapsen psyykkisen hyvinvoinnin eri osa-alueita hyvin, joten tämän laajuisessa tutkimuksessa kyseiset ulottuvuudet olivat kattavat. Jotta tutkimus olisi kuvannut vielä paremmin lasten psyykkistä hyvinvointia, olisi myös lasten ääni pitänyt saada kuuluville. Nyt tutkimuksen tulokset perustuvat vanhempien vastauksille, eikä lapsilla ollut mahdollisuutta saada omaa ääntään kuuluville. Vanhempien mielipiteet heidän lastensa asioista saattavat joissain tapauksissa poiketa suurestikin lasten omista mielipiteistä ja suoraan lapsilta näitä asioita kysyttäessä tulokset olisivat saattaneet olla erisuuntaisia.

Tutkimuksessa mukana olleessa Strengths and difficulties -mittarissa kahden ulottuvuuden Cronbachin alfa jäivät mataliksi ($< ,700$), mikä heikentää mahdollisuutta löytää merkitseviä yhteyksiä muuttujien välille. Jos Cronbachin alfoja olisi saatu nostettua sekä kaverisuhteiden ongelmien (Cronbachin alfa $,472$) että prososiaalisen käyttäytymisen (Cronbachin alfa $,671$) osalta, olisi tuloksista voinut nousta esiin sellaisia asioita, jotka nyt jäivät piiloon.

LÄHTEET

- ADHD-liitto ry, 2013. Adhd-perustietoa. Viitattu 23.5.2013. <http://www.adhd-liitto.fi/adhd-perustietoa>
- Asetus lasten päivähoidosta 239/1972. Viitattu 7.11.2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730239>
- Barnes, M. Bryson, C. & Smith, R. 2006 Working atypical hours: What happens to `family life`? United Kingdom: National Centre for Social Research. Viitattu 22.5.2013. <http://www.scotcen.org.uk/media/665721/working%20atypical%20hours%20research%20report.pdf>
- Bar-Tal, D. 1976. Prosocial behavior. Washington: Hemisphere Publishing Corporation.
- Bardy, M. Salmi, M. & Heino, T. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? : Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes.
- Belle, D. 1999. The after-school lives of children - alone and with others while parents work. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Blom, R. & Melin, H. Työn ja perheen jännite. Teoksessa: Järventie, I. Lähde, M. & Paavonen, J. 2006. Lapsuus ja kasvuympäristöt - tutkimuksen kuvia. Tampereen yliopisto.
- Bond, J. T., Galinsky, E., Swanberg, J. 1998. The 1997 National Study of the Changing Workforce. New York: Families and Work Institute.
- Boyd, D. & Bee, H. 2009. Lifespan Development. 5th edition. Pearson education.
- Brummer, M. & Enckell, H. 2005. Lasten ja nuorten psykoterapia. Helsinki: WSOY
- Cacciatore, R. 2010. Lapsi ja perhe. Teoksessa: Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: Lasten keskus Oy.
- Crouter, A. C., Bumpus, M. F., Maguire, M. C., & McHale, S. M. 1999. Linking Parents' Work Pressure and Adolescents' Well-Being: Insights Into Dynamics in Dual-Earner Families. *Developmental Psychology*, 35, 1453-1461.
- Dick, D., M., Viken, R., J., Kaprio, J., Pulkkinen, L. & Rose, R., J. 2005. Understanding the Covariation Among Childhood Externalizing Symptoms: Genetic and Environmental Influences on Conduct Disorder, Attention Deficit Hyperactivity Disorder, and Oppositional Defiant Disorder Symptoms. *Journal of Abnormal Child Psychology*, Vol. 33, No. 2, April 2005, 219-229.
- Dunderfelt, T., Laakso, J., Niemi, P., Peltola, R. & Vidjeskog, J. 2001. Yksilöllinen ihminen. WSOY.
- Ebeling, H., Hokkanen, T., Tuominen, T., Kataja, H., Henttonen, A. & Marttunen, M. Nuorten käytöshäiriöiden arviointi ja hoito. *Duodecim* 2004; 120:33-42.
- Galambos, N. L., Sears, H. A., Almeida, D. M., & Kolaric, G. C. 1995. Parents' Work Overload and Problem Behavior in Young Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 5, 201-223.

- Galinsky, E. 2000. Ask the Children. The breakthrough study that reveals how to succeed at work and parenting. New York: Quill.
- Goodman, R. 1997. The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of child psychology and psychiatry* 38: 581-586.
- Hakovirta, M. 2006. Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Helsinki: Väestöliitto.
- Helsingin kaupungin terveystieteiden tutkimuskeskuksen Raportteja 2008. Helsingin terveystieteiden tutkimuskeskuksen lasten arviointipoliklinikan käytöshäiriöprojekti 2003-2007. Helsinki: Helsingin terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10. osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hulkko L. 2007. Lasten vanhemmat ja työ. Teoksessa Kartovaara L. (toim.) *Suomalainen lapsi 2007. Väestö 2007*. Helsinki: Tilastokeskus, s. 245-267.
- Huttunen, M. 2012. Lasten ja nuorten käytöshäiriö. *Lääkärikirja Duodecim*. Viitattu 6.1.2013.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00382&p_haku=lasten%20ja%20nuorten%20k%E4yt%F6sh%%E4iri%F6
- Huttunen, M. 2011. ADHD. *Lääkärikirja Duodecim*. Viitattu 6.1.2013.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00353
- Iivonen, E. 2009. Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan lainsäädännön toimivuus, toiminnan laatu ja muutostarpeet. Helsinki: Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Jarasto, P. & Sinervo, N. 1998. *Kouluikäisen lapsen maailma*. Jyväskylä: Gummerus.
- Järventie, I. & Sauli, H. 2001. *Eriarvoinen lapsuus*. WSOY.
- Keskinen, V. 2000. Koululaisten iltapäivä. 9-12-vuotiaiden helsinkiläisten koululaisten iltapäivän ajankäyttö. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B3.
- Kinnunen, S. 2003. *Anna mun olla lapsi*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kinnunen, U. & Feldt, T. 2005. *Stressi työelämässä*. Teoksessa: Kinnunen, U., Feldt, T. & Mauno, S. (toim.), 2005. *Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kiviniemi, L. Nuorten omat kokemukset psyykkisestä pahoinvoinnista ja paranemisesta. Teoksessa: Lämsä, A-L. (toim.) 2009. *Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kokko, K. & Pulkkinen, L. 2000. Aggression in Childhood and Long-Term Unemployment in Adulthood: A Cycle of Maladaptation and Some Protective Factors. *Developmental Psychology*, 36, 463-472.
- Korhonen, T. 2004. *Lapsen neuropsykologinen kehitys*. Teoksessa: Pihlaja, P., & Viitala, R. 2004. *Erityiskasvatus varhaislapsuudessa*. Helsinki: WSOY.

- Kröger, T. Hoivaköyhyys yksinhuoltajaperheissä: kenelle lastenhoito-ongelmat kasautuvat? Teoksessa: Takala, P. (toim). 2005. Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Käypä hoito -suositus. 2012. ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, lapset ja nuoret). Tulostettu 4.6.2013.
<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/naytaartikkeli/tunnus/hoi50061>
- La Valle, I., Arthur, S., Millward, C., Scott, J. & Clayden, M. 2002. Happy families? Atypical work and its influence on family life. Great Britain: The Policy Press. Viitattu 9.5.2013.
<http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/jrf126-work-family-life.pdf>
- Laine, K. 1989. Yksinäisyyden kokeminen peruskoulun ala-asteella. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. Viitattu 7.11.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>
- Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 7.11.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lasten päivähoidon laki 36/1973. Viitattu 7.11.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- Lammi-Taskula, J. 2004. Pienet koululaiset. Teoksessa: Salmi, M., & Lammi-Taskula, J. (toim.) 2004. Puhelin, mummo vai joustava työaika? Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Lammi-Taskula, J., Salmi, M. & Savolainen, J. 2004. Elämän kirjoja työpaikoille. Käsikirja työn ja perheen yhteensovittajille. Helsinki: STAKES.
- Lammi-Taskula, J., Suhonen, A-S., Salmi, M., 2004. Puolin ja toisin: tukea yli sukupolvien. Teoksessa: Salmi, M., & Lammi-Taskula, J. (toim.) 2004. Puhelin, mummo vai joustava työaika? Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Lasten ja nuorten sosio-emotionaaliset vaikeudet - mikä avuksi? Opetushallitus. Viitattu 6.1.2013. <http://tkk.joensuu.fi/projektit/sosemot/teoria.php>
- Luoma, I. Lasten käytöshäiriöt. Viitattu 6.1.2013:
http://therapiafennica.fi/wiki/index.php?title=Lasten_k%C3%A4yt%C3%B6sh%C3%A4iri%C3%B6t
- Lämsä, A-L. 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Metsämuuronen, J. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 4. Uudistettu laitos. Helsinki: International Methelp Ky.
- Miettinen, A. & Manninen, A. 2006. Sovittelua ja sopeutumista. Työn ja perheen yhteensovittamisen kysymyksiä määräaikaista tai osa-aikatyötä tekevien perheissä. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 23/2006.
- Miettinen, A., & Rotkirch, A. 2012. Yhteistä aikaa etsimässä: Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla. Helsinki: Väestöliitto.
- Mussen, P. & Eisenberg-Berg, N. 1977. Roots of caring, sharing and helping. The development of prosocial behavior in children. San Francisco.
- Neitola, M. 2011. Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen – vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat. Turun yliopisto. Viitattu 20.5.2013.

- [http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/72512/AnnalesC324Neito la.pdf?sequence=1](http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/72512/AnnalesC324Neito%20la.pdf?sequence=1)
- Nummenmaa, L. 2009. Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. 2. Painos. Helsinki: Tammi.
- Ollendick, T & King, N. 1994. Diagnosis, Assessment, and Treatment of Internalizing Problems in Children: The Role of Longitudinal Data. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. Vol. 62, No. 5, 918-927. Viitattu 24.5.2013.
<http://data.psych.udel.edu/abelcher/Shared%20Documents/1%20Assessment%20%2848%29/c%20Diagnosis%20and%20assessment%20of%20specific%20problems/Ollendick,%20King%201994.pdf>
- Paajanen, P. 2001. Perhebarometri 2001: Lapsen vapaa-aika huoltajan silmin. Helsinki: Väestöliitto.
- Partinen, M. 2012. Epäsäännöllinen työaika ja vuorotyö. Lääkärikirja Duodecim. Viitattu 24.11.2012.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk01013
- Perheet 24/7 -hanke. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 19.6.2013.
<http://www.jamk.fi/tutkimus/projekteja/perheet24>
- Perustuslaki 731/1999. Viitattu 7.11.2012.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search\[type\]=pika&search\[pika\]=perustuslaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search[type]=pika&search[pika]=perustuslaki)
- Perusopetuslaki 628/1998. Viitattu 7.11.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Presser, H. B. 2003. Working in a 24/7 Economy. Challenges for American families. New York.
- Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Puustjärvi, A. 2011. Strengths and difficulties questionnaire eli SDQ -kyselylomake.
- Terveyskirjasto Duodecim. Viitattu 11.12.2012.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=nix00942
- Rantanen, J. 2002. Työn tulevaisuus. Teoksessa: Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen 2002. Helsinki: Työterveyden Edistämisyhdistys ry.
- Rantanen, J. & Kinnunen, U. 2005. Työn ja perhe-elämän vuorovaikutus. Teoksessa: Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rautanen, R. 2007. Lasten koulunkäynti. Teoksessa: Suomalainen lapsi 2007. 2. korjattu painos. Helsinki: Tilastokeskus.
- Richardson, J., Dwyer, K., McGuigan, K., Hansen, W., Dent, C., Johnson, C. A., Sussman, S., Brannon, B., & Fly, B. 1989. Substance use among eight-grade students who take care of themselves after school. *Pediatrics*, 84, 556-566.
- Räsänen, E., Moilanen, I., Tamminen, T. & Almqvist, F. 2000. Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim.

- Rönkä, A., Kinnunen, U. & Sallinen, M. 2005. Lapset, vanhempien työ ja perheen arki. Teoksessa: Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmi, M., 2004. Joko-tai vai sekä-että: työn ja perheen suhde korkeakoulutetuilla. Teoksessa: Salmi, M., & Lammi-Taskula, J. (toim.) 2004. Puhelin, mummo vai joustava työaika? Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Salo, S. 2011. Parisuhdeongelmat ja lasten psyykinen hyvinvointi: kaksi tutkimusnäkökulmaa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Salter-Pedneault, K. 2011. Internalizing. Viitattu 24.5.2013.
<http://bpd.about.com/od/glossary/g/Internalizing.htm>
- Sauli, H. & Säkkinen, S. 2007. Lasten päivähoido. Teoksessa: Suomalainen lapsi 2007. 2. korjattu painos. Helsinki: Tilastokeskus.
- Goodman, R. 2005. SDQ -kyselylomake.
- Suhonen, A-S., & Salmi, M. 2004. Kahden kauppa: puolison merkitys. Teoksessa: Salmi, M., & Lammi-Taskula, J. (toim.) 2004. Puhelin, mummo vai joustava työaika? Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Sulku, S. 2001. Seikkailu lapsen maailmassa. Teoksessa: Kohtaamispaikkana lapsuus. Vuoropuhelua lapsen maailmasta. Helsinki: Oy Edita Ab, Lapsi-foorumi Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkojulkaisu].
ISSN=1798-3215. Vuosikatsaus 2011, 3. Lapsiperheiden määrä pienenee tasaisesti . Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 14.11.2012 ja 24.5.2013.
http://www.stat.fi/til/perh/2011/02/perh_2011_02_2012-11-09_kat_003_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus [verkkojulkaisu].
ISSN=1798-7830. Työsuhteet ja työajat vuonna 2009, 5. Työajat . Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 4.11.2012.
http://www.stat.fi/til/tyti/2009/15/tyti_2009_15_2010-06-01_kat_005_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Työolotutkimus [verkkojulkaisu].
Helsinki: Tilastokeskus Viitattu: 23.5.2013.
<http://www.stat.fi/til/tyoolot/kas.html>
- Strandell, H. & Forsberg, H. 2005. Kohti kurinalaista lapsuutta? Kysymys pienten koululaisten iltapäivien (uudelleen) määrittelystä. Yhteiskuntapolitiikka 70:6, 610-623.
- Strazdins, L., Korda, R., Lim, L., Broom, D. & D'Souza, R. 2004. Around-the-clock: Parent work schedules and children`s well-being in a 24-h economy. Social science & Medicine 59 (2004) 1517-1527.
- Tilastokeskus 2012. Käsitteet ja määritelmät. Viitattu 4.11.2012.
<http://www.stat.fi/meta/kas/vuoroty.html>
- Työsopimuslaki 55/2001. Viitattu 19.6.2013.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010055?search\[type\]=pika&search\[pika\]=ty%C3%B6sopimuslaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010055?search[type]=pika&search[pika]=ty%C3%B6sopimuslaki)
- Työterveyslaitos. 2012. Vuorotyö ja terveys. Viitattu 24.11.2012

http://www.ttl.fi/fi/tyohyvinvointi/tyoaika/tyoajat_terveys_hyvinvointi/sivut/default.aspx

Törrönen, M. 2001. Lapsuuden hyvinvointi: Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset.

Unicef 2013. Viitattu 5.6.2013.

http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_sopimus

Vandell, D. L. & Corasaniti, M. A. 1988. The relation between third graders' after-school care and social, academic, and emotional functioning. *Child Development*, 59, 868-875.

Waldfoegel, J. 2007. Meeting children`s needs when parents work. *Focus* vol. 25, No. 1. Spring - summer 2007. Viitattu 5.6.2013.

<http://www.irp.wisc.edu/publications/focus/pdfs/foc251j.pdf>